UNIVERZITA PARDUBICE
Fakulta filozofická

Architektura a urbanismus města Poličky v letech 1845-1914

Jana Krpálková

Bakalářská práce
2012

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: **2011/2012**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Jana Krpálková**
Osobní číslo:	**H09547**
Studijní program:	**B7105 Historické vědy**
Studijní obory:	**Historie (dvouoborové)**
	Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Název tématu:	**Architektura a urbanismus města Poličky v letech 1845 - 1914**
Zadávající katedra:	**Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování:

Práce bude věnována vylíčení urbanistického a architektonického vývoje města Poličky v 1. polovině 19. století, v časech rozsáhlé obnovy města po ničivém požáru v roce 1845, v éře historisující zástavby 2. poloviny 19. století, v období secese a moderny před 1. světovou válkou. Bude založena zejména na rešerši plánových a mapových materiálů a písemností z fondů archivu městského stavebního úřadu a Městského muzea a galerie v Poličce a fondů Státního okresního archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli. Doplňující informace budou získány z podrobné rešerše dobového lokálního tisku a z pečlivého terénního průzkumu města. Zpracovatelka si povšimne nejen reprezentativních veřejných staveb, ale také občanské a sakrální zástavby (hřbitovy všech vyznání, modlitebny, kostely a jejich přestavby), aktivit privátních stavebníků (rodinné domy) a úpravy veřejného prostoru (založení parků, regulací vodních toků). Stranou pozornosti nezůstanou ani památkové kauzy (boření městských bran ad. objektů, přestavba radnice ad.). Stavební dění v Poličce se zpracovatelka pokusí vylíčit v širším rámci politického, společenského a kulturního dění Českých zemí i regionu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, Archiv města Poličky Archiv stavebního odboru MěÚ Polička, spisový a plánový fond Zdeněk Wirth - Antonín Matějček, Česká architektura 1800-1920. Praha 1922 Jan Alois Cupal, Polička, její památnosti a výtvarné umění. Polička 1934. Petr Wittlich, České secese. Praha 1982. KOl. aut.: Dějiny českého výtvarného umění III/1-2. 1780/1890. Praha 2001. Jindřich Vybíral, Česká architektura na prahu moderní doby. Devatenáct esejů o devatenáctém století. Praha 2002. Stanislav Konečný - Jindřich Růžička, Polička. Věnné město českých královen. Polička - Praha 2001. Rostislav Švácha - David Junek, Polička. Moderních architektura 1900-1950. Polička 2007. Periodika: Jitřenka, další tiskoviny.

Vedoucí bakalářské práce: **prof. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.**
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2011**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2012**

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 29. 11. 2012

Jana Krpálková

Poděkování:

Tímto bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce panu prof. Ing. arch. Jiřímu Škabradovi, CSc. za jeho odbornou pomoc, cenné rady a poskytnuté materiály, které mi pomohly při zpracování bakalářské práce. Na závěr děkuji své rodině a přátelům, kteří mě po celou dobu podporovali.

Titul

Architektura a urbanismus města Poličky v letech 1845-1914

Anotace

Tato práce se zaměřuje na architektonickou a urbanistickou přeměnu města Poličky od roku 1845 až do první světové války. Stěžejní část představuje katalog staveb vzniklých v tomto období. Pomocí získaných stavebních plánů se práce snaží vystihnout průběh rekonstrukce běžné zástavby a veřejných budov města po ničivém požáru roku 1845. V katalogu mají své místo i průmyslové objekty, které započaly industriální a urbanistický rozvoj města Poličky.

Klíčová slova

Polička, přestavby, požár 1845, 19. století, stavitel

Title

Architecture and urbanism of Polička in 1845 - 1914

Annotation

The Bachelor´s thesis focuses on architectural and urbanistic change of the city of Polička from 1845 until the World War One. The main part presents a catalogue of the buildings built within this period. With help of the original building plans, the thesis aims to describe the progress of both housing estates and public buildings development after the destructive fire in 1845. In the catalogue, there are also some industrial units involved, that iniciated the industrial and urbanistic development of the city of Polička.

Keywords

Polička, reconstructions, fire 1845, 19th century, architect

Obsah

1. Náplň práce ... 1

2. Použité prameny a materiály ... 1

2.1. Mapy ... 1

2.2. Podklady ze stavebního archivu ... 2

2.3. Literatura ... 2

3. Stručná historie města Poličky ... 4

3.1. Středověk ... 4

3.2. Třicetiletá válka ... 6

3.3. Konsolidace města v 18. století ... 6

3.4. Požár roku 1845 ... 6

3.5. Rozvoj města v 2. polovině 19. století ... 7

3.6. 20. století ... 8

4. Katalog staveb vzniklých v letech 1845 – 1914 ... 9

4.1. Dům čp. 37 - město ... 10

4.2. Dům čp. 38 - město ... 12

4.3. Dům čp. 67 - Dolní předměstí ... 13

4.4. Dům čp. 69 - Dolní předměstí ... 14

4.5. Kostel sv. Jakuba ... 16

4.6. Nemocnice ... 20

4.7. Přestavba a rozšíření dívčí školy ... 25

4.8. Gymnázium ... 26

4.9. Městský park ... 29

4.10. Sokolovna ... 31

4.11. Pivovar ... 35

4.12. Železniční trať a budova ... 40

4.13. Poličská pila ... 43

4.14. Mechanická tkalcovna ... 47

4.15. Elektrárna ... 50

4.16. Stavba dělnických domů firmou Feuerstein ... 53

4.17. Dům čp. 212 – Dolní předměstí ... 54

4.18. Dům čp. 213 – Dolní předměstí ... 54

5. Závěr ... 55

6. Resumé ... 57

7. Prameny a literatura ... 59

8. Seznam obrazové přílohy ... 61

9. Obrazová příloha ... 65

1. Náplň práce

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala architektonický a urbanistický vývoj města Poličky. Zabývám se postupným stavebním rozvojem města v období, které je odděleno dvěma časovými mezníky. Prvním je rok 1845, osudný rok, kdy Poličku stihl ničivý požár, po kterém se město začalo výrazně měnit, a byl setřen jeho dosavadní vzhled. Druhý časový mezník představuje rok 1914 - začátek první světové války. Výstavbě v době po požáru a do začátku první světové války dosud nikdo nevěnoval rozsáhlejší pozornost, proto jsem se rozhodla, že by mohlo být zajímavé osvětlit stavební vývoj města v tomto období. Publikace, zabývající se výstavbou jak před požárem, tak i po první světové válce, kdy v Poličce vznikají stavby moderní architektury, již existují.

Cílem mé práce je přiblížit na základě literatury historii města Poličky a následně vytvořit katalog staveb, které ve městě vznikly v letech 1845-1914.

2. Použité prameny a materiály

2.1. Mapy

Podstatný zdroj pro mou práci tvoří mapové podklady, které jsem získala v Ústředním archivu zeměměřičství a katastru Zeměměřického úřadu v Praze.

Na úřadu jsem se setkala s určitým členěním, kdy základní jsou fondy katastrální od roku 1785 do 1991, ze kterých byl pro mě stěžejní stabilní katastr.[1]

Stabilní katastr se dále dělí na měřičský, písemný a oceňovací aparát. Pro mě byl nejpotřebnější měřičský aparát. Katastrální vyměřování bylo prvním mapováním na území rakouského státu, které bylo vyhotoveno na přesných geodetických základech.

Z měřičského aparátu stabilního katastru jsem samozřejmě nahlédla na indikační skicu s měřítkem 1:2880 se signaturou B2/a/3, která je přístupná na internetové stránce http://archivnimapy.cuzk.cz. Jedná se o podkladovou mapu pro císařský otisk, do které však byly zakreslovány změny červenou barvou. Byla provedena barevně stejně jako originální mapa. Na indikační skice Poličky jsou stavební parcely očíslovány černě a pozemkové parcely červeně. Na skice by měla být popisná čísla domů, ale zapsána tu nejsou.

Dále jsem využila černobílou kopii císařského povinného otisku mapy stabilního katastru z roku 1839 in. číslo B2/a/6/5985 (je možno psát i B2/a/C6/5985) C znamená Čechy,

[1] Stabilní katastr je soupis nemovitého majetku a je vybaven mapou. Objektivní shrnutí fondu a ekonomiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Byl založen za účelem jednoduchého a spravedlivého vyměření pozemkové daně v celém rakouském státě. Právním základem byl patent císaře Františka I. ze dne 23. prosince 1817, který stanovil, že práce spojené s jeho vyhotovením budou probíhat postupně v jednotlivých korunních zemích monarchie.

M by znamenalo Morava a Slezsko). Do mapy již nebyly zaznamenávány změny, proto jsem zvolila černobílou kopii (viz obr. 1).

Také jsem získala barevnou kopii originální mapy stabilního katastru 1:2880 z roku 1839 až 1894 s in. číslem B2/a/4/ 5666. Na této mapě jsou znázorněny veškeré úpravy, které proběhly mezi léty 1839 až 1894. Změny jsou zakresleny červenou barvou (viz obr. 2).

Čtvrtým podkladovým materiálem je barevná kopie vyřazené katastrální mapy s měřítkem 1:2880 z let 1894 – 1912 in. číslo B2/a/14/5985. U této mapy je využita podkladová okrová barva, dále zděné domy jsou vybarveny světle červenou, dřevěné žlutou, vodní plochy světle modrou a nové úpravy tmavě červenou. Z této mapy lze určit veškeré úpravy, které v Poličce probíhaly v letech 1894 až 1912 (viz obr. 3).

Předposlední je černobílá kopie otisku katastrální mapy 1:2880 (její pozdější otisk se stavem k roku 1912) z roku 1912 in. číslo B2/a/13/5985. U této mapy jsem opět zvolila černobílou variantu, jelikož se do ní již nezakreslovaly žádné úpravy (viz obr. 4).

Orientačně jsem při psaní své práce nahlédla také na mapu popisných čísel ze Stavebního úřadu v Poličce s měřítkem přibližně 1:2000, která posloužila k správnému určení popisných čísel přestavovaných či nově vzniklých budov.

2.2. Podklady ze stavebního archivu

Značná část práce vychází z pramenů, které byly uloženy v archivu Stavebního úřadu v Poličce. Jedná se většinou o stavebně správní spisy, projektovou dokumentaci staveb, včetně výkresové a rozpočtové část. Ve spisech se objevují žádosti stavebníků, protokoly z místních šetření, rozhodnutí o přípustnosti staveb (stavební povolení) a následné kolaudaci zhotovené stavby.

Doplňující část podkladových materiálů byla získána pomocí informací a vyfotografovaných tiskopisů ze Státního okresního archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli. V archivu je uložena starší stavební agenda, která sem již byla přesunuta ze stavebního úřadu v Poličce. Zde byly přínosné materiály o elektrárně, sokolovně a železniční trati.

2.3. Literatura

Mnoho publikací týkajících se nově postavených budov jsem si obstarala právě v muzeu. Zde mají uloženy téměř všechny práce, které dosud vznikly a týkají se města Poličky. Samozřejmě je v muzeu umístěno významné poličské periodikum Jitřenka, do kterého jsem v průběhu práce také nahlédla.

Publikace *Polička: Východočeské město na pomezí Čech a Moravy* přispěla k základní orientaci v dějinách města. Kniha není tolik obsáhlá, takže v ní jsou stručně vytyčeny historické mezníky, podle kterých jsem vycházela a k nim hledala podrobnější informace v dalších dílech.

Nesmím opomenout knihu *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí*. Ta posloužila k rozšíření historických poznatků a také mě uvedla do problematiky výstavby jednotlivých budov, které jsou členěné podle právě působících uměleckých slohů. Kniha je obohacena o dobové fotografie.

Velmi dobrým zdrojem pro utřídění informací spojených s požárem města Poličky, který tvoří časový mezník mojí práce, bylo dílo *Královské české věnné město Polička: Před, během a po požáru 10. července 1845.* V publikaci byl doložen velmi důležitý a pro snažší orientaci v popisu města plán městské uliční sítě i s dobovými názvy ulic, které jsou potřebné při mapování Poličky.

Velmi přínosnou publikací pro moji bakalářskou práci byla kniha s názvem *Polička: Věnné město českých královen*, ve které se Mgr. Stanislav Konečný, autor publikace, snažil o shrnutí základních informací o Poličce. Pro mou práci je kniha velmi důležitá, jelikož je v ní vylíčena jak historie města, tak také památky a významné budovy města, o kterých autor nashromáždil základní informace, někdy i s vyobrazením původních stavebních plánů.

Značný význam pro moji bakalářskou práci měla publikace s názvem *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. Jedná se o knihu, která je rozdělená do několika tematických okruhů a ke každému je sestavena rozsáhlá kolekce historických pohlednic. Kniha byla pro mou práci velmi významným zdrojem, jelikož díky ní jsem mohla porovnávat původní stav budov s dnešním. Většina staveb je znázorněna hned po výstavbě, tudíž ještě nijak nezničena socialistickými úpravami.

Zajímavou byla publikace *Polička: městem krok za krokem*, která popisuje procházku městem se zastávkami u různých budov, se kterými se člověk díky knize více seznámí. Autor čtenáře seznamuje s jednotlivými lokalitami, významnými či nenápadnými budovami ve městě.

Neméně důležité při psaní této bakalářské práce byly brožury vydané Městským muzeem a galerií v Poličce. Jedná se především o dílo pana PhDr. Davida Junka například *Polička: Kostel sv. Jakuba*, *Polička: Gotické opevnění města*, *Polička: Moderní architektura 1900 – 1950*. Jednotlivé publikace posloužily k lepší orientaci v daném tématu.

3. Stručná historie města Poličky

3.1. Středověk

Polička patří ke středověkým městům, zakládaným v průběhu 13. století „na zeleném drnu." Její založení je výjimečné tím, že samotné vysazení prováděl lokátor,[2] který se za předem sjednaných podmínek zavazoval osadit půdu vhodnými lidmi. Nezáleželo na tom, zda byl lokátor urozeného původu, ale musel být zkušený a organizačně schopný. U Poličky byl osloven lokátor Konrád z Lewendorfu, který je uveden v dochované zakládací listině města Poličky. Ta byla vydána 27. září 1265 Přemyslem Otakarem II., vévodou rakouským, štýrským a markrabím moravským.

Lokátor v Poličce získal jako odměnu pozici královského rychtáře a hájil zájmy panovníka. Rychtář měl ve městě největší moc jako zástupce vrchnosti. Konrád nevysazoval pouze Poličku, ale i přilehlé vesnice, především Lewendorf, po kterém se následně nazýval Konrádem z Lewendorfu a v této vesnici obdržel rychtu se šenkem. Dnes se jedná o obec Pomezí (Limberk, německy Laubendorf, Lewendorf).[3]

Vytvořenému středně velkému městu bylo přiměřeno 50 lánů polí z celkového okrsku 800 lánů. Obyvatelů v okolních vesnicích se Polička stala vrchností. Polička se lišila nejen svými výsadami, ale i výstavbou a hradbami.[4] Ona výstavba hradeb byla privilegiem panovníka, ale u královských měst se jednalo zřejmě i o povinnost, neboť hradby chránily obyvatele města i jejich majetek. Městu obklopenému hradbami náleželo vyšší místo ve společenském žebříčku než neopevněnému. Díky hradbám byla už z dálky patrná moc města. Budování poličského opevnění můžeme členit do tří etap. Při založení města vzniklo provizorní opevnění. V jižním úseku byl archeologickým výzkumem doložen nevýrazný zemní val. Rýha, jež se nalezla na valu, sloužila k osazení dřevěné kůlové hradby – palisády. Do města se vstupovalo čtyřmi branami.[5]

---

[2] Překlad slova lokátor (z latinského slova locare – stavět, usazovat, usídlit) je do češtiny velmi komplikovaný, proto se raději ponechává v původní latinské podobě.

[3] KONEČNÝ, Stanislav. *O zakládací listině města Poličky*. 3. mírně upravené vydání. Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli., 2008, str. 14 -17.

[4] KONEČNÝ, Stanislav - RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička*: *Věnné město českých královen*. 1. vyd. Praha: město Polička v nakladatelství Argo, 2001, str. 19. ISBN 80-720-3397-2.

[5] Starohradská na západě, v dnešní Šaffově ulici mezi domy č. p. 104 a 105. Název je doložen až roku 1590. Ve zdivu č. p. 105 jsou patrné tři kvádry s okosenou hranou - zřejmě druhotně použité z původního portálu brány. Litomyšlská na severu, v dnešní Tyršově ulici mezi domy č. p. 170 a 171. Název je doložen roku 1462 a vedla tudy cesta k Litomyšli. Limberská na východě, v dnešní Masarykově ulici mezi domy č. p. 226 a koncem č. p. 20 Horního předměstí. Název je doložen roku 1468, cesta vedla k nedaleké obci Limberk (dnes Pomezí). Kamenecká na jihozápadě, v dnešní Riegrově ulici mezi domy č. p. 44 a 45/46. Název je doložen roku 1593, cesta vedla k nedaleké obci Kamenec.

Stavební rozvoj se města Poličky dotkl v podobě výstavby kostela sv. Jakuba, radnice s věží, kamenných domů místo starších dřevěných a k roku 1360 je doloženo vydláždění ulic města. V době vlády Lucemburků byla Polička bohatým a výstavným českým královským městem. Dokonce v roce 1362 se stalo město Polička tzv. úschovnou velkého množství zbroje a obilí, patřící dvoru Karla IV. Onen počin by nebyl možný ve městě, které by nebylo dostatečně chráněno. Opevnění se skládalo z hlavní hradby zesílené věžemi, z parkánu a parkánové zdi, vodního příkopu a valu. Za husitských válek dochází k pozdně gotickému zesílení hradeb. Těžiště obrany se přesouvalo na parkánovou zeď nebo na nově budovanou vnější linii. Byly budovány barbakany. Jednalo se o speciální průjezdnou obrannou stavbu vysunutou před bránu až na val. Jejich uzpůsobení bylo pro umístění palných zbraní a zároveň umožňovaly soustředění obránců v případě výpadu na nepřítele.[6]

Osud Poličky byl určen na další staletí Rudolfem I. Habsburským, kdy ho svěřuje do rukou své manželce Alžbětě (známější pod jménem Eliška Rejčka). Polička se tudíž stává od roku 1307 věnným městem českých královen.[7]

Husitská revoluce se nevyhnula ani Poličce, roku 1421 ji Jan Žižka z Trocnova obsadil. Tento první akt husitské revoluce proběhl hladce a bez větších materiálních škod.[8] Ještě téhož roku bylo město vypleněno jednou z částí uherského vojska Zikmunda Lucemburského. Husitská revoluce přispěla k vypuzení německého katolického patriciátu a Polička se stala ryze českým městem, hlásícím se ke kališnickému vyznání. Po smrti Zikmunda Lucemburského se Polička staví na stranu Jiřího z Poděbrad a zůstává jeho oporou i po roce 1458, kdy se stává českým králem.[9]

Poličští se účastnili odboje proti Ferdinandu I. Habsburskému[10], za to je stihl trest v podobě konfiskace všech jejich privilegií a statků, k tomu jim byla uložena pokuta 500 kop míšeňských grošů. Roku 1559 došlo k navrácení statků, ale za náhradu 750 kop českých grošů. Polička se také účastnila v letech 1618 – 1620 stavovského povstání, za které byla

---

[6] JUNEK, David - RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička*: *Gotické opevnění města*. 1. vyd. Polička: Městské muzeum a galerie Polička, 2003, 39 s. Památky (Městské muzeum a galerie Polička), sv. 1, str. 18. ISBN 80-902-4597-8.
[7] CUPAL, Jan Alois. Polička, její památnosti a výtvarné umění. Polička 1934. str. 5
[8] LÍBAL, Dobroslav - REML, Lubomír. *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1961, str. 51.
[9] KONEČNÝ, Stanislav - RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička*: *Věnné město českých královen*. 1. vyd. Praha: město Polička v nakladatelství Argo, 2001, str. 22. ISBN 80-720-3397-2.
[10] Ferdinand I., císař, mladší syn kastilského krále Filipa Sličného a Jany, dědičky španělského královského trůnu, narozen 10. 3. 1503 v Alcalá de Henares u Madridu, zemřel 25. 7. 1564 ve Vídni a byl pohřben v chrámu sv. Víta v Praze. HAMANN, Brigitte.

tvrdě potrestána. Opět byly Poličce odebrány vesnice a privilegia, které byly navráceny roku 1628, ale pouze měšťanům katolického vyznání a za úhradu 250 říšských grošů.[11]

3.2. Třicetiletá válka

Pro většinu měst byla zásadním zlomem v jejich životě třicetiletá válka. Pro Poličku přišla strašlivá doba již o pět let dříve a to v podobě požáru roku 1613, který stihl Limberskou (dnešní Masarykovu) ulici. V krátké době strávil skoro celé město. Na začátku zimy tuto pohromu následovalo krupobití a povodeň. Než mohlo být město zcela obnoveno, přišla další pohroma a to ona již zmiňovaná třicetiletá válka.[12] Polička, odbojné a nekatolické město, byla postižena těžkými tresty, které jí způsobily hluboký úpadek. Roku 1639 Poličku okupovali Švédové, aniž se střetli s jakýmkoliv odporem. Díky tomu byla nakonec Polička obsazena Švédy celkem třikrát.[13]

3.3. Konsolidace města v 18. století

Po této válce (1618-1648) se město jen zvolna zotavovalo. Těžký osud doléhal na město ještě po řadu desetiletí. Přesto značný obrat nastal na přelomu 17. a 18. století. Ekonomická situace se velmi zlepšila a umožnila značnou barokizaci města. Nejlépe o tom svědčí podoba náměstí zachycená na kresbě Josefa Šembery z roku 1825 (viz obr. 5). Většina domů na náměstí měla barokní štíty, dole s volutově ukončenými rameny a trojúhelné či poloeliptické tympanony. Celý monumentální barokní vzhled podtrhovala radnice a mariánský sloup.[14]

3.4. Požár roku 1845

Nejničivější požár postihl Poličku roku 1845, zřejmě největší požár, jaký kdy město ve své historii zažilo (viz obr. 6).[15] První domněnka byla, že požár vypukl 10. července o půl jedenácté v noci v Kamenecké ulici (dnešní Riegrově) č. p. 36 v domě manželů Zárubových, ale roku 1890 uveřejnila Jitřenka zprávu, že požár nezpůsobila Františka Zárubová, ale vdova

---

[11] KONEČNÝ, Stanislav - POPELKA, Iša. *Polička: Východočeské město na pomezí Čech a Moravy*. 2., přeprac. vyd. Polička: Město Polička, 2009, str. 7. ISBN 978-80-254-4977-6.
[12] KONEČNÝ, Stanislav - RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička*: *Věnné město českých královen*. 1. vyd.. Praha: město Polička v nakladatelství Argo, 2001, str. 24. ISBN 80-720-3397-2.
[13] JUNEK, David - RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička*: *Gotické opevnění města*. 1. vyd. Polička: Městské muzeum a galerie Polička, 2003, 39 s. Památky (Městské muzeum a galerie Polička), sv. 1, str. 26. ISBN 80-902-4597-8.
[14] LÍBAL, Dobroslav - REML, Lubomír. *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1961, str. 66.
[15] KONEČNÝ, Stanislav - RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička*: *Věnné město českých královen*. 1. vyd.. Praha: město Polička v nakladatelství Argo, 2001, str. 48. ISBN 80-720-3397-2.

po myslivci v penzi, které vyletělo hořící máslo v domě č. p. 30.[16] Kromě měšťanských domů se obětí požáru stala i již zmiňovaná radnice, dále školy a chrám sv. Jakuba.

3.5. Rozvoj města v 2. polovině 19. století

Po zničujícím požáru se musela Polička znovu vystavět. Ovšem kromě novogotického chrámu sv. Jakuba (1853-1865) od Antonína Wacha z Pardubic[17] a novorenesanční budovy nemocnice (1889-90) od pražského architekta Mayera ve městě vzniklo jen málo monumentálních staveb. V letech 1899-1901 obohatila Poličku mohutná budova učitelského ústavu, přeměněného v roce 1919 na gymnázium. Pohroma skoro úplně setřela velmi jednotný vzhled města a strávila jeho starobylé kouzlo.[18]

Pozdně klasicistní přestavba Poličky po požáru znamenala velmi pronikavou změnu ve vzhledu města. Byla odstraněna většina barokních štítů a jim odpovídající sedlové střechy s hřebenem kolmým k průčelím. Náhradu tvořily střechy sedlové, které měly hřeben rovnoběžný s ulicí. Při přestavbě domů byla respektována dosavadní výška budov. V ulicích směrem k náměstí a na samém náměstí se nacházely domy jednopatrové, jinak na předměstích domy přízemní. Také nastoupily mimořádně střídmé, ploché a téměř nečleněné fasády.[19] Pozdější klasicismus se zevně uplatňuje především v množství dveří a vrat z části dosti náročně umělecky řešených.

Rozvoj průmyslu byl značně opožděn, k tomu přispěla i pozdní stavba železniční tratě (1896). Před ní si lidé v Poličce obživu obstarávali především polním hospodářstvím a tkaním hrubých látek. Prvním založeným podnikem byl měšťanský pivovar v 60. letech 19. století zásluhou Josefa Smoly. Jako další byla budována železniční trať z Poličky do Svitav, později až do Skutče. Na základě napojení Poličky na železniční trať byla založena pila Františka Pražana a také mechanická tkalcovna na bavlněné zboží. Nově byla budována městská elektrárna, díky níž došlo mimo jiné k osvětlení náměstí a hlavních ulic.[20]

Bourání hradeb

V 19. století byly bourány i některé části hradeb. Největší ztrátou bylo postupné bourání všech bran – roku 1836 Kamenecké, 1837 Limberské, 1838 Novohradské a 1843

---

[16] EISELT, Jan Nepomuk. *Královské české věnné město Polička: Před, během a po požáru 10. července 1845*. Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli: Stanislav Konečný, 2004, str. 2.

[17] Stavitel v roce 1834 vytvořil půdorysy Černínského paláce na Hradčanech ještě před jeho přestavbou pro potřeby vojenského eráru. Podle jeho plánů stavěl František Schmoranz st. nový kostel sv. Jakuba. V roce 1864 je zmíněn jako vrchní inženýr stavebního úřadu místodržitelství.

[18] CUPAL, Jan Alois. *Polička, její památnosti a výtvarné umění.* Polička 1934, str. 16.

[19] JUNEK, David. *Polička: Klasicistní vyřezávaná vrata a dveře*. 1. vyd. Polička: Městské muzeum a galerie Polička, 2008, 48 s. Památky, 6. sv. ISBN 978-808-6533-087, str. 3.

[20] KONEČNÝ, Stanislav - RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička*: *Věnné město českých královen*. 1. vyd. Praha: město Polička v nakladatelství Argo, 2001, str. 54 - 55. ISBN 80-720-3397-2.

Litomyšlské. Mezi lety 1807 – 1839 byly zbourány barbakany Limberské, Kamenecké a Starohradské brány. Hradby začaly být pohledově pohlcovány přístavbou domků na severní i východní straně města. Z důvodu rozšíření sladovny byla stržena věž za čp. 18. Nově došlo r. 1890 k prolomení branky na jihu v ulici Šatlavské (dnes Hradební) a roku 1893 byla zbořena severní branka Na Novém světě (dnes Fortna).

3.6. 20. století

Za první světové války byl život ve městě značně ochromen, průmyslový rozvoj a výroba v dosavadních průmyslových objektech byla značně omezena. Po vzniku Československé republiky roku 1918 se Polička začala měnit. Přispělo k tomu založení muniční továrny směrem k Jimramovu, a tedy i rychlý nárůst obyvatelstva.[21]

Hospodářská krize 30. let se nevyhnula ani Poličce v podobě vlny nezaměstnanosti. V rozvráceném společenském vědomí se na město začala také šířit nová fašistická ideologie se svou sociální a nacionalistickou demagogií. Říjen a listopad 1938 se staly pro Poličku velmi tíživým obdobím. V souvislosti s mnichovským diktátem, který podepsali představitelé Německa, Itálie, Velké Británie a Francie bez přizvání československých zástupců, došlo k zabrání čs. pohraničí 10. října 1938 i k okupaci ryze české Poličky, kde na 149 obyvatel hlásících se k německé národnosti připadalo 5890 Čechů. K částečnému uvolnění po značných protestech z české strany došlo 12. října. Definitivně se pak podařilo stáhnout německou armádu 24. listopadu 1938.[22] Státní hranice nyní procházela od severu od Vysokého lesa, v prostoru křižovatky na Svitavy, oddělovala Limberk od Poličky a pokračovala na Modřec. Polička se stala pohraničním městem okleštěné republiky, avšak ne na dlouho, jelikož 15. března 1939 byly české země znovu obsazeny německou armádou a následujícího dne byl zřízen Protektorát Čechy a Morava. Okupanti postupně ovládali městskou správu Poličky – bylo zrušeno obecní zastupitelstvo, které bylo nahrazeno jmenovanou správní komisí kontrolovanou Němci. Docházelo ke germanizaci obyvatelstva. Koncem roku 1943 ožila ilegální činnost vlasteneckých sil. 28. října 1943 se v Poličce tajně vytvořil národní výbor, který očekával s brzkým ukončením války převzetí moci ve městě. Německá armáda opustila Poličku 8. května 1945 a 9. května dorazili do města vojáci Rudé armády a obyvatelé Poličky je nadšeně vítali.[23]

---

[21] ŠVÁCHA, Rostislav. *Polička*: *Moderní architektura 1900-1950*. 1. vyd. Ilustrace David Junek. Polička: Městské muzeum a galerie, 2007, str. 7. ISBN 978-80-86533-04-9.

[22] *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel.* 1. vyd. Praha: Argo, 2008, str. 8. ISBN 978-80-7203-896-1.

[23] KONEČNÝ, Stanislav - POPELKA, Iša. *Polička: Východočeské město na pomezí Čech a Moravy*. 2., přeprac. vyd. Polička: Město Polička, 2009, str. 13. ISBN 978-80-254-4977-6.

V září 1945 byl v Poličce zřízen definitivní místní národní výbor a s obnovením poličského okresu i okresní národní výbor. Poválečné volby poskytly příležitost národním socialistům, komunistům a lidovcům. Po únoru 1948 byla na většinu závodů ve městě dosazena národní správa – mechanická tkalcovna, Pražanova pila a roku 1951 bylo založeno Jednotné zemědělské družstvo. V roce 1960 Polička přestala být definitivně okresním městem a byla přičleněna k okresu Svitavy.

Z velkých podniků umístěných za totality do města se nesmí opomenout závod Centropen (nyní lisovna plastů PONAS), Poličské strojírny (dříve Adast), tradiční textilní průmysl byl do roku 2000 zastoupen Feuersteinovou továrnou. Nyní prostory mechanické tkalcovny zabírá firma Ravensburger zabývající se výrobou hraček. V roce 1984 byl dostavěn velký masokombinát při Starohradské silnici. V provozu je stále pila s názvem Dřevozávod Pražan při ulici Terezy Novákové směrem na Litomyšl, dále závod podniku Karosa (založený roku 1965 jako závod Československých automobilových opraven), který nyní nahradila Továrna hasicí techniky. Ve městě vznikaly nové kolonie rodinných i panelových domků. V současné době má Polička 8971 obyvatel (v roce 1950 to bylo jen 5630).[24]

4. Katalog staveb vzniklých v letech 1845 – 1914

V katalogu se většinou u každé stavby na začátku věnuji historickému kontextu. Zaměřuji se na okolnosti, které vedly k vybudování staveb a důvody, proč byly realizovány. Důležitou část u každé položky představují mapové podklady a v závěru katalogového listu je nastíněna stručná charakteristika stavby, pokud je zachována. Jelikož mi schází potřebná praxe, jedná se z hlediska architektonické problematiky pouze o nástin nejdůležitějších prvků. Samozřejmě obsah textu ke každé stavbě je závislý na množství získaných podkladů k dané budově.

Jako první jsem zařadila ukázku domů běžné zástavby uvnitř města, které získaly novou podobu po požáru roku 1845. Tuto položku zastupují domy čp. 37, 38 v Riegrově ulici. U domu čp. 37 byly provedeny podle doložených plánů menší stavební úpravy uvnitř objektu a u domu čp. 38 se provedla úprava fasády.

Další část katalogu tvoří domy na předměstí, kam jsou zařazeny domy čp. 67, 69 Heydukovy ulice, které byly postiženy požárem roku 1913 a po tomto požáru dostaly zcela nový krov, což dokládají stavební plány získané ze stavebního úřadu v Poličce.

[24] KONEČNÝ, Stanislav - RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička*: *Věnné město českých královen*. 1. vyd. Praha: město Polička v nakladatelství Argo, 2001, str. 73-75. ISBN 80-720-3397-2.

Požáru nebyly ušetřeny ani významné stavby ve městě. Nejvíce byl postižen kostel sv. Jakuba a následně byl ve velké míře upravován, proto má své místo v katalogu.

Do katalogu neodmyslitelně patří stavby či přestavby veřejných budov, které jsem seřadila podle doby vzniku – nemocnice 1891, úprava dívčí školy 1897, gymnázium 1901, městský park 1902 a sokolovna 1911.

Samozřejmě ve městě vznikají významné industriální stavby, které v katalogu nesmějí chybět. Opět jsou seřazené podle doby vzniku. Vůbec nejstarší je pivovar, který se rozprostírá na Dolním předměstí a vznikl roku 1865. Pivovar je nejvíce obsáhlou kapitolou, jelikož měl velmi dobrou materiálovou základnu na Stavebním úřadě, v muzeu i v samotném pivovaru. Další je železniční doprava z let 1896 – 1897, bohužel k stavbě samotné budovy nádraží jsem našla poměrně málo materiálů, buď nejsou, nebo se mi je bohužel nepodařilo dohledat. Následuje mechanická tkalcovna Hedva, která vznikla roku 1900, bohužel s méně obsáhlou historií v důsledku chudých materiálových podkladů. Čtvrtou položkou je stavba elektrárny roku 1910. Industriální výstavbu uzavírá Pražanova pila z roku 1899.

Poslední část katalogu tvoří řadové domy, původně dělnické domy stavěné firmou Feuerstein pro své zaměstnance v roce 1911. S výstavbou řadových domů se pokračovalo i v 20. letech 20. století v Havlíčkově ulici, bohužel se mi nepodařilo dohledat původní domy z roku 1911, proto jsem zvolila aspoň ukázku domů čp. 212 a 213 z roku 1926. Tyto domy vznikaly v již zmiňované pozdější době, proto k nim není zařazen oddíl mapy, jelikož získané mapové podklady zasahují pouze do roku 1912.

V Poličce byly samostatně očíslovány domy ve městě uvnitř hradeb, na Horním i Dolním předměstí. Tím souběžně vznikly tři řady popisných čísel, užívané dodnes, a tak je nutno rozlišovat, jestli se daný dům nachází uvnitř hradeb, nebo na Dolním či Horním předměstí (všeobecně jsou užívané zkratky m., hpř. a. dpř.).[25]

4.1. Dům čp. 37 - město

Historie úprav domu

Jeden z mnoha běžných domů řadové zástavby uvnitř města, který byl postižen požárem roku 1845. V archivu Stavebního úřadu v Poličce se zachoval stavební plán zednického mistra Emila Horáka z července 1915, na kterém byly znázorněny úpravy domu. Stavební plán je zhotoven v měřítku 1:100 a představuje zřízení předsíně před lednicí pro uzenářský závod Vicenta Vorlíčka. Plán znázorňuje příčný řez starým a novým stavem přízemí a jeho půdorys dále pohled na nový stav.

[25] *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel.* 1. vyd. Praha: Argo, 2008, str. 70. ISBN 978-80-7203-896-1.

Dům uzenáře a řezníka Vincenta Vorlíčka v Riegrově ulici byl upravován v průběhu let 1910 – 1918. V roce 1910 byla znovu zřízena chladírna a lednice ze stávající staré konírny v zadním traktu domu čp. 37. V délce 4,10 m od společné zdi se sousedem panem Blažkem (dům čp. 38) byla zřízena zeď o síle 50 cm s dveřmi spojujícími nynější chladírnu s lednicí. Původní cihlová valená klenba lednice byla rozebrána a nahrazena tak, že spodní část střešních krovů se opatřila prkny a prostor mezi krytinou a prkny byl vyplněn pilinami. Podlaha v lednici i v chladírně byla betonová. Dne 21. června 1912 c. k. okresní hejtmanství v Poličce schválilo postavení elektromotoru v dílně pana Vorlíčka. Vedení elektrického zařízení muselo být ve výšce minimálně 2 m a bezpečně izolováno. Všechny stroje hnané tímto motorem musely být opatřeny různými ochrannými kryty, aby nedošlo ke zranění. Dílna musela být opatřena hygienickým zázemím. Dílny a udírny sloužily pouze k výrobním účelům.

Dne 21. července 1915 pan Vincent Vorlíček podává žádost ke schválení stavby předsíně při stávající lednici. Stavbou byl pověřen zednický mistr pan Emil Horák. Štít ze strany souseda čp. 36 byl vyveden 15 cm nad krov. Soused pan Zikmund Šlesinger souhlasil s řešením štítu na společné zdi, ale měl podmínku, aby část zdi na jeho straně byla pokryta šindelovou stříškou na náklady stavebníka a zároveň povolil nahození zdi ze své strany. Dne 8. října bylo uděleno povolení k užívání nově přistavené předsíně.

V protokolu Obecního a Stavebního úřadu města Poličky ze dne 20. dubna 1918 byla projednávána žádost Čeňka a Emilie Vorlíčkových. Manželé Vorlíčkovi žádali schválení rekonstrukce jejich domu. Jednalo se o zrušení starého tmavého schodiště a umístění nového, místo původního v síni. Dále chtěli prodloužit schodiště do sklepa, do síně a z dosud fungující komory a stávajícího schodiště hodlají vybudovat kuchyň. Mimo to chtějí v průčelí doplnit již stávající portál po celé šířce domu. Stavebník ještě dodatečně požádal o povolení, aby mohl ve dvoře svého domu postavit nový dřevník, který hodlal prodloužit do délky 3 metrů. Stavbou byl pověřen architekt Matěj Vystavěl. Jeho Stavební a podnikatelská kancelář v Poličce prováděla veškeré práce v oboru stavebním (zednické i tesařské). Zhotovoval také stavební plány, rozpočty, statistické výpočty pro úřady, odhady budov.

Schody do sklepa, začínající pod ramenem schodů do prvního patra, musely být upraveny bezpečně. Schodiště do prvního patra i na půdu byla zhotovena z tvrdého materiálu a opatřena železným zábradlím. Půda nad novou místností měla být vydlážděna.[26]

[26] Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 37 m.

Stavební plán domu

V archivu Stavebního úřadu města Poličky se zachoval plán adaptace domu čp. 37 z dubna 1918, který byl zhotoven stavitelem Matějem Vystavělem v měřítku 1:100 a 1:50. Na stavebním plánu je znázorněno nově upravené přízemí a první patro, řez schodištěm a pohled na průčelí domu. Díky plánu je možno popsat jednotlivé části domu (viz obr. 9). Vpravo dole byl umístěn krám s výkladní skříní, dveřmi a vlevo vrata, kterými se vcházelo do domu. Po bocích domu a mezi krámkem a dveřmi jsou členité lizény, které iluzivně podpírají konzolovou římsu oddělující přízemí a první patro. V prvním patře jsou nad vraty i nad uzenářstvím dvě sdružená okna. Nad nimi je umístěna průběžná nadokenní římsa, mezi ní a okapní římsou se nachází architráv. Na dochovaných plánech je také viditelná placková klenba v přízemí a troje schodiště, z nich jediné prostřední je opatřeno železným zábradlím. V přízemí se dalo vejít buď do krámu, nebo do síně, ze které byl vchod do kuchyně a udírny a z ní do dílny. V prvním patře byly dva pokoje s výhledem do ulice a dále pokoj a síň s výhledem do zahrady. Nově byla vybudována předsíň k chladírně a lednici na úkor prostoru dvoru.

Krov se dvěma úrovněmi hambalků, stojatými stolicemi rovněž v obou úrovních a s dvoutrámovými sloupky s průběžnými vzpěrami rovnoběžnými s krokvemi. Směrem do ulice Riegrovy byla zvýšena nadezdívka o 75 cm, tím byla nově zvednuta i nová nastavená krokev (viz obr. 10).[27]

4.2. Dům čp. 38 - město

Historie

Josef Blažek, majitel domu čp. 38, zastoupen Karlem Sommrem, žádal o schválení úpravy fasády na svém domě purkmistrovský úřad dne 20. května 1909.

Dne 24. května 1909 se na místo stavby odebrala stavební komise. Technický znalec Robert Niklíček neměl žádné námitky k úpravě fasády, jelikož byly dodrženy všechny dané podmínky například výstupky při portálu se vysadily více do ulice mimo kordonové římsy 12 – 15 cm a vrata do průjezdu se otevírala dovnitř. Finální podoba fasády byla schválena 17. srpna 1909.[28]

Charakteristika fasády

V archivu města Poličky se zachoval plán úpravy fasády stavitele Matěje Vystavěla z 11. května roku 1909, na kterém se lze seznámit se starým stavem fasády v měřítku 1:50 a

[27] Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 37 m.
[28] Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 38 m.

s novým stavem v měřítku 1:100. Plán dokládá, v jakém stylu se fasády domů ve městě upravovaly po požáru (viz obr. 12).

Dům čp. 38 byl nově opatřen historizující fasádou, ve které římsa dělila přízemí a první patro. Vpravo dole byl umístěn obchod s dveřmi a prosklenými okny. Vlevo dole byla umístěna vrata. Vše bylo rozčleněno pilastry, které iluzivně podpírají římsu. V horní části je pět oken. Tři okna nad obchodem byla opatřena zdobenou šambránou a rozčleněna pilastry. Roh vpravo i vlevo zdobila rustikovaná lizéna. Podobně, ale ne úplně stejně, tomu bylo u dvou oken nad vraty, u kterých byly využity nadokenní přímé římsy. Dům je opatřen sedlovou střechou.

4.3. Dům čp. 67 - Dolní předměstí

Historie

Roku 1914 byl sepsán protokol, na jehož základě bylo uděleno povolení k opravě domu po požáru majitele Josefa Macha č. p. 67 Dolního předměstí. Komise, složená z ředitele Josefa Klana, technického znalce Emila Horáka, členů úřadu Josefa Blažka, Františka Tameleho a zdravotního znalce MUDr. Fr. Bazoniho bedlivě prozkoumala plány. Samozřejmě nesměl chybět zhotovitel plánu Matěj Vystavěl, žadatel Josef Mach a jeho sousedé Jan Filipi (č. p. 66) a Karel Pokorný (č. p. 68).

Dne 25. září 1916 dochází ke kolaudaci daného domu, který byl přestavěn podle zachovaného plánu v archivu Stavebního úřadu v Poličce. Na plánu je znázorněno upravení vyhořelého stavení Josefa Macha čp. 67 na Dolním předměstí. Plán byl zhotoven v srpnu 1914 stavitelem Matějem Vystavělem. Jednou ze změn bylo, že v zadním traktu projektované oddělené místnosti kuchyně a kabinetu se spojily v jednu. Také komín byl projektovaný uprostřed příčky dělící kuchyň od světnice, ale nestalo se tak, nakonec se nacházel v příčce dělící chodbu od obytných místností. Schody na půdu musely být zabezpečeny ohnivzdorně a dveře na vydlážděnou půdu měly být buď železné, nebo dřevěné, ale oplechované.

Charakteristika domu

V archivu Stavebního úřadu města Poličky se dochoval plán ze srpna 1914 od stavitele Matěje Vystavěla v měřítku 1:100, na kterém byl patrný starý a nový stav přízemí, krov, řez střechou a pohled na průčelí domu. Na pravé straně domu směrem od silnice byla dvě okna do světnice, vedle nich vpravo se nacházely vchodové dveře. Při vchodu do domu se vešlo do chodby, ze které se dalo vejít na dvůr, do kuchyně a kabinetu. Chodba byla rozšířena z šířky 1,60 m na 2,10 m na úkor příčky mezi světnicí a chodbou. Z kuchyně a kabinetu, spojené místnosti, se dalo vejít do světnice. Z chodby vedly schody na půdu. V kuchyni a kabinetu byl

umístěn sporák a dvě okna s výhledem směrem na dvůr. Z chodby se šlo buď na dvůr, záchod, nebo do kůlny z níž se vcházelo do chléva, kde se nacházela dvě okna a nově vyzděné dveře.[29]

U domu č. p. 67 je v krovu využito dvou sloupků (dva svislé trámky), které podpírají hambalek. Hambalek je vodorovný trám spojující dvě protilehlé krokve v hambalkové soustavě krovu. Na straně směrem od štítu se nachází vodorovná kleština, která podpírá sloupek (viz obr. 16). Pro tento případ je využitá vaznicová soustava krovu, která je charakteristická pro 3. čtvrtinu 19. století.[30] Štít domu byl situován směrem do silnice a lišil se od původního vyhořelého domu tím, že byl vyvýšen.[31]

4.4. Dům čp. 69 - Dolní předměstí

První žádost

Majitel domku Josef Červený podává dne 8. července 1913 žádost Starostenskému úřadu města Poličky. Hodlá provést ze strany sousedky Rozálie Jílkové společný štít při hlavní budově a doplnit střechu tak, aby dešťová voda stékala ke zdi čp. 70. Stavbu by provedl architekt Matěj Vystavěl.

Na základě usnesení ze dne 11. července 1913 městská rada udělila povolení k žádané úpravě střechy a k zřízení nových schodů v chodbě dle předloženého nákresu stavitele Matěje Vystavěla na opravu krovů a společného štítu při domě čp. 69. Schůze se účastnil ředitel komise Josef Klan, technický znalec Josef Mach, žadatel Josef Červený, stavbyvedoucí Matěj Vystavěl a sousedé Rozálie Jílková čp. 70 Dolního předměstí. Byly stanoveny podmínky, kterým muselo být vyhověno. Schody a štít musely být ohnivzdorně upraveny. Sousedka Rozalie Jílková neměla žádných námitek a souhlasila, aby štítová zeď, dělící obě stavení, byla postavena na společné náklady. Každý majitel měl mít štítovou zeď řádně omítnutou.

Stavební plán

V archivu Stavebního úřadu je uložen plán, který byl zhotoven v červenci 1913 Matějem Vystavělem v měřítku 1:100 a znázorňuje průčelí, příčný řez, půdorys domu a také situační nástin domu v měřítku 1:720. Přízemní dům se štítem směrem k okresní silnici měl dvě okna na pravé přední straně a nalevo od nich vchodové dveře, kterými se vstoupilo do průjezdu. Z něho vedly dvoje dveře do světnice a třetí dveře do malé místnosti s kamny. Na plánu je zakresleno původní i nové schodiště, které vede z průjezdu na půdu. Ve vazbě krovu

[29] Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 67 dpř.
[30] ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha: Argo, 2003, str. 236. ISBN 80-720-3548-7.
[31] Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 67 dpř.

jsou hambalky podepřené vaznicemi na sloupcích vzepřených šikmými vzpěrami (bez rozpěry) do vazného trámu.

Druhá žádost

Na základě plánu, který se dochoval v archivu Stavebního úřadu v Poličce, hodlal majitel vyhořelého stavení Josef Červený svůj dům obnovit. Plán stavitele Matěje Vystavěla ze srpna roku 1914 znázorňuje v měřítku 1:100 starý a nový stav domu, krov, pohled na průčelí domu, příčné řezy a také situační nástin v měřítku 1:720. Na základě šetření ze dne 12. srpna 1914 udělila městská rada svým usnesením povolení k znovuzřízení vyhořelého domu.[32]

Muselo být vyhověno mnoha podmínkám, které byly stanoveny na schůzi za přítomnosti ředitele komise Josefa Klana, technického znalce Emila Horáka, členů obecního výboru Josefa Blažka, Františka Tameleho, zdravotního znalce MUDr. Františka Bazoniho, žadatele Josefa Červeného, architekta Matěje Vystavěla a sousedů Rozálie Jílkové čp. 70, Karla Pokorného čp. 68. Všechny místnosti měly mít půdorysnou plochu podlahy 16 m^2. Stávající komín musel být vzdálen od jakéhokoliv dřeva nejméně 15cm. Před topeništěm kamen měla být podlaha na 60 cm vydlážděna nebo opatřena plechem. Výška podlahy, patra a krovu měla být řešena tak, aby odpovídala stávajícím sousedním domkům. Výška podlahy měla být nejméně 30 cm nad hranu okresní silnice. Z chléva měl vést odpadní kanál z nepropustného materiálu do žumpy a hnojiště mělo být následně vyzděno. Chodba má být klenutá. Všechno vazbové i stropové dřevo mělo být v plánu vyznačeno v jeho síle. Vazbová stolice měla být opatřena vzpěrami. V plánu nesmí chybět obvodní míry délkové, jakož i podélný řez výškový. Ve vazbě nad chlévem znalec Emil Horák navrhl alespoň přes jeden krov hambalkovou sponu. Společná štítová zeď se sousedy měla být ze strany sousedů udržována.

Stavební plán

Na základě plánu uloženého v archivu Stavebního úřadu města Poličky v měřítku 1:100 se lze seznámit s novým i starým domem. V nově budovaném je z chodby rozšířen vstup ke kamnům. Z chodby na dvůr vznikly nově dveře, které od schodiště odděluje sloup ve tvaru trojúhelníku. Úplně zanikl původní chlév a komora. Obě původní místnosti byly zbourány, zůstaly pouze obvodové zdi po stranách a z původních oken, které vedly na zahradu, byly vytvořeny dveře napravo do chléva a nalevo do komory. Půdorys domu byl značně protáhnut, o čem svědčí především ony úplně nově budované místnosti chléva a

[32] Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 69 dpř.

komory, což dokládá velmi důkladná plánová dokumentace. Ve chlévě i v komoře bylo okno do zahrady a z komory vedly dveře na zahradu. Ve chlévě byl vytvořen kanál, který odváděl splašky potrubím do žumpy.

U nového domu je využit hambalkový krov podepřený vaznicemi na sloupcích vzepřenými šikmými vzpěrami do vazného trámu. Na jedné straně jsou naplocho položené pozednice (spodní vaznice) na pilířích nadezdívky.[33]

4.5. Kostel sv. Jakuba

Historie

Poprvé je kostel zmíněn v listině Jana Lucemburského z roku 1321, v níž bylo sepsáno, že panovník odevzdává patronátní právo ke kostelu královně vdově Elišce Rejčce, které také náležely důchody z Poličky jakožto věnného města. Patronátní právo umožňovalo navrhovat biskupovi, kdo se má na daném objektu stát farářem, ale také zavazovalo k péči o stavbu a k její údržbě. Podoba svatyně je neznámá, mohlo se jednat o trojlodní baziliku s dvouvětvým průčelím nebo jednolodní se západní věží v ose.

Avšak původní chrám byl v lucemburském období zcela přestavěn, to bylo pravděpodobně spojeno s rostoucím počtem farníků.[34] Velikou změnu zaznamenala Polička především za vlády Karla IV. Málokde je tak typická, jako právě v Poličce. Během několika desítek let se město zahalilo do nového hávu. Celková dřevěná městská zástavba se kromě kostela a bran proměnila v kamennou.

Opravdovou dominantu tvořil během přestavby města kostel sv. Jakuba. Jednalo se o trojlodní baziliku s dlouhým presbytářem o třech polích velmi rychlého sledu a zajímavého závěru šesti stran desetiúhelníka s opěrákem v ose. V západním průčelí stála štíhlá věž. Trojlodí mělo nevyrovnané rozměry, jeho délka se značně blížila jeho šířce, s rychlým sledem polí. Proporce budovy s vysokými štíhlými okny i dvakráte odstíněnými opěráky kněžiště byly poměrně vznosné.[35]

Požár kostela roku 1845

Jednalo se o největší katastrofu, která zničila jeden ze symbolů města z dob středověku. Zprvu byly snahy zachovat stavbu, ale také důsledkem prudkých dešťů se klenba presbytáře zřítila. Následujícího roku byly zhotoveny prozatímní střechy nad presbytářem,

---

[33] Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 69 dpř.

[34] BORSKÝ, Pavel - JUNEK, David - MUCHOVÁ, Martina. *Polička: Kostel sv. Jakuba*. 3. svazek edice PAMÁTKY. Polička: Městské muzeum a galerie, 2005, str. 1. ISBN 80-86533-02-6.

[35] LÍBAL, Dobroslav - REML, Lubomír. *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství - Knižnice místního hospodářství, 1961, str. 30.

bočními loděmi, zvonicí a posledním zastavením křížové cesty. Klenba sakristie a kruchty byla podklenuta. Plány obnovy kostela zhotovil roku 1847 zednický mistr Franz Beran. Jednalo se o stažení hlavní lodi kleštinami, dále pak navrhl klenbu hlavní lodi, chóru a přezdění snesených hlavních pater věže. Radikální význam pro obnovu kostela měl rok 1848, kdy do funkce purkmistra v Poličce nastoupil Josef Smola, který se velmi věnoval obnově kostela. Nechal ohledat zdivo zemským inženýrem Antonem Ignatzem Wachem a stavitelem Františkem Schmoranzem starším.[36] Bylo zjištěno, že „*bude třeba ubourati presbyteria až po okna, pobočnou loď jižní a věž po základy, severní loď a zvonici po klenutí a ostatní zdivo pak že postačí opraviti.*" [37]

Dnešní kostel sv. Jakuba Většího byl stavěn v letech 1853 – 1865 v novogotickém slohu nákladem města Poličky podle plánů právě již jmenovaného inženýra Antonína Wacha a za dozoru stavitele Františka Schmoranze staršího.[38] Antonín Wach si byl vědom historické důležitosti stavby. Přesto severní předsíň byla stržena a zanikly i hvězdicové klenby severní lodi. Z rozdílného materiálu soklu presbytáře a trojlodí můžeme odvodit, že původní se zachovala pouze pata kněžiště. Dne 14. července 1853 byl svěcen a osazen v pilíři na jihozápadním rohu nad podnožní římsu základní kámen.[39]

[36] Významný architekt, který spatřil světlo světa 30. prosince 1814 v Bělé, okres Rychnov nad Kněžnou. Byl jediné dítě Františka a Alžběty Schmoranzových a velmi brzy se musel postarat sám o sebe. Díky svému otci byl poslán k architektu Benediktu Škvorovi do Žlebů, aby se tak u něj v domácím vyučování stal stavitelem. Za svůj život pobýval ve Vídni, ve Slatiňanech (kde se stal městským stavitelem). Ve Slatiňanech se také oženil s Františkou Novotnou a společně měli třináct dětí, ale dospělého věku se jich dožilo pouze sedm. Syn František působil jako stavitel stejně jako jeho otec. František je velmi známý ve městech kde působil jako stavitel, jelikož tam lidé dodnes obdivují jeho stavitelské počiny. Architekt umírá 4. dubna 1902 ve Slatiňanech ve věku 88. let.

[37] BORSKÝ, Pavel - JUNEK, David - MUCHOVÁ, Martina. *Polička: Kostel sv. Jakuba*. 3. svazek edice PAMÁTKY. Polička: Městské muzeum a galerie, 2005, str. 26. ISBN 80-86533-02-6.

[38] Pozdrav z Poličky: album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel. 1. vyd. Praha: Argo, 2008, str. 95. ISBN 978-80-7203-896-1.

[39] Poslední kámen byl osazen 5. října 1863. Jednalo se o kytku fiály vpravo od hlavního vchodu. BORSKÝ, Pavel - JUNEK, David - MUCHOVÁ, Martina. *Polička: Kostel sv. Jakuba*. 3. svazek edice PAMÁTKY. Polička: Městské muzeum a galerie, 2005, str. 27. ISBN 80-86533-02-6.

Mapy

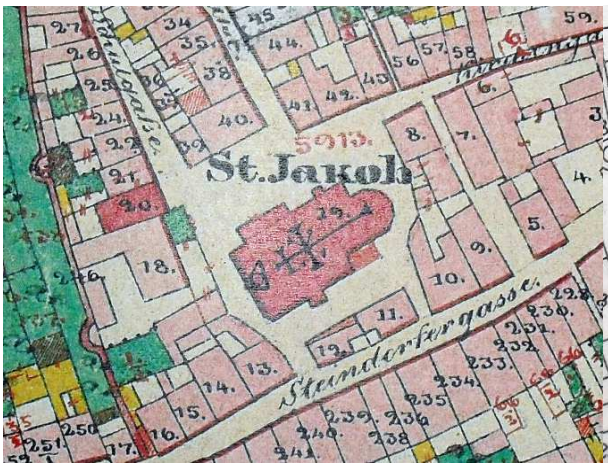

Mapa přestaveb z let 1839-1894

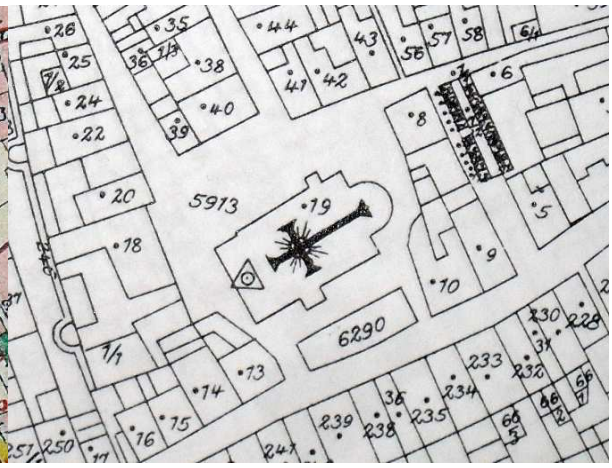

Mapa z roku 1912

Kostel sv. Jakuba v Poličce nebyl ve sledovaném období budován jako nová stavba, pouze přestavován po požáru roku 1845, proto na všech získaných mapách je zobrazen na pozemkové parcele číslo 5913. Pouze spatříme jeho drobné úpravy v dispozici, které jsou popsány v následujících odstavcích. Ony úpravy jsou viditelné především na mapě znázorňující přestavby z let 1839 – 1894, kde kostel sv. Jakuba získává podobu novogotické haly a na jihovýchodní straně kostela je patrné rozšíření boční lodi vyplněné červeným šrafováním. Budova je označena na všech mapách parcelním číslem 19.

Charakteristika budovy

Jedná se o trojlodní halu s tribunami v bočních lodích, osově situovanou hranolovou věží, s dlouhým kněžištěm a šestibokým závěrem. Délka kostela je přibližně 46 m (bez opěráků), presbytáře asi 19 m, lodi 19 m, šířka interiéru trojlodí je přibližně 20 m. Výška věže dosahuje po střed makovice asi 63 m. Zcela striktně byl dodržen půdorys původního gotického kostela[40], ale hmotově se novostavba proměnila z baziliky na novogotickou halu – tj. všechny tři lodi jsou stejně vysoké. Navíc byla z vnější strany přístavbami pohlcena část kněžiště. Při pohledu z venku připadne velmi krátké, avšak při vstupu do interiéru kostela ukazuje jeho mimořádnou délku. Byl také zachován vítězný oblouk, který odděluje právě mimořádně dlouhé kněžiště. Zvon měl své místo ve zvonicovém patře a úplně nahoře se nacházela světnice pověžného a ochoz.

V hlavní lodi se samozřejmě nalézá kněžiště o třech obdélných klenebních polích a závěru odděluje od lodi triumfální oblouk. S výjimkou sakristie je v interiéru důsledně užita křížová žebrová klenba ze žeber hruškové profilace. V chóru a hlavní lodi vybíhají žebra z vysokých štíhlých válcových přípor ukončených variacemi na gotické kružbové hlavice

[40] Z původního kostela se dodnes dochoval pozdně gotický zvon zvaný Medián, odlitý v r. 1511.

s polygonálními krycími deskami. Žebra se sbíhají do masivních terčových svorníků: v závěru s tváří Krista, v kněžišti s letopočtem 1860, v lodi s polychromovaným městským znakem Českého království a symbolem Boží Trojice. Klenby bočních lodí v obou úrovních vybíhají z konzol. Žebra se opět sbíhají do terčových svorníků drobnějšího měřítka.[41]

Na severní boční loď navazuje obdélná sakristie o dvou polích osmidílné žebrové klenby. K jižnímu boku presbyteria se v úrovni sakristie připojuje kaple Božího hrobu, která je přístupná z presbyteria a kaple P. Marie otevřená do boční lodi. Do západní části hlavní lodi je vsunuta podklenutá hudební kruchta s varhanami, otevřená obloukem do věže.

Hranolová věž je z velké části včleněna do půdorysu trojlodí a před západní průčelí předstupuje v podobě mělkého rizalitu s nakoso postavenými opěráky při nárožích. Po stranách věže jsou v koutech bočních lodí situována schodiště zpřístupňující empory a věž. Západní část kostela získala podobu izolovaného bloku s hladkým průčelím. Má téměř pevnostní ráz a monumentální dojem je znázorněn cimbuřím, odstíněným západním štítem a opěráky v nárožích, které vrcholí fiálami s kytkou. Subtilněji působící průčelí lodi presbytáře z kvádrů je rytmizováno dvakrát odstupněnými opěráky vrcholícími stříškami. V patách východního štítu jsou posazeny fiály s kytkami. Okna s hrotitými záklenky vyplněnými kružbami jsou v lodi prolomena ve dvou úrovních odpovídajících vloženým emporám. Všechny kružby jsou individuální, žádná se neopakuje.[42]

Na plánu kostela sv. Jakuba od Antonína Wacha z roku 1852 je znázorněn příčný řez s pohledem k východu a západu, na kterém je patrný krov rankova typu, ale realizován byl jinak s šikmo vzepřenými stolicemi a v horní části s hambalky. Dole byly umístěny ztužující kleštiny.

Ve věži se nad zvonicovým patrem nachází byt „strážce proti ohni" - pověžného s čp. 236.[43] Byt s kuchyní je přístupný z ochozu vyneseného na krakorcích. „*Ochoz s kružbovým zábradlím spojuje průchozí polygonální věžičky v nárožích, které jsou zastřešeny oplechovanými štíhlými jehlancovými stříškami s pozlacenými makovicemi. Věž vrcholí oplechovanou jehlancovou střechou s makovicí a křížem.*" [44]

---

[41] BORSKÝ, Pavel - JUNEK, David - MUCHOVÁ, Martina. *Polička: Kostel sv. Jakuba*. 3. svazek edice PAMÁTKY. Polička: Městské muzeum a galerie, 2005, str. 35. ISBN 80-86533-02-6.
[42] Tamtéž.
[43] Právě v tomto bytě se roku 1890 narodil později světově proslulý hudební skladatel Bohuslav Martinů. KONEČNÝ, Stanislav - POPELKA, Iša. *Polička: Východočeské město na pomezí Čech a Moravy*. 2., přeprac. vyd. Polička: Město Polička, 2009, str. 11. ISBN 978-80-254-4977-6.
[44] BORSKÝ, Pavel - JUNEK, David - MUCHOVÁ, Martina. *Polička: Kostel sv. Jakuba*. 3. svazek edice PAMÁTKY. Polička: Městské muzeum a galerie, 2005, str. 36. ISBN 80-86533-02-6.

Na plánu kostela od Antonína Wacha z roku 1852 je znázorněn řez novostavbou (viz obr. 24), podle kterého je patrné využití krovu Rankova typu[45], ale při samotné stavbě bylo realizováno jinak. Byl využit krov s šikmo vzepřenými stolicemi a nahoře s hambalky (viz obr. 26).

Charakteristika dnešní věže kostela

V kostelní věži se nachází již zmíněný byt pověžného, který zde vznikl až po požáru a nyní je nově zrekonstruován (viz obr. 29). V něm se narodil 8. 12. 1890 významný hudební skladatel Bohuslav Martinů. Při výstupu na věž se prochází kolem zachovalého rumpálu, který sloužil obyvatelům bytu k vytažení dutým vyzděným vřetenem potřebných věcí nahoru, jako bylo například dřevo na topení. Osvětlení schodiště je zajištěno okny. Nad jedním z nich jsou umístěny podpisy stavitelů kostela – František Schmoranz, J. Kokeš, J.Bobumil, J. Aigl a F. Čápek. Mluvíme o místu věže, kde se nacházejí zvony (viz obr. 27).

4.6. Nemocnice

Historie

V Poličce byl původně špitál zřízen již v 15. století a to v domě čp. 84, v Kostelní ulici. Poskytoval útočiště zchudlým měšťanům, osobám z části města uvnitř hradeb. V roce 1840 byl upraven.

O tomto špitálu byl v archivu nemocnice nalezen záznam z roku 1868. Ten poukazuje na rozdělení špitálu na mužský a ženský. Podobné zřízení se nacházelo i pro obyvatele předměstské, tj. osoby bydlící za hradbami, v domu čp. 51 na Horním předměstí, nynější Eimova ulice.

Obě zařízení poskytovala útulek chudým a neměla za úkol pečovat o nemocné. Jen při průchodu vojsk byla využívána jako vojenské lazarety.

Lidem bez trvalého pobytu, kteří se například vydali do světa (řemeslníci, vandrovníci), neměli v nemoci kam složit hlavu, byli nablízku lékaři, kteří také dali podnět ke zřízení útulků. Rozdíl mezi útulkem a špitálem byl, že v útulku zůstal chovanec pouze po dobu nemoci, ne na pořád, jako ve špitále. Jednalo se o jakýsi zárodek venkovských nemocnic.[46]

V roce 1830 hrozilo Poličce, jakož i dalším městům, nebezpečí cholery. Ve stejném roce nastoupil na místo městského fyzika Dr. Jan Nepomuk Eiselt (1805-1867), rodák z

[45] Krov koncipovaný na pomezí nastupujících vaznicových soustav, užívaný poměrně často od třicátých let do třetí čtvrtiny 19. století.
[46] MACEK, Jan. *Nemocnice v Poličce 1831 - 1851*. Polička, 1974, str. 3

Prahy.[47] V Poličce působil šest let, ono období znamenalo pro Poličku velmi mnoho. Zavedl opatření proti choleře – zřízení kontumační stanice – aby cestující mohli být ohledáni, než vstoupí do města.

Předměstský špitál (chudobinec) v č. p. 51 v dnešní Eimově ulici dal upravit na nemocnici pro nemocné cholerou. Ta se naštěstí tehdy do Poličky nedostala, ale domek č. p. 51 už byl ponechán pro nemocné. Tudíž v roce 1831 vznikla první městská nemocnice. Dr. Eiselt o ní napsal, že měla velkou, světlou a suchou místnost pro nemocné a menší světničku pro ošetřovatele. První nemocnice v Poličce neměla vlastní fond, vlastní účetnictví a nedá se předpokládat, že vedla záznamy o ošetřených nemocných.

Za působení MUDr. Mořice Prudiče v poličské nemocnici se příliv pacientů stal velkým problémem kvůli nedostatku lůžek. Nemocnice bývala většinou nemocnými přeplněna. Rozmnožení počtu lůžek adaptacemi stávající nemocnice nebylo proveditelné. Jako jediné možné řešení se ukázala výstavba nové nemocniční budovy.

Dne 5. března 1888 byl vydán zákon č. 19 Zemského zákoníku pro zemi Českou, který upravoval právní postavení českých nemocnic. Podle něj mohli nemocnici zřizovat obce, okresy, korporace, sbory, ba i jednotlivci. Tento zákon zanikl zestátněním nemocnic v lednu 1949.

V době vydání zákona roku 1888 stál v čele okresního zastupitelstva MUDr. Prudič a u členů získal pochopení pro svůj záměr vybudovat v Poličce novou nemocnici. Členové se na schůzi dne 19. 6. 1888 usnesli, aby byla v Poličce na náklady okresu postavena nová nemocnice.[48]

Plány na novou nemocnici vypracoval pražský zemský inženýr Mayer a stavba byla zadána staviteli Richterovi z Vinohrad. Budování začalo v dubnu roku 1889 a bylo skončeno na podzim roku 1890.[49] Téhož roku se píše v časopisu Jitřenka, že budova nemocnice je uvnitř téměř hotova a zvenku bude dokončena za několik týdnů.[50] Nemocnice byla nazvána Všeobecnou veřejnou okresní nemocnicí císaře Františka Josefa I.[51]

---

[47] GLOSER, Jaroslav Jan. *Polička: městem krok za krokem*. 1. vyd. Praha: Argo, 2003, str. 43. ISBN 80-720-3552-5.
[48] MACEK, Jan. *Nemocnice v Poličce 1831 - 1951*. Polička, 1974, str. 16.
[49] Tamtéž, str. 17.
[50] *Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska*. Příloha: Místní oznamovatel. Polička, 1890, č. 14, str. 1.
[51] KONEČNÝ, Stanislav - RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička: Věnné město českých královen*. 2., přeprac. vyd. Litomyšl: Ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli vydal Stanislav Konečný, 2010, str. 144. Památky, 6. sv. ISBN 978-80-254-8663-4.

Nemocnici tvořily dva objekty - hlavní dvoupatrová budova a přízemní infekční pavilon s celkem 61 lůžky. Zastavěný prostor činil 8824 m^2 (do roku 1950 vzrostl počet budov na osm a zastavěný prostor na 31 484 m^2).[52]

V přízemí hlavní budovy se nacházely dvě pracovny pro lékaře, kuchyň a byt domovníka. V prvním a druhém patře byly pokoje pro nemocné - první patro pro ženy a druhé pro muže. V každém patře měl své místo záchod, koupelna a pokoj pro ošetřovatelku. Ve sklepě byla umístěna prádelna.

Infekční pavilon byl tvořen dvěma pokoji pro nemocné a opět pokojem pro ošetřovatelku. Při pavilonu byla vybudována místnost pro nemocné a pitevní síň. Nemocnice byla slavnostně uvedena do provozu 28. 6. 1891 a nesla název Všeobecná veřejná nemocnice císaře Františka Josefa I. [53]

V roce 1910 byla nemocnice napojena na městský vodovod. Voda byla zavedena do lékařských pracoven, kuchyně, prádelny. Po jednom výtokovém kohoutku bylo na prvním a druhém poschodí hlavní budovy a v infekčním pavilonu. V obou poschodích hlavní budovy byl výtokový kohoutek s výlevkou umístěný na chodbě. Jednoduché zařízení, které usnadnilo práci ošetřovatelkám, které nemusely vodu pumpovat ručně ze studny a nosit po schodech do poschodí. Voda však tekla pouze v určitých denních hodinách, ne celý den.

„*Dne 24. 2. 1911 se v nemocnici začalo svítit elektřinou. Instalaci elektrického vedení provedl pražský závod Křižíkův za 1.374,88 K. Nemocnice byla napojena na elektrárnu osady města Poličky uvnitř hradeb*.“ [54]

V roce 1913 začal MUDr. Mořic Prudič uvažovat o odchodu do důchodu. Jeho nástupcem se měl stát MUDr. František Bazoni (1860-1918), který si získal za svého působení v Poličce velkou přízeň nemocných. Do Poličky přišel v roce 1891, aby se na základě doporučení poličského rodáka MUDr. Eiselta stal obecným lékařem. František Bazoni měl velké zásluhy na modernizaci poličské nemocnice. Nechal zavést ústřední topení, vybavil nemocnici rentgenem.[55]

---

[52] KONEČNÝ, Stanislav - RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička: Věnné město českých královen*. 2., přeprac. vyd. Litomyšl: Ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli vydal Stanislav Konečný, 2010, str. 144. – 145. Památky, 6. sv. ISBN 978-80-254-8663-4.
[53] MACEK, Jan. *Nemocnice v Poličce 1831 - 1951*. Polička, 1974, str. 17.
[54] Tamtéž, str. 26.
[55] GLOSER, Jaroslav Jan. *Polička: městem krok za krokem*. 1. vyd. Praha: Argo, 2003, str. 52-53. ISBN 80-720-3552-5.

Ovšem oba pánové, František Bazoni a Mořic Prudič, byli všeobecnými lékaři a v nemocnici bylo ještě zapotřebí jiného lékaře – chirurga. Na základě konkurzu byl přijat na místo lékaře chirurga MUDr. Václav Merhout.[56]

A znovu nastaly v nemocnici změny. Chirurg potřeboval operační sál, sterilizaci a rentgen. Z toho důvodu byl roku 1913 postaven přístavek při východní straně hlavní nemocniční budovy, z části přízemní a z části jednopatrový. V přízemní části měla svoje místo nemocniční kuchyň, v patrové se nacházel byt pro správce, domovníka a kuchařku. Tímto opatřením se uvolnily místnosti v přízemí hlavní budovy, zde byl vytvořen operační sál s arkýřovým oknem, přípravna k operačnímu sálu, sterilizace, dva pokoje pro nemocné, místnost pro rentgen a jedna lékařská pracovna. Ve střední nosné zdi hlavní nemocniční budovy byl instalován výtah, ale neosvědčil se, a jídlo se dále nosilo na dřevěných podnosech po schodech.[57] Společně byly u infekčního pavilonu přistaveny místnosti pro ukládání mrtvol a pitevna. Místnosti, které dříve sloužily k těmto účelům, byly změněny na pokoje pro nemocné.

Celkovou přestavbou získala nemocnice 20 lůžek navíc a dostala se tím na finální počet 80 lůžek.

Primář MUDr. Mořic Prudič, starosta města Poličky uvnitř hradeb, starosta okresu poličského a Sokola[58], se se svou nemocnicí (starou i novou) rozloučil 1. dubna 1914. Působil v Poličce plných 34 let. Za celou tu dobu si nemocnice v Poličce zachovala charakter zařízení pro chudší vrstvy obyvatelstva.[59]

---

[56] MACEK, Jan. *Nemocnice v Poličce 1831 - 1951*. Polička, 1974, str. 30.
[57] Tamtéž, str. 17.
[58] GLOSER, Jaroslav Jan. *Polička: městem krok za krokem*. 1. vyd. Praha: Argo, 2003, str. 47. ISBN 80-720-3552-5.
[59] Tamtéž, str. 32.

Mapy

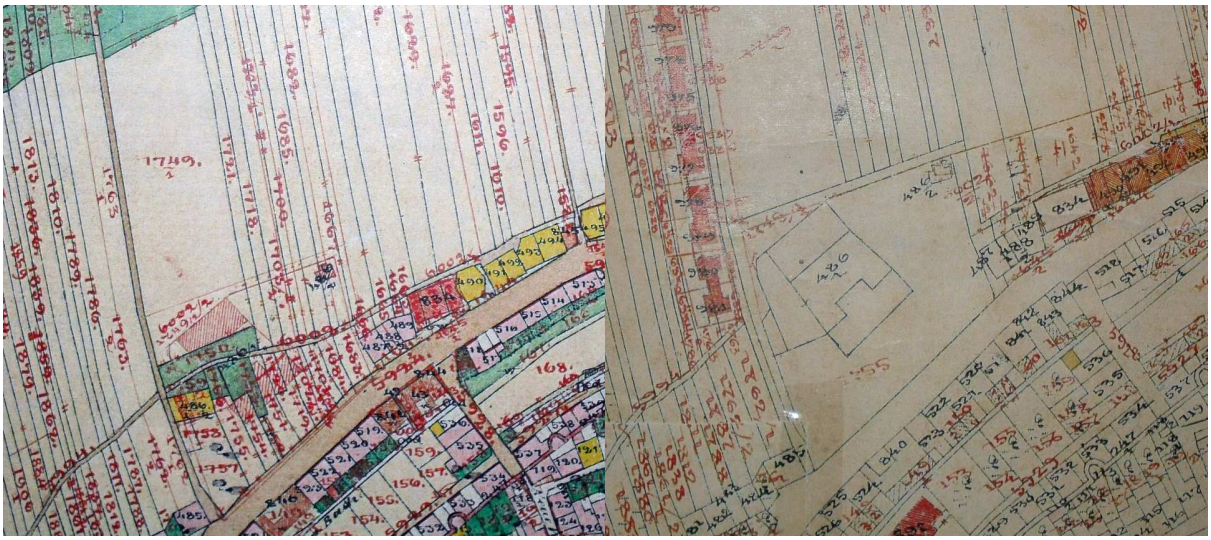

Mapa přestaveb z let 1839-1894 (nemocnice) Mapa přestaveb z let 1894-1912

Na císařském otisku z roku 1839 a indikační skice z roku je na místě nemocnice dřevěná stavba ve tvaru obdélníka vybarvená žlutou barvou a označená parcelním číslem 486/2, k ní přiléhají parcely č. 1750, 1759, 1756, 1750 vybarvené zelenou barvou. Okolo se nacházejí parcely číslo 1758, 1757, 1755, 1754, 1752, 1751, 1720, 1719, 1702. Jedná se o pole, která jsou vykreslená okrovou barvou. Na mapě přestaveb z let 1839 – 1894 je zakreslen návrh budovy nemocnice, která je označena číslem 486/1, jedná se o původní rozložení budovy na již zmiňovaných parcelách. Nemocnice je znázorněna jako dva červeně šrafované obdélníky ležící vodorovně se silnící číslo 5924. Na mapě z let 1894 – 1912 je znázorněna už postavená budova nemocnice rozdělená na tři části černou barvou na parcele č. 1755 a 1749, stejně je tomu i na mapě z roku 1912.

Charakteristika budovy

Hlavní budova nemocnice z roku 1890 si zachovala původní historizující fasádu. Jedná se o budovu ve tvaru obdélníku s hřebenem střechy od západu k východu. Fasáda je nově upravená do žluto–bílé barvy s plastovými okny. Přízemí a obě následující patra jsou od sebe odděleny římsou. V prvním patře je nad okny využit trojúhelný fronton a v druhém patře je využita nadokenní přímá římsa a pod nimi podokenní průběžná římsa. Ve střeše jsou nově umístěna střešní okna, která bychom na původní budově jen marně hledali. Značný rozdíl je v umístění vchodových dveří, které se nenacházejí na původní straně směrem do Eimovy ulice, ale z druhé strany budovy, směrem do areálu nynější nemocnice. Hlavní dveře byly v původním rizalitu s pilastry nahrazeny oknem (viz obr. 31).

Vpravo od hlavní budovy se dříve nacházel přístavek s kuchyní a byty zaměstnanců z roku 1890. Dnes se jedná o dvoupatrovou budovu ve tvaru čtverce s plochou střechou, která

je nově spojena s hlavní budovou nemocnice. Východně od přístavku se zachovala budova z roku 1924 původně s byty primáře, zaměstnanců a s primářovou soukromou ordinací. Nyní je zde umístěna neurologická ambulance a lékárna. Budova má neměnné rozložení fasády, pouze dřevěná okna byla vyměněna za plastová. Na nemocničním domě je umístěna valbová střecha, kde je využit motiv kolmého křídla s jednoduchým nezdobeným štítem ve tvaru trojúhelníku (viz obr. 32).

4.7. Přestavba a rozšíření dívčí školy

Historie

Na náměstí Bohuslava Martinů se nachází budova děkanství z roku 1711 a vpravo od ní dívčí škola, dnes odborné učiliště. Původně byla školní budova jednopatrová, o druhé patro byla zvýšena roku 1897. Chlapecká škola v Komenského ulici a dívčí škola byla v provozu až do otevření Masarykových škol roku 1928.[60]

Na základě veřejného konkursního řízení ze dne 19. prosince 1896 byla stavba zadána Robertu Niklíčkovi. Náklad na stavbu dívčí školy činil 11 096 zl.[61]

Při přístavbě nového patra byla nejprve odstraněna břidlicová a šindelová krytina na střeše, dále strhávány plechové pokrývky říms fasády, sneseny čtyři kusy váz na atikové vyzdívce předního rizalitu, vybourány čtyři hlavice a patky pilastrů středního rizalitu či rozebráno schodiště. Stropové konstrukce byly taktéž rozebrány – trámy záklopní a nákosní.

Při přestavbě, již měl na starost architekt Tomáš Veselský, byly nejprve vykopány základy, které se zaplnily kamenem. Na zdi se využívalo pálených cihel. Při přestavbě byly upraveny tři komínové hlavy a římsy. Na stropy se dávala mazanice pod dřevo a cementovou střechu a byly využity nově opracované původní trámy. Stavebníci na podlahu pokládali dvoubarevnou dlažbu do malty, dále vytvořili ozdobnou omítku průčelí a osadili všechny štukatérské části. Přístavba druhého patra dívčí školy stála jedenáct tisíc patnáct zlatých a šedesát tři krejcarů, což se dozvídáme z rozpočtu 28. února 1896.[62]

Mapy

Na indikační skice i na mapě z let 1839 – 1894 je dívčí škola znázorněna tmavě červenou barvou a označena parcelním číslem 20. Bylo využito tmavě červené barvy, jelikož budova patřila do majetku města. Na mapě z let 1894 – 1912 se mění pouze barva z tmavě červené na okrovou. Dnes nese budova čp. 95 podle mapy popisných čísel Stavebního úřadu.

---

[60] *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel.* 1.vyd. Praha: Argo, 2008, str. 72. ISBN 978-80-7203-896-1.
[61] *Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska*. Místní oznamovatel. Polička, 1897, č. 3., str. 35.
[62] Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 95 m.

Charakteristika podle plánu budovy

Stavební plány dochované v archivu Stavebního úřadu města Poličky byly využity při postavení druhého patra dívčí školy. Plány byly zhotoveny v květnu 1895 v měřítku 1:100 a znázorňují původní jednopatrovou budovu, původní přízemí, nově budované druhé patro a řezy objektem. Na plánu je viditelná přístavba dvou tříd na pravé straně školy, obě pro 64 dětí. Úplně nově byla budována příčka mezi schodištěm do sklepa a kuchyní, také schodištěm do patra a světnicí školníka. Podle doložených materiálů byly nově budovány záchody tvořící zadní trakt budovy. Do druhého patra se šlo po dvouramenném schodišti. První navštívenou byla chodba, z které se dalo vejít do třech učeben, sborovny, knihovny a předsíně před toaletami. Schodiště umístěné před sborovnou vedlo na půdu. Dívčí škola má novorenesanční fasádu, kde se ve středovém rizalitu nachází v přízemí vchodové dveře a jedno okno na každé straně. V prvním patře jsou umístěna tři okna. Pomocí rizalitu je u školy zvýrazněn střed budovy, který je bohatě členěn. Mezi okny a dveřmi prostupují pilastry a ty jsou přepaženy římsou. V přízemí je u oken využita šambrána a podokenní římsa. V prvním patře je uprostřed u třech oken využit trojúhelný fronton a u ostatních čtyř se vyskytuje nadokenní přímá římsa. Nad okny v prvním patře je architráv a nad ním hlavní konzolová římsa. Vše doplňuje zdobený štít s balustrádovou atikou, uprostřed ve stylu antických stavebních řádů. Balustráda je členěna čtyřmi pilíři, na kterých se nacházejí vázy. Jak na pravé straně, tak na levé straně domu je umístěna rustikální lizéna.

Jedná se o budovu s krovem vaznicové soustavy používající svislé a šikmo vzepřené stolice v kombinaci s páry kleštin a půdní nadezdívkou (viz obr. 35).

Charakteristika dnešní budovy

Dvoupatrová budova z roku 1897 je opatřena sedlovou střechou s hřebenem situovaným od severu k jihu. Průčelí se nijak výrazně nezměnilo, pouze štít už nemá balustrádovou atiku se čtyřmi pilíři, kde se nacházely vázy a v druhém patře byl nad jedním oknem umístěn místo frontonu trojúhelného fronton segmentový. Budova je opatřena žlutou fasádou a novými plastovými okny (viz obr. 34).

4.8. Gymnázium

Budova gymnázia města Poličky patří k velmi zdařilým dílům architektury a řemeslníků přelomu 19. a 20. století. Tvoří dominantu krásné čtvrti, která se k němu připojila po roce 1918.

Historie

O zřízení učitelského ústavu se rozhodlo v devadesátých letech 19. století. Pro výstavbu se rozhodovalo mezi třemi místy. První na Zahradách při silnici vedoucí k Hlinsku, druhé na stejné silnici, ale v místech kde se nacházelo mýto s komplexem stodol a poslední za rybníkem mezi silnicí Bysterskou a silnicí podle rybníka. Konkurs na plány ke stavbě někdejšího c. k. učitelského ústavu, tzv. pedagogia (dnešního gymnázia) byl vypsán na 5. března 1899. Celkem bylo dvacet zúčastněných, ze kterých vyhrál Pražan Vratislav Pasovský.[63] Jeho odměna za provedenou práci činila 500 zlatých. Stavitel je známý jako autor architektonické úpravy Petřínské rozhledny. Autor pojal ústav jako palác vzdělávání, v běžném novorenesančním stylu tehdejších rakousko – uherských školských zařízení. Stavitelské a zednické práce provedla firma Čeňka Křičky z Kolína[64], který se při konkursu umístil na druhém místě. Dozorem při stavbě byl pověřen c. k. okresní inženýr Václav Červenka z Litomyšle. Právě stavitel Čeněk Křička doplnil novorenesanční fasádu o rostlinné ornamenty. S těmito ozdobnými prvky se do města Poličky dostala secese. Tělocvična byla vybudována podle plánů Josefa Klenky, učitele na Reálné škole na Starém Městě Pražském.[65]

O průběhu stavby učitelského ústavu se zmiňuje místní periodikum Jitřenka – „*Stavba učitelského ústavu značně pokračuje. Nyní počíná se stavěti druhé patro. Bude to budova kolosální, skutečná ozdoba města.*" [66]

Práce stavitelské a zednické byly vypočteny na 95 702 zlatých 86 kr. a práce řemeslnické na 14 711 zlatých 25 kr., které provedli poličští živnostníci. Se stavbou se začalo v dubnu 1900, kolaudace proběhla 10. září 1901 a již dne 28. září 1901 se konalo slavnostní otevření učitelského ústavu.[67]

Na počátku roku 1919 vzešel na základě popudu poličského lékárníka, předsedy Národního výboru v Poličce a předsedy místní organizace Československé národní demokracie v jedné osobě dr. Karla Dudka, návrh na postupnou přeměnu poličského učitelského ústavu na reálné gymnázium. Ministerstvo školství a národní osvěty tento návrh

---

[63] Architekt a stavitel v Praze se narodil roku 1854 v Kostelci na Orlicí a umírá 24. května 1924 v Praze. V letech 1871-76 studoval stavitelství na české technice v Praze, pak od r. 1879 navštěvoval Akademii ve Vídni, kde také složil stavitelskou zkoušku. Stavitelem se stal dle výnosu c. k. místodržitelství v Praze 12. června 1881.

[64] Architekt a stavitel působil v Kolíně, následně pak v Praze. Zprvu absolvoval reálku v Kutné Hoře, pak v letech 1876-82 studoval inženýrské stavitelství na české technice v Praze. 29. května 1909 získal stavitelskou koncesi v Praze.

[65] *Gymnázium Polička 1919 - 2004*. 2004: Gymnázium Polička ve spolupráci s Městem Polička, 2004, str. 7.

[66] *Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska*. Polička, 1900, XIX., č. 15, str. 233.

[67] KONEČNÝ, Stanislav - RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička: Věnné město českých královen*. 2., přeprac. vyd. Litomyšl: Ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli vydal Stanislav Konečný, 2010, str. 146. ISBN 978-80-254-8663-4.

po menším zaváhání schválilo. Tehdy byl položen základ důležité vzdělávací, osvětové a kulturní instituci regionálního významu.

Po řadě větších či menších úprav v následujících desetiletích (likvidace kaple sv. Václava, která se nacházela na místě dnešní auly), prošla budova generální rekonstrukcí v letech 1994 – 2002. V roce 1994 se jednalo o plynofikaci, 1996 nové kabinety, 1998 – 1999 sportovní halu, 2000 – 2002 novou střešní krytinu, fasádu a osm nových učeben. Autorem projektu rekonstrukce gymnázia byl architekt Dušan Cikl z Brna.[68]

Mapy

Mapa přestaveb 1894-1912 (gymnázium)

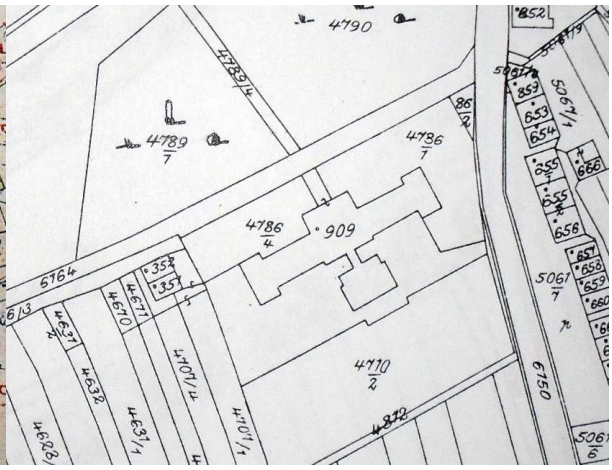

Mapa z roku 1912

Na indikační skice Poličky a mapě z roku 1839 jsou na místě gymnázia na rohu mezi hnědě vybarvenou silnicí, která vede podél dnešního Synského rybníka, a silnicí směrem na Jedlovou a Bystré postaveny dřevěné dvojdomky vybarvené žlutou barvou a označené parcelními čísly 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350. Okolo jsou parcely číslo 4786, 4735, 4736, 4785, 4759, 4792, 4791 vybarvené světle zelenou barvou. Stejně tak jsou prázdná pole za domky označené parcelními čísly 4813, 4812, 4793, 4784, 4760/1, 4737, 4734, která jsou vybarvená okrovou barvou. Na mapě z let 1839 – 1894 je minimální rozdíl pouze dřevěný dvojdomek s parcelními čísly 349, 350, měl nahradit jediný dům s číslem 549 na mapě zakreslený červeným šrafováním. Mapa přestaveb poličky z let 1894 – 1912 již znázorňuje budovu gymnázia, která nahradila veškeré domy na daném místě označeném parcelním číslem 4710/2. Budova je na mapě vyšrafovaná světle červenou barvou, protože se jedná o návrh stavby. Na mapě z roku 1912 již stojí budova učitelského ústavu, mezi silnicemi číslo 5164 a 6150, budova je označena parcelním číslem 606 a nachází se na pozemkových

[68] KONEČNÝ, Stanislav - RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička: Věnné město českých královen*. 2., přeprac. vyd. Litomyšl: Ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli vydal Stanislav Konečný, 2010, str. 146 - 147. ISBN 978-80-254-8663-4.

parcelách 4786/4, 4786/1, 4710/2. Společně s výstavbou budovy gymnázia byl upravován městský park.

Charakteristika budovy

V městském muzeu a galerii se zachoval plán budovy architekta Roberta Niklíčka ze září roku 1899, ze kterého je patrné, že jádro budovy tvoří dlouhá obdélníková budova, kdy uprostřed je vysunut vstup. Zde se nacházely dvě místnosti, vlevo sborovna a vpravo byt školníka, který byl příčkou rozdělen na dvě místnosti (viz obr. 38). Na každém konci podlouhlé budovy byly kolmo napojeny další místnosti – vlevo se jednalo o dva pokoje a kuchyň a vpravo místnost pro první třídu cvičné školy, dále místnost s varhany a k ní přiléhala malá místnost na hudebniny. Přímo naproti vchodu je na zadní část budovy napojena chodba, která vede do šatny a následně do tělocvičny. V budově je umístěno rozsáhlé množství kleneb. V předsíni před ředitelnou je využita klenba necková, vedle v chodbě je klenba křížového typu oddělená pásy a v místnostech přiléhajících k hlavnímu schodišti je využita segmentová klenba.[69] V budově gymnázia lze nalézt schodiště s litinovými prefabrikovanými díly zábradlí s výrazným secesním dekorem (viz obr. 41).

4.9. Městský park

Část městského obranného systému tvořil také téměř čtyřhektarový Synský rybník, do kterého přitéká Bílý potok. Traduje se, že jeho název byl odvozen od místa, kde synkové z města plavili koně nebo lovili ryby. Skutečnost však bude mnohem prozaičtější. Na mapě z roku 1939 je uváděn německý název Schwein Teich, česky Svinský rybník. Samotný park vznikl zasypáním východního cípu Synského rybníka, beztak jeho mělkého cípu, příznačně nazývaného „žabárna."[70] Stalo se tak proto, jelikož největší objem zavážky byl získán z výkopových prací při stavbě c. k. učitelského ústavu. S úpravami parku se začalo hned roku 1902 na základě návrhu vůbec prvního školníka učitelského ústavu Aloise Žáka, bývalého panského zahradníka. Jako první byla upravována východní část v průběhu let 1902 – 1905. Po roce 1906 byla upravována také západní část podle návrhu starosty Josefa Thanabaura.

V západní části, blízko rybníka, vybudoval na vlastní náklady bruslařský odbor Sokola v roce 1905 pavilónek (altán), který původně sloužil jako ohřívárna pro bruslaře. V letní sezóně se zde půjčovaly za menší poplatek lodičky (viz obr. 43). „*V roce 1904 Jitřenka psala, že v květnu byly opraveny a natřeny loďky Vlasta a Libuše a půjčují se za menší poplatek 10*

[69] Muzeum Polička: plán gymnázia H – m – 1290/1.
[70] *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. Praha: Argo, 2008, str. 117. ISBN 978-80-7203-896-1.

haléřů za půl hodiny." [71] Altán na přelomu 20. a 21. století vyhořel, na jeho místě dnes stojí novostavba, která funguje jako bistro.[72]

Roku 1901 byla dosavadní dřevěná lávka vedoucí z města k učitelskému ústavu nahrazena železným 21 m dlouhým a 4 m širokým mostem, který byl vyroben Pražskými mostárnami, filiálkou První českomoravské továrny na stroje v Praze. Stavební práce provedla firma architekta Křičky z Kolína.[73]

Mapy

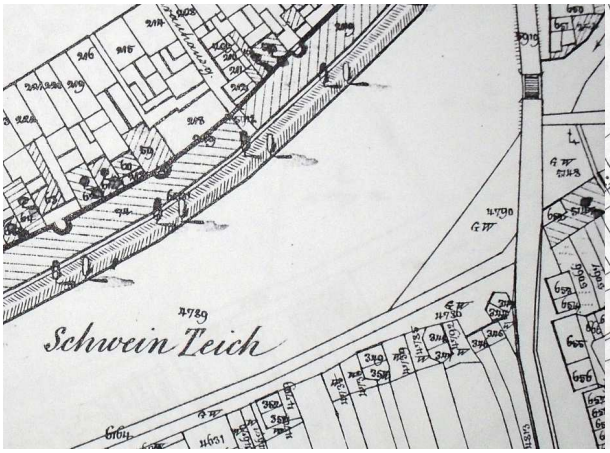

Císařský povinný otisk z roku 1839

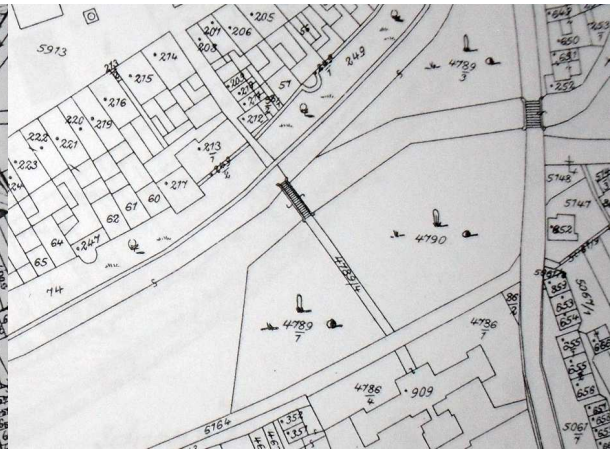

Mapa z roku 1912

Na indikační skice i na císařském otisku z roku 1839 je rybník ohraničen ze tří stran, západní, východní a jižní, hnědě vybarvenými silnicemi a ze severní strany světle zelenou barvou, znázorňující alej podél valu. Rybník je zakreslen modrou barvou s názvem Schwein Teich a nese parcelní číslo 4789 a jihovýchodní část rybníku je označena parcelním číslem 4790 a vybarvena světle zelenou barvou. Na mapě přestaveb z let 1839 – 1894 jsou patrné úpravy východního cípu Schwein Teich a nyní je rybník rozdělen parcelními čísly - západní část 4789/2 a východní 4789/1. Na mapě z let 1894 – 1912 je patrná červeně šrafovaná lávka a cesta označená parcelním číslem 4789/4 vedoucí z města k c. k. učitelskému ústavu. Cesta také rozděluje jednotlivé části nyní již Svinského rybníka označené parcelními čísly na západě 4789/2, 4789/1 a na východě 4789/3, 4790. Na mapě je taky patrný přítok Bílého potoka a most přes silnici s parcelním číslem 5919 na východní straně rybníka. Na konečné mapě z roku 1912 je už železný most vedoucí z města ke gymnáziu. Cesta číslo 4789/4 odděluje parcely 4789/1 a 4790. Rybník je označen parcelním číslem 4789/2 a severovýchodní část vyplňuje parcela číslo 4789/3.

---

[71] GLOSER, Jaroslav Jan. *Polička: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2003, str. 63. ISBN 80-720-3552-5.
[72] *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel.* Praha: Argo, 2008, str. 131. ISBN 978-80-7203-896-1.
[73] GLOSER, Jaroslav Jan. *Polička: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2003, str. 62. ISBN 80-720-3552-5.

Park dnes

V poličském parku roste více než sto druhů dřevin, mezi nimi i některé velmi vzácné – jinan dvoulaločný, hrušeň vrbolistá, proto slouží také jako park naučný. Současný stav parku společně s převážně lipovými alejemi podél městských hradeb je stabilizovaný, především díky pěstebním opatřením roku 2008 – 2009. Ta zahrnovala ošetření stromů včetně statického zajištění, v omezené míře i kácení a náhradní výsadbu.

Do prostoru parku jsou zasazeny i výtvarné prvky. V jižní části parku, v těsné blízkosti hlavní silnice, se nachází pomník obětem 2. a 3. odboje z roku 1996 od Romana Svojanovského. Ve východní části je umístěna socha Svatopluka Čecha z roku 1910 od Vladimíra Bretschneidra. Nedaleko má své místo socha Bohuslava Martinů v nadživotní velikosti od Milana Knoblocha z roku 1990. Za Bílým potokem ve východní části parku je ještě pomník k poctě padlým vojákům v 1. světové válce od Josefa Kadlece z roku 1926. Následujícího roku 1927 byl do prostoru parku zakomponován pomník Bedřicha Smetany od Josefa Fojtíka.[74]

4.10. Sokolovna

Historie

Slavnému purkmistrovskému úřadu byla odeslána slušná žádost, která vznikla usnesením výboru „Družstva pro vystavění tělocvičny Sokola“ ze dne 15. února 1910. V žádosti bylo zakotveno, že na pozemku č. 1384 v majetku „Družstva“ bude postavena budova v roce 1910 pro „Tělocvičnou jednotu Sokol.“ [75]

Jedním z iniciátorů stavby byl také Karel Till, zakladatel poličské sokolské jednoty. V letech 1888 – 1933 byl její starostou. Působil jako člen rozhodčího soudu Československé obce sokolské a místostarosta Východočeské župy. Byl také u stavby dráhy z Poličky do Svitav a Skutče a u stavby poličské okresní nemocnice.[76]

Na základě usnesení městské rady ze dne 22. dubna 1910 bylo vydáno povolení ke stavbě tělocvičné budovy Sokola na parcele č. 1384. Rada také současně schválila stavební čáru a rovinnou výšku a povolila parcelaci, dle plánu uchovaného v archivu Stavebního úřadu města Poličky. Jedná se o stavební plán z roku 1910 v měřítku 1:1000, který znázorňuje

[74] GLOSER, Jaroslav Jan. *Polička: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2003, str. 64 - 65. ISBN 80-720-3552-5.
[75] Archiv Stavebního úřadu města Poličky čp. 60 dpř.
[76] GLOSER, Jaroslav Jan. *Polička: městem krok za krokem*. Praha: Argo, 2003, str. 176. ISBN 80-720-3552-5.

situační nástin stavebního místa pro Sokolovnu. Stavbou byl pověřen pan Josef Kreml, stavitel z Litomyšle.[77]

Byly stanoveny následující podmínky: Výška podlah musela dosahovat 60 cm nad korunou silnice. Okapová a srážková voda bude svedena z celé budovy pomocí potrubí se vstupy pro vrchní vodu do hlavního kanálu, který bude pořízen nákladem obce v silničním příkopě po celé délce novostavby. Celá stavba bude provedena dle přesně schválených plánů. Škody, které vzniknou sousedům prováděním této stavby, jsou stavebníci povinni na své náklady odčinit. Je nutno ohlásit dokončení stavby stavebnímu úřadu za účelem prohlídky a udělení práva užívacího.

V Poličce 20. prosince 1910 bylo ustanoveno, že budově Sokolovny bude přiděleno číslo popisné 60 Horního předměstí.

Budova tělocvičny bude užívána na základě vykonaného místního šetření ze dne 10. ledna 1911, kterého se účastnil podnikatel a předseda družstva pro vystavění sokolovny MUDr. František Bazoni, Matěj Vystavěl, zednický mistr, dále všichni zúčastnění a zástupci obce.

Slavnostně bylo prohlášeno, že stavba tělocvičny byla dokončena dne 3. ledna 1911. Svému účelu byla sokolovna odevzdána dne 14. ledna 1911. V tento den byla večer pořádána domácí sokolská slavnost.[78]

Popis budovy

Budova byla vystavěna na jižním konci prostranného cvičiště, které bylo majetkem Sokola.

Zmíněná stavba stojí podélnou osou kolmo na směr silnice do Svitav, ze které je přístupná rampou v šířce celého středního rizalitu rozšiřující se k silnici. Projektovaná budova je jednopatrová a má přízemní průčelí. Půdorys je článkovitý s klenutým vestibulem uprostřed. Vlevo od něho se nachází menší šatna s kamenným schodištěm do prvního patra. Vpravo je umístěn byt domovníka s pokojem a kuchyní. Z vestibulu se přichází do předsíně, ze které na obě strany vedou východy ven a dále do chodby k záchodům.[79]

---

[77] Josef Kreml se narodil roku 1861 v Sebranicích a umírá 28. dubna 1914. V letech 1879-85 studoval pozemní stavitelství na české technice v Praze. Postavil podle návrhu Dobroslava Hnídka dívčí školu v Litomyšli (1905-1906). V tomto městě stavěl r. 1905 na základě projektu Viktorina Šulc, Jana Šuly a Josefa V. Velfíka novorenesanční Smetanův Dům. Ještě roku 1910 v Litomyšli postavil hospodářskou školu podle Františka Vlacha.

[78] *Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska*. Polička, XXX., 1911, č. 3, str. 36.

[79] Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 60 dpř.

Stavitel Beránek velmi šťastně rozvrhl místnosti budovy. Delší mužská šatna chrání cvičební sál proti straně severní, což je při rozměrech sálu velmi potřebné (20m široký, 12m široký a 9 m vysoký). Nad to se sál prodlužuje v apsidu, kde stojí pevné nářadí. Pokud se v sokolovně konají různé koncerty, tak se pro tento účel vystaví v apsidě zvýšená podlaha pro hudebníky. Po obou stranách apsidy jsou malá skladiště pro nářadí a skládací podium. Aby se nemuselo nářadí stěhovat přes sál na letní cvičiště, je to vyřešeno dveřmi, které vedou ze skladišť rovnou na cvičiště. Mužské i ženské šatny se nacházejí na stranách.[80]

V přízemí se nachází vestibul, šatna a dvě místnosti pro domovníka.

Velmi praktickými se ukázaly galerie. Přátelé tělocviku bývají zde při cvičebních hodinách a při schůzích jednoty. Hosté se zde rádi zdržují, jelikož nejsou nikým vyrušováni.

Ve výšce galerií se nachází malý sál pro menší přednášky, schůze, pěvecké či hudební zkoušky, dále výborovna. Obě místnosti jsou přístupné dle potřeby obecenstvu. Při opravdu velké účasti veřejnosti se otevřou dveře malého sálu do čelné galerie, čímž se prodlouží sál o dva metry.

Z bočních galerií se vychází na ploché střechy šaten, které jsou opatřeny zábradlím. Při veřejném cvičení může část obecenstva sledovat ze střechy, čímž bylo ušetřeno nákladu na stavbu tribuny.

Otevření sokolovny

Postavením vlastní tělocvičny se přispělo k oživení ruchu v jednotě. Nové místnosti zvýšily počet i horlivost cvičících. Z důvodu nedostatku tělocvičny cvičí v sokolovně i žáci měšťanské školy.

Dne 23. července 1911 se konal v Poličce župní slet, na který se připravovaly i členky ženského spolku. Se sletem byla spojena i župní sokolská výstava, jenž byla dobrou přípravou na výstavu všesokolskou..[81]

[80] Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 60 dpř.
[81] SOKA Litomyšl, AMP III., karton 382.

Mapy

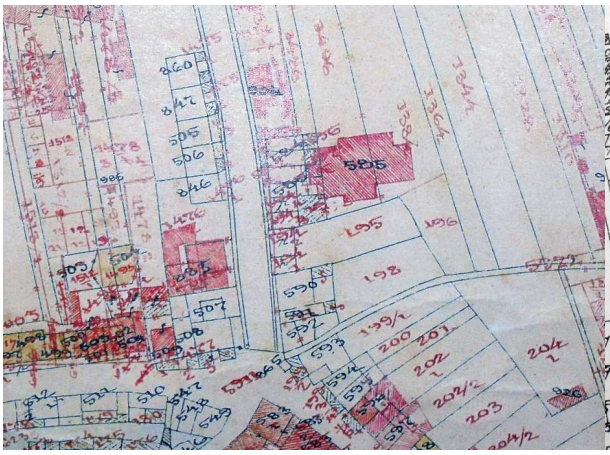

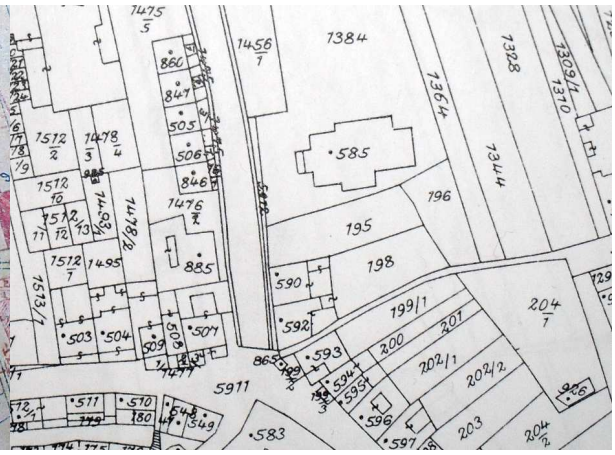

Mapa přestaveb z let 1894-1912 (sokolovna) Mapa z roku 1912

Na indikační skice, císařském otisku z roku 1839 a stejně tak na mapě z let 1839 – 1894 jsou na místě sokolovny dvě světle červené zděné budovy, označené parcelními čísly 584, 585, a dvě dřevěné žluté budovy, označené čísly 586, 587, k nim přiléhají zahrady vybarvené zelenou barvou s černým šrafováním a označené čísly 197 a 196. K nim přiléhají okrově vybarvená pole s parcelním číslem 1406, 1405, 1584, 1585 vybarvená světle zelenou. Mapa z let 1839 – 1894 ještě nevypovídá o budově sokolovny, ale pouze o menších přístavbách již zmiňovaných domů. Byl zastaven obdélníkový prostor mezi domy parcelního čísla 585 a 586. Na mapě z let 1894 – 1912 již na těchto pozemcích figuruje tmavě červenou šrafovaná budova sokolovny s číslem parcely 585 stojící kolmo k silnici číslo 6014 a před ní jsou přeškrtnuté domy, zbourané domy, s číslem parcely 584, 585. Tyto domy bychom na konečné mapě z roku 1912 již marně hledali, jelikož byly nahrazeny budovou Tělocvičné jednoty Sokol.

Charakteristika budovy

Jádrem budovy je stavba ve tvaru obdélníka opatřená sedlovou střechou, která je kolmá k Tyršově ulici. U sokolovny je využito kolmo proložených částí, kdy druhá je rovnoběžná se stejnou ulicí a je na ní umístěna valbová střecha. U sokolovny je využita žlutá barva – světlá v podkladu a tmavě žlutá v obrysech a ozdobných prvcích. Pomocí rizalitu je značně zvýrazněna středová část se schody, po kterých vyjdeme k hlavním dveřím. Vedle dveří na každé straně je jedno okno, od dveří oddělené pilastry. Přízemí a druhé patro je od sebe odděleno římsou. Ve středovém rizalitu v prvním patře jsou umístěna tři okna a nad nimi zdobený štít se dvěma malými sdruženými okny. Dominantou štítu na vrcholu je socha sokola.

4.11. Pivovar

Obecná historie vzniku pivovarů

Původně se právem várečným mohla pyšnit pouze města. Toto právo bylo důležitým zdrojem příjmů měst. V druhé polovině patnáctého století a na počátku století šestnáctého se právě to stalo příčinou sváru. Šlechta využívala slabé jagellonské vlády a vydobyla si své místo v popředí politického i hospodářského života, na úkor měst. Česká šlechta si byla vědoma toho, jakým vysokým zdrojem příjmů je právo várečné pro města. V době velkého renesančního hospodářského rozvoje šlechta začala sama vařit pivo a činila městům značné překážky. Sváry obou stran skončily mírem roku 1517 na pražském sněmu Svatováclavskou smlouvou, podle které mohla vařit pivo i šlechta a nesměla bránit městům v nákupu piva i jiného zboží. V duchu této smlouvy vznikaly právovárečné domy.[82] Jejich majitelé měli nejen právo vařit pivo, ale také kořalku, víno a tyto nápoje mohli také čepovat. Ostatní s tímto sortimentem mohli pouze pořizovat obchody.

U nás v Čechách bylo pivo odjakživa tradičním nápojem, jelikož se zde nacházela vždy výborná surovinová základna ječmene a chmelu. Požívání piva u nás stoupalo s růstem obyvatelstva. Postupem času se pivo začalo vyvážet do okolních zemí, kde se nevyrábělo. Základní surovinou pro výrobu piva je slad, proto se využívá až do 18. století názvu sladovnictví. Nejpodnikavější ve vývozu piva byl pivovar v Plzni. Pivovary se začaly stavět v 15. a 16. století, a to i na panstvích. Později přijímala města i panství do služeb sládka, aby se staral o výrobu sladu a piva. Rozvážku piva po hospodách obstarávali šrotýři.[83]

Pivovarnická historie města Poličky

Polička měla právo várečné od svého založení. Zpočátku se pivo vařilo v jednom nebo více domech, kde k tomu bylo potřebné vybavení. Později města či obce užívaly práva na svůj účet, nebo ho spíše využívala právovárečná měšťanstva. Ta vařila buď na společný účet, nebo se jednotliví právovárečníci střídali, vařil každý sám. Do roku 1706 měšťané vařili pivo pro celé panství. Později vařili pivo pouze pro město, jelikož roku 1710 byl dokončen pivovar v Kamenci, pivovar na 16 sudů.[84]

Do roku 1771 vařili právováreční měšťané pivo v soukromých domech. V onom roce byl zřízen pivovar u společné sladovny v domě čp. 15 v dnešní Komenského ulici. V roce

[82] DVOŘÁK, Josef. Sto *dvacet let poličského pivovaru.* Zdroj: Muzeum v Poličce, str. 3 – 4.
[83] Tamtéž, str. 4.
[84] Tamtéž, str. 8.

1857 se pivovar stěhoval na náměstí do domu čp. 18 (dnešní restaurace Pivovar), kde bylo pivo vařeno až do roku 1865, kdy byl uveden do provozu pivovar na Dolním předměstí.[85]

Založení pivovaru r. 1865 a jeho rozvoj na přelomu 19. a 20. století

S celkovým rozvojem kapitalistického hospodářství v Rakousku docházelo k rozvoji poličského pivovarnictví v 2. polovině 19. století. Hlavním iniciátorem postavení nového pivovaru byl pokrokový měšťan a městský lékař Josef Smola.[86] Propagoval myšlenku průmyslového podniku, schopného úspěšné konkurence. Bylo třeba nové budovy a metod výroby. Vrchní kvašení mělo být nahrazeno kvašením spodním. K tomu bylo třeba dostatek kvasných kádí a sklepů. Panu Smolovi se podařilo přesvědčit právovárečné měšťany postavit nový pivovar.

V letech 1863 až 1865 byl na Dolním předměstí postaven pivovar, jak ho známe dnes.

Na stavbu nového pivovaru bylo koupeno pole od Ignáce Lopoura: 1.578 a 1/3 čtverečných sáhů za 1.500 zlatých, jednalo se o smlouvu z 26. 6. 1864. Od Emanuela Kašparidese bylo zakoupeno pole o velikosti 478 čtverečních sáhů za 467 zlatých. Na zřízení rybníčku bylo zakoupeno 323 čtverečních sáhů louky od Marie Štěpánkové a 182 čtverečních sáhů od Terezie Klimešové. Celá stavba přišla na 24 000 zlatých. Stavební místo vyšlo na 3072 zlatých. Na stavbu bylo využito opuky, což se postupem času velmi vymstilo, jelikož se drobila a časem musela být nahrazena novým materiálem. Roku 1907 se zhroutila zeď v nové spilce, která byla využívána jako lednice: vyzděna byla žulou, pískovcem a cihlami koupenými v Hrochově Týnci. Pro výstavbu pivovaru se využilo značných půjček, z nichž vyšel roku 1869 dluh, který značnou dobu sužoval rozvoj pivovaru.[87]

Nový pivovar měl kapacitu 50 až 60 věder. Již od 1. 11. 1864 byl pivovar městem pronajat společnosti 12 právovárečných měšťanů za 4000 zlatých. Roku 1870 si pronajala pivovar nová společnost nazvaná Sedmikráska, která byla ochotna platit vyšší nájemné. Roku 1876 se vytvořila společnost 49 právovárečných měšťanů, která pronajala oba pivovary, poličský i kamenecký. Roku 1882 to bylo již 80 členů. Největší příjem měli ti právovárečníci, kteří byli členy společnosti. Ostatní dostávali ročně 10 zlatých z nájemného. Na udržování budov se platilo z nájemného 500 zl. ročně. Ze zbytku nájemného byly spláceny dluhy a placena údržba a modernizace. Vedení pivovaru moc nezbývalo, protože nájemci se o výtěžek dělili, nájemné nebylo vysoké a budova se značně opotřebovávala.

---

[85] *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel.* 1. vyd. Praha: Argo, 2008, str. 160. ISBN 978-80-7203-896-1.
[86] *Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska*. Polička, 2002, LXXVI., č. 4, str.5.
[87] DVOŘÁK, Josef. Sto *dvacet let poličského pivovaru.* Zdroj: Městské muzeum a galerie v Poličce, str. 13.

Od roku 1893, kdy Obec právovárečná, akciová společnost, spravovala pivovar, došlo k viditelné modernizaci závodu. Od roku 1912 se datuje značná výstavba pivovaru.

Roku 1893 bylo zakoupeno 141 sáhů louky na rozšíření pivovarského rybníčka. Roku 1894 byla postavena nová lednice se sklepy a spilkou. Stavbou byl pověřen Ing. Rosenberg z Královských Vinohrad. Téhož roku byla zakoupena louka o výměře 1305 sáhů a roku 1900 byla provedena přístavba pro parní stroj a bednárnu.[88]

Roku 1901 byl zakoupen várečníky v Litomyšli hostinec, kde byla vybudována lednice. Roku 1902 dodala firma Novák a Jahn z Prahy sprchový chladič do varny. Roku 1903 byla ve starém pivovaru postavena na místě bývalé varny nová sladovna. Roku 1906 byly postaveny v pivovaře stáje pro pět párů koní, čeledník, veliká dílna pro vozy a uhlí podle návrhu arch. Roberta Nyklíčka.

Roku 1909 byla firma Měšťanský pivovar v Poličce protokolována podle nového jednacího řádu. Roku 1911 byla u pivovaru vykopána 12,5 m hluboká studna. Následně roku 1912 se stavěla pumpa a zřídil vodovod. Roku 1912 byla pořízena tlučka ledu a také byl opraven celý pivovar. Došlo k vydláždění varny, upravení bednárny a umývárny, zřízení nového vodovodu a obnovení střechy sladovny. Výroba stoupala poměrně rychle, rostla ruku v ruce s modernizací pivovaru, výroby a s růstem odborného vedení. Největší procento tohoto vývoje je spjato se jménem Františka Bittnera staršího, který zastával pozici sládka poličského pivovaru od 1. listopadu 1895 do 31. prosince 1931.[89]

Kritické pro pivovar bylo období první světové války, která si vynutila zákaz sladování ječmene, a tudíž i snížení výroby a výčepu. Ječmen byl nahrazován sirobem, bramborovou moukou, kukuřicí, pýrem, čirokem a cukrovkou. Počet várek klesl roku 1915 na 162, 1917 na 38 po 60 hl, roku 1915 se vyrobilo 9740 hl, 1917 pouze 2280 hl. Tyto okolnosti svědčí o sládkově zdatnosti, že za těchto okolností dovedl vyrobit pivo poměrně dobré jakosti.[90]

Přestavby

O jednotlivých přestavbách pivovaru se dozvídáme ze zápisu rozpočtů uložených v archivu poličského pivovaru. Díky nim je možno doložit stavbu tří nových sklepů. Začalo se kopáním zeminy na povrchu v měkké, níželi v tvrdší, dále pak v kamenité půdě, až došlo ke konečnému lámání opukové skály. Nové sklepy zaujímaly plochu 2394,57 m^3. Došlo k probourání starých zdí na vápennou maltu s důkladným podepřením horních zdí. Kamenné

[88] DVOŘÁK, Josef. Sto *dvacet let poličského pivovaru.* Zdroj: Městské muzeum a galerie v Poličce, str. 15.
[89] Tamtéž, str. 17.
[90] Tamtéž, str. 18.

zdivo sklepové bylo přeměněno na vápennou maltu z opukového kamene. U horního kamenného zdiva se využil cihelný obklad na vnější straně s vytmelením spár povltavským cementem. Na zvýšení hlavních zdí pro zásyp nad sklepy, na výstupek ventilačních pilířů na každé straně, vyvýšení hlavní čelné zdi pro zásyp nad sklepy a výstupek pěti ventilačních pilířů bylo využito kamenné zdivo opukové, na vápennou maltu s vnějším obkladem z dobře vypálených cihel pak vytmelení spár povltavským cementem. Na klenutí obou sklepů bylo využito cihelné zdivo klenbové, ze kterého byla vytvořena vápenná malta s vnitřním svahem a vnějším vytmelením spár. Následně byla klenba vydlážděna cihelnou rigolovou dlažbou. Přístavbou byl pověřen stavitel Josef Šír, v Poličce 1. listopadu 1878.[91]

Roku 1893 dochází k přístavbě u pivovaru, jedná se o zázemí pro pracovníky (dílny, konírny) a později pro vedení pivovaru. Přístavbou byl pověřen stavitel Josef Šilhan.[92] Jednalo se o vykopání základů dvou hlavních zdí, dvou postranních zdí, šesti příčných zdí, dvou zdí u schodů, hlavní zdi u kůlny a tří kamenných podezdí. Celkově to vyšlo na 11 789 m^3. Na základy bylo využito zlomového kamene. Na půdě bylo využito cihelné zdivo, vyzdívka v obvodu měřila 18,25 m^3. Celkově zde nacházíme 27 pilířů zesilujících vyzdívku, tři pilíře podporující hřebenovou vaznici a vyzdění tří komínů nad hřebenem střechy. Cihelné zdivo se ještě využilo na vyzdění třech štítů uprostřed se zesilujícím pilířem a k vyzdění šesti konzol podporujících hřebenovou vaznici. Na půdě se celkový součet cihlového zdiva rovnal 37,27 m^3. Uvnitř budovy bylo zdivo cihlové s jednostrannou omítkou. Tento způsob byl využit v obou konírnách, šalandě, bednárně, obou komorách, čeledníku a chodbách a u 8 pilířů v profilu pod žlaby v konírnách.[93]

Stavební plány

V archivu poličského pivovaru se dochovaly stavební plány z roku 1895, které zhotovil pražský stavitel J. Rosenberg, inženýr pro pivovarský průmysl. Jednalo se o stavební plány v měřítku 1:200 pro pivovar v Poličce, na kterých je na základě podélných řezů patrné původní rozložení pivovaru (viz obr. 49). Uprostřed v budově byla umístěna varna s pivní pánví a vystírací kádí. Vpravo od této budovy se nacházely ve spodní části bednárna, šalanda a nad nimi chladírna. V bednárně, uhláku a místnosti pro sprchový chladící stroj byla využita segmentová klenba.

[91] Archiv poličského pivovaru. Materiály poskytl Ing. Karel Witz.
[92] Stavitel a civilní geometr v Litomyšli. Je doložen jako člen komise jednající v záležitosti přestavby věže kostela Povýšení sv. Kříže v Litomyšli. V r. 1897 jako městský inženýr v Litomyšli přesídlil a byl jmenován městským inženýrem v Táboře.
[93] Archiv poličského pivovaru. Materiály poskytl Ing. Karel Witz.

U pivovaru je využit vaznicový krov s páry kleštin, šikmými stolicemi a vysokou půdní nadezdívkou.

V archivu poličského pivovaru je uložen plán domu pro vrátného od architekta Čeňka Staňka z dubna 1911 v měřítku 1:100, podle kterého se dalo určit přesné rozložení místností. Jednalo se o přízemní domek se sedlovou střechou, který byl otočen vchodovými dveřmi směrem na pivovar na pozemku č. 3271/1. Vchodovými dveřmi se vešlo do chodby a z ní do pokoje, ze kterého se šlo do kuchyně. Na konci chodby byl umístěn záchod a před ním schody na půdu. U domku byl využit krov bez hambalků, krokve jsou osedlány na vaznice nesené sloupky vzepřenými šikmými vzpěrami do vazného trámu, mezi vaznicemi je rozpěra. Na návrhu je zakreslena velmi pěkná fasáda ve stylu geometrické moderny, bohužel u dnešního pivovaru se tento dům pro vrátného již nenachází.

Mapy

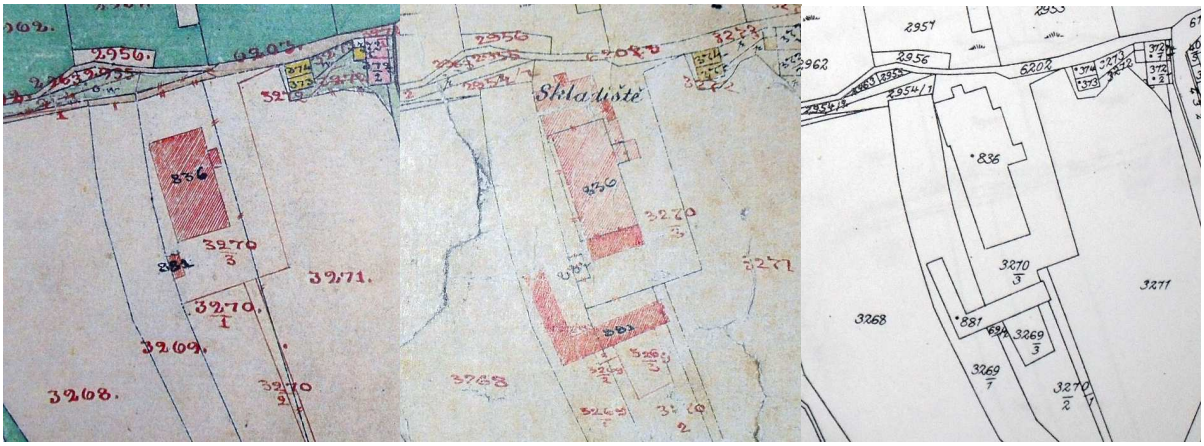

Mapa z let 1839-1894 (pivovar) Mapa z let 1894-1912 Mapa z roku 1912

Na císařském otisku z roku 1839 je na parcelach s číslem 3269, 3270, 3271 prázdná pole, která jsou vybarvená okrovou barvou.[94] Mapa znázorňující stavební rozvoj Poličky v letech 1839 – 1894 již představuje budovu pivovaru, postaveného roku 1865 s číslem parcely 836, na pozemkové parcele 3270/1. Společně s ní se na parcele objevuje červeně šrafovaná budova označená parcelním číslem 881, pozdější hospodářské zázemí. Okolo se nacházely parcely 3269, 3270/1, 3271 a navržená červeně ohraničená cesta s parcelním číslem 3270/2. Budova je na mapě znázorněna jako obdélník s výběžkem na východní straně, kde se nacházela písárna a výtah, což znázorňuje také kresba Josefa Smoly z roku 1864. Budova byla vykreslena šrafováním tmavě červenou barvou a situovaná kolmo k cestě s parcelním číslem 6203.[95] Stejně tak mapa z let 1894 - 1912 znázorňuje budovu nového pivovaru, nyní je původní obdélník na severní straně obohacen o skladiště, na jižní straně o budovu varny a na

[94] Císařský povinný otisk mapy stabilního katastru z roku 1839 in. číslo B2/a/6/5985 C.
[95] Originální mapa stabilního katastru z roku 1839 (až 1894) in. číslo B2/a/4/ 5666.

východní straně je nově rozšířen do délky výběžek písárny a výtahu. Budova označená číslem parcely 881 byla zbourána a nahrazena zázemím ve tvaru L s parcelním číslem znovu 881 na parcele 3269/2 a 3269/3. Společně s varnou byly vykresleny tmavě červeným šrafováním.[96] Na finální mapě z roku 1912 je zpodobněn vybudovaný pivovar i s hotovým hospodářským zázemím na parcelách číslo 3270/3, 3269/1, 3269/3.[97]

Charakteristika objektu

K pivovaru vede ulice Pivovarská, po které se dostaneme přímo před bránu. Jádro budovy tvoří dlouhá budova ve tvaru obdélníku z roku 1865 s valbovou střechou a její hřeben je směřován od severu k jihu. Uprostřed z ní vybíhá budova kolmá na základní jádro pivovaru. Na jižní straně je umístěna novodobá prosklená budova varny z roku 1965. Za touto budovou lze spatřit komín. Na severní straně se nacházejí menší budovy - vrátnice, prodejna produktů. Velmi zajímavá je zeď, na které jsou patrné všechny úpravy pivovaru a vpravo od ní nová přístavba na pivní tanky, která je opatřena bílou fasádou z roku 2012. Za pivovarem je umístěno zázemí pro vedení vybudované roku 1893 ve tvaru L – kanceláře apod., kromě nich zde mají své místo i dílny zaměstnanců pivovaru.

4.12. Železniční trať a budova

Historie

Koncem 19. století zastihla Poličsko veliká bída, kdy lidé získávali obživu z chudého výtěžku polí a práce v lesních porostech. Doprava nákladů směřovala nejvíce do Svitav, kde to bylo nejblíže k železniční trati. I veškerá doprava z Nového Města na Moravě, které dráhou ještě neoplývalo, směřovala do Svitav.[98]

Již od dob vládnutí Marie Terezie byla Polička centrem lnářského průmyslu. Však v druhé polovině devadesátých let se střediskem lnářského průmyslu bezesporu staly Svitavy, jelikož zde vyrostlo několik tkalcovských továren, kterým se nedalo konkurovat. Tomu chtěli radní v Poličce zamezit, a to pomocí napojení na železniční síť, která v těch letech spojovala mnoho českých měst a obcí. [99]

Poličský významný zemský poslanec Gustav Eim, který měl značný vliv ve Vídni, se zasadil o výstavbu dráhy ve směru od východu k západu, ze Svitav do Poličky. I když roku 1893 nastal v celé záležitosti nečekaný obrat, jelikož vystoupil bysterský purkmistr Hynek

[96] Vyřazená katastrální mapa z let 1894 – 1912 in. číslo B2/a/14/5985.
[97] Katastrální mapa (její pozdější otisk se stavem k roku 1912) z roku 1912 in. číslo B2/a/13/5985.
[98] *II. železniční zpravodaj pro českomoravskou vysočinu*. Dopravní úřad Jihlava, 1936. str. 88. SOKA Litomyšl karton č. 309.
[99] 100 let železniční trati: Svitavy - Polička (1896-1996), Polička - Žďárec u Skutče (1897 - 1997). Městské muzeum a galerie Polička, 2002, str. 2 – 3.

Macků a zástupci dalších obcí z jihovýchodní části poličského okresu s požadavkem, aby se nestavěla trať z Poličky do Svitav, nýbrž z Poličky přes Svojanov a Bystré do Březové. Dokonce pro svůj požadavek získali podporu brněnského velkomlynáře Daubka a dalších. To vyvolalo horlivý spor, který se dostal až na půdu českého zemského sněmu. Na jedné straně poličský purkmistr Martin Štěpán (mladočech), který také mimo jiné zastupoval západní část okresu[100] a na straně druhé volení poslanci za venkov, Hynek Macků a Daubek (staročeši). „*My v úctě podepsaní zástupcové obcí západní části okresu poličského musíme se rozhodně proti takovéto změně prohlásiti a žádati, aby slavní okresní zastupitelství krok takový nepodporovalo, poněvadž by dráha z Poličky do Březové této části okresu pranic neprospívala.*" [101]

Díky přesvědčivým argumentům dala vláda za pravdu svitavskému projektu. Také bylo rozhodnuto, že nepůjde o trať úzkokolejnou, ale s normálním rozchodem kolejí. Projekt byl současně předložen vídeňské říšské radě k rozhodnutí, která dospěla k závěru, že koncese bude udělena definitivně těm, kteří dříve stavbu dráhy finančně zajistí. To se naštěstí podařilo společným úsilím města Svitav, v čele s říšským poslancem Dr. Russem, a Osady města Poličky uvnitř hradeb. Snaha poslance Eima byla korunována úspěchem. Mohlo se přikročit ke stavbě samotné dráhy. Zpočátku byl vybudován první úsek ze Svitav do Poličky v délce 19, 3 km a odevzdán provozu dne 15. září 1896. Druhý úsek byl vybudován v délce 33, 2 km z Poličky do Skutče, který nalezl finanční podporu ve výši 200 000 zl. u majitele lesů, knížete Thurn – Taxise, jimiž trať vedla. Trať byla uvedena do provozu 6. října 1897.[102]

Průběh stavby

Dne 4. září 1894 byly zahájeny stavební práce spojené s výstavbou železniční tratě. Jako první byla vykopána studna. Dne 18. září byly hloubeny základy staniční budovy a 1. října bylo započato se stavbou základů. Samotná stavba dráhy byla přidělena v srpnu 1894 podnikateli Janu Kubíčkovi z Královských Vinohrad. Následující rok stavební práce jak na trati, tak na železniční budově pokračovaly. Stavělo se skladiště, základy k topírně a byly dokončovány práce na traťovém svršku na několika místech současně. Namáhavé práce vyžadovaly 15 metrů hluboký zářez u Vendolí, kde bylo nutno skálu trhat prachem.[103]

---

[100] *Vlastivědný sborník okresu Svitavy*. 1986. Okresní muzeum dělnického hnutí ve Svitavách a okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, str. 44. Poskytlo Muzeum a galerie v Poličce.

[101] Musejní spolek v Palacký v Poličce. Číslo 459. Okresní zastupitelství 14. červen 1893. SOKA Litomyšl AMP III., karton č. 309.

[102] *II. železniční zpravodaj pro českomoravskou vysočinu*. Dopravní úřad Jihlava, 1936, str. 88. SOKA Litomyšl AMP III., karton č. 309.

[103] 100 let železniční trati: Svitavy - Polička (1896-1996), Polička - Žďárec u Skutče (1897 - 1997), str. 4. Městské muzeum a galerie Polička, 2002.

Při stavbě bylo nutno překonávat značné výškové rozdíly z nejnižšího bodu ve výšce 438 m n. m. do 682 m n. m. u Pusté Kamenice. Podle koncesní listiny neměla délka trati Svitavy – Polička překročit délku 20 km, a proto byla trasována po svazcích výšin, míjejících tak údolí obce Vendolí a Limberk, k neprospěchu obcí samých i drážních příjmů.[104]

Dne 21. srpna 1896 přijela na nádraží malá lokomotiva Elbe, která se používala k dopravě materiálu. Dne 9. a 10. září se konala technicko-policejní zkouška a na jejím základě bylo povoleno využívání železniční trati ze Poličky do Svitav.[105]

Mapy

Mapa přestaveb z roku 1894-1912

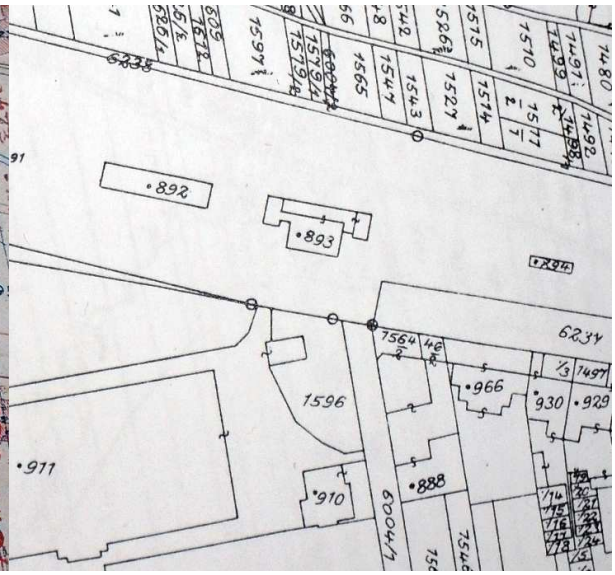

Mapa z roku 1912

Indikační skica, císařský otisk ani mapa z let 1839 – 1894 nevypovídá o vlakové trati, na jejím místě jsou pouze prázdné parcely. Na mapě z let 1894 – 1912 již vidíme trať i s nádražní budovou označenou číslem 893 rozprostírající se na pozemkových parcelách číslo 1565, 1579/1, 1579/2 a 1597. Nádražní budova je vykreslena červeným šrafováním a je u ní znázorněno nástupiště. Stejně tomu je i na mapě z roku 1912, kde se nádraží nachází na parcele č. 6277.

Charakteristika nádražní budovy

Nádražní budova již nemá původní fasádu z roku 1895, jelikož roku 2004 byla zahájena její rekonstrukce. Budova byla zateplena, dostala plastová okna a novou žluto-hnědou fasádu (viz obr. 55). Z původní budovy se zachoval pouze vaznicový krov, kdy jsou vaznice viditelné zvenku, jelikož vybíhají před budovu. U nádražní budovy je užita půdní

[104] *II. železniční zpravodaj pro českomoravskou vysočinu*. Dopravní úřad Jihlava, 1936. str. 88 SOKA Litomyšl AMP III., karton č. 309.
[105] *Poličský zpravodaj,* září 1976, str. 6.

nadezdívka a motiv kolmého křídla k hlavní budově, orientované od západu k východu. O vzniku nádražní budovy v 19. století vypovídají litinové sloupy na nástupišti.

4.13. Poličská pila

Historie

Zakladatelem firmy byl František Pražan. Vyučený řezník a obchodník s dobytkem využívá v letech 1896 – 1897 stavby dráhy z Poličky do Svitav, díky které začíná obchodovat se dřevem. Jeho zázemí tvořila pro začátek malá budova, v níž byl umístěn parní stoj a za ním kůlna pro pilu a vozíky. Koncem roku 1899 již stála na pozemcích v blízkosti poličského nádraží parní pila se dvěma rámovými pilami. Pozemky byly majetkem pana Pražana, který je již dříve prozíravě koupil.

Podnikání bylo finančně zajištěno díky velmi solidní osobě Františka Pražana, který měl velmi omezené prostředky, ale na základě jeho důvěryhodnosti snadno získával záruky na úvěry u peněžních ústavů i soukromých osob. Jeho solidnost mu pomohla také překonat hrozivý požár roku 1902, kdy pila do základů vyhořela. Zbyla jen lokomotiva ve zděném přístavku.[106] Dne 23. srpna se rozezvučel poplašný zvonek, hasičský signál. Městem zněl pokřik, že hoří Pražanova pila. V okamžiku se seběhlo mnoho lidí a začali hasit, avšak byl nedostatek vody. Samozřejmě na místo také dojel poličský hasičský sbor, ale byl schopen zprostředkovat dodávky vody pouze po hodině. K požáru se také po chvíli dostavili hasiči z Limberka a Kamence, bohužel přes veškerou snahu hasičů a obyvatel města byla firma pana Františka Pražana během půlhodiny zcela zničena. Jednalo se o obrovskou škodu a to také díky tomu, že majitel měl pojištěnu jen velmi malou část objektu a strojů.[107]

František Pražan se však nevzdal. Do roku stála nová rozšířená pila. Bohaté výnosy umožnily nejen splácení úvěrů, ale i další investice, stavbu skladiště, konírny a obytné budovy při silnici do Litomyšle, která sloužila i jako sídlo správy závodu. Byla také nově vybudována kolejka z pily na nádraží, která podstatně zjednodušila přepravu materiálu, a také se zakoupily další pozemky přiléhající k závodu a tím se získal velmi potřebný skladištní prostor.

František Pražan si přál vybudovat rodinnou firmu, tudíž vedl svého syna Ladislava k obrazu svému. Po absolutoriu obchodní akademie byl Ladislav zaměstnán ve velkoobchodu se dřevem v Praze a na pile v Mohelnici. Dokonce roku 1910 podnikl cestu se Svazem majitelů pil do dřevařských velmocí – Švédska a Norska.

---

[106] *Poličská pila: 100 let práce a osudů rodu Pražanů*. Polička: Augusta, a. s., Litomyšl, 1997, str. 5.
[107] *Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska*. Polička, 1902, XXI., č. 17, str. 286.

Dalším záměrem Františka Pražana byla výstavba filiální parní pily v blízkosti Borové, na pozemcích v přímé blízkosti železniční zastávky. Tento záměr se naplnil roku 1911 a následně zde pracovaly tři rámcové pily a omítačka. Pohon obstarávala lokomobila.

Slibný vývoj prosperující firmy zhatila mobilizace roku 1914, jelikož oba synové Františka Pražana, František a Ladislav, nastoupili k vojsku. V důsledku válečných událostí byla značně omezena výroba, odbyt i další rozvoj závodu. Neúnavný a houževnatý šéf si dokázal poradit i v těchto ztížených podmínkách – renovuje a rozšiřuje výrobu ve filiální pile v Borové. Znehodnocením měny se závazky firmy podstatně snížily a celková finanční situace se postupně – díky vojenským dodávkám – zlepšila a umožnila i osvobození většiny zaměstnanců od vojenské služby.

Zakladatel firmy František Pražan roku 1918 umírá na epidemickou chřipku.

Majitelem pily v Poličce se stává Ladislav Pražan, roku 1919 tehdejší pila čítala 56 zaměstnanců. Bratr František se roku 1920 vrací z ruských legií a stává se správcem pily v Borové.

Třicetiletého Ladislava zastihlo při vedení mnoho problémů – vysoké ambice předních pracovníků, polomy způsobené zimou 1928 – 29, požár v sušárně roku 1930. Východiskem pro tuto situaci bylo zavedení výroby dřevěných obalů pro munici. Nedaleko se totiž nacházela muniční továrna, tak byly zakoupeny stroje a uzpůsobena výroba. Události a především velmi malá výroba měly značný vliv na ukončení činnosti pily v Borové.

Výroba, i když v menší míře, probíhala i za války. Přišel květen roku 1945, který však pro rodinu Pražanů nebyl šťastný. Sovětská armáda nechala rodinu vystěhovat na venkov a Ladislav byl zatčen. Vojenská policie si vyhlédla pilu za svůj hlavní stan. Ladislav Pražan byl naštěstí díky zásahu přátel po deseti letech výslechů osvobozen.

Další zkouškou pro rodinu Pražanů byli komunisté, kteří chtěli pilu znárodnit, tak se rodinu snažili obvinit z kolaborace. To se jim však nepodařilo, jelikož neměli dostatek důkazů. Přesto však v únoru 1948 byla pila znárodněna, díky velkému prosazování sovětského svazu.[108]

Správcem pily se stal dlouholetý zaměstnanec závodu Jaroslav Falt. Jeho zásluhou zůstal Ladislav Pražan v závodu, ale pouze v evidenci došlé kulatiny a už nikdy se do vedoucí funkce pily nedostal.

[108] Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 315 (Pražanova pila).

Syn Ladislava Pražana, Jiří, nemohl projít branou poličské pily mezi lety 1948 – 1990. Dne 1. srpna 1992 byl úspěšně dovršen proces restituce a majetek Státního podniku Dřevozávodu Polička byl navrácen Ing. Petru Pražanovi prostřednictvím Fondu národního majetku.

Stavba úzkokolejné trati k pile

Dne 24. října 1908 byla podána žádost majitelem pily Františkem Pražanem k zřízení úzkokolejné vlečné dráhy, které bylo 27. října vyhověno. Samozřejmě musela být oboustranně opatřena závorami, ve výšce kolejí měla být část veřejné cesty vydlážděná žulovými kostkami a po obou stranách vlečky byla zřízena rampa, jejíž stoupání nesmělo převyšovat 1, 20 m. Bylo také uděleno povolení k používání veřejné cesty číslo katastru 6005 pro vlečku. Na základě výnosu c. k. místodržitelství v Praze ze dne 21. února 1909 bylo schváleno užívání úzkokolejné vlečky z parní pily Františka Pražana čp. 315 Horního předměstí přes veřejnou cestu katastrální číslo 6005, dále pozemky k. č. 1515, 1526, 1527, pak příkop č. k. 6222, přes něž se zřídil most se železnou konstrukcí s celkovou nosností 5 000 kg, která byla postačující.

Rozšíření parní pily

Na základě žádosti ze dne 14. října 1910 byla schválena přístavba ke stávající pilařské budově pro parní stroj, k přístavbě této přilehlý komín a prodloužení stávající kůlny při hlavní budově. Ke schválení byl přizván pan Otakar Nekvinda, architekt a stavitel ze Skutče,[109] a ani on neměl žádných námitek k provedení stavby podle předložených plánů. Kolaudace s úspěšným výsledkem proběhla 18. května 1911. Na jejím základě bylo povoleno užívání všech přístaveb.[110]

Přestavby pana Ladislava Pražana

Na základě protokolu sepsaného 22. června 1920, jehož předmětem je žádost pana Ladislava Pražana o schválení provedených stavebních změn při čp. 315, bylo vyhověno všem přestavbám. Jednalo se o přístavbu kanceláře při státní silnici z Poličky do Litomyšle, dále o přístavbu koupelny, spíže a spojovací chodby ze stávající kuchyně domu čp. 315 a poslední bylo rozšíření parní pily a postavení sušárny na prkna. Technický znalec Vilém Bandouch vydává dobrozdání.

[109] Otakar Nekvinda obdržel 10. května 1910 stavitelskou koncesi ve Skutči, kterou pak 4. dubna 1913 přeložil do Poličky.
[110] Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 315 hpř. (Pražanova pila).

U nově zbudované pily po požáru roku 1902 byl využit krov bez hambalků, krokve jsou osedlány na vaznice nesené sloupky vzepřenými šikmými vzpěrami do vazného trámu, mezi vaznicemi je rozpěra.

Mapy

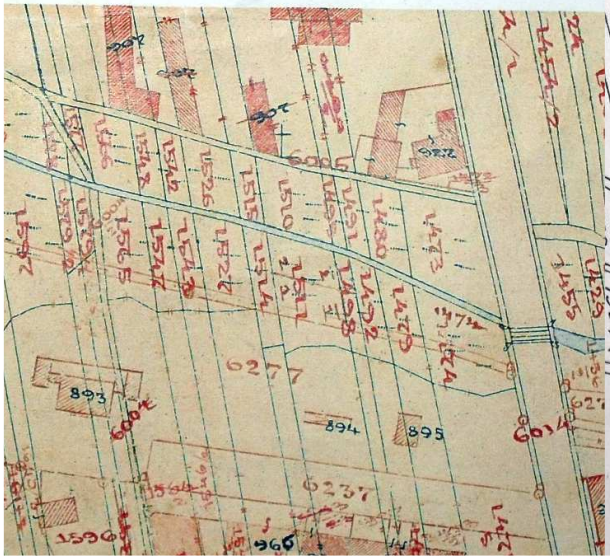

Mapa přestaveb z let 1894-1912

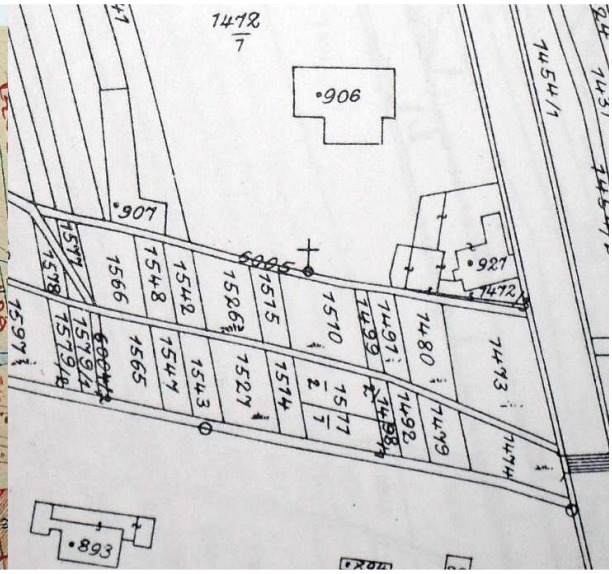

Mapa z roku 1912

Ani na císařském otisku a ani na mapě z let 1839 – 1894 ještě nemohla být zaznamenána pila, jelikož o stavbě se začalo přemýšlet až po zavedení železniční tratě v letech 1896 – 1897, na těchto mapách jsou pozemkové parcely číslo 1471, 1482, 1489, 1501 a 1508 u cesty číslo 6005 zcela prázdné a vybarveny tmavě zelenou barvou typickou pro louky. Na mapě z let 1894 – 1912 již vidíme budovu vily a kousek budovy pily vyšrafovanou červenou barvou na parcele 1472/3 označenou číslem 922. Na mapě z roku 1912 je Pražanova vila označena parcelním číslem 927 a samotná pila parcelním číslem 906 ležící na parcele 1472/1.

Charakteristika budovy

O původní vile pana Pražana čp. 315 vypovídá opět stejně jako u budovy nádraží pouze střecha, kde je využit krov soustavy vaznicové. Došlo totiž k zateplení budovy a osazení plastových oken. Celá budova je opatřena bílou fasádou se světle zeleným rámováním a přiléhá k silnici směrem do Litomyšle (viz obr. 59).

4.14. Mechanická tkalcovna

Historie

Pan Eugen Feuerstein z Hořic koupil za 40 000 K pozemky blízko nádraží a hodlal na nich vystavět přádelnu, tkalcovnu, barvírnu a tiskárnu látek. Zařízení by vyšlo na 400 000 K.[111]

Dne 14. února 1900 posílá firma Em. Feuerstein a spol.[112] dříve Hořická strojní tkalcovna Gschwendt a spol., filiálka Polička, zprávu městskému úřadu královského věnného města Poličky. V ní je zakotvena žádost o schválení postavení mechanické tkalcovny na pozemcích právě firmy Feuerstein naproti nádražní budově.[113]

Městská rada vydala dne 17. dubna 1900 povolení ke stavbě mechanické tkalcovny na pozemcích mezi bývalou polní cestou č. p. 6004 a cestou č. p. 6000/1. Jednalo se o přízemní tkalcovnu na výrobu bavlněného zboží, ve které hnací sílou byla pára. K naplnění této smlouvy došlo, když byly splněny podmínky, které zadala městská rada. Kotelna musela být kryta pouze lepenkovou střechou a vybavena trojkřídlými okny. Veškeré dveře v továrně měly být otvírány ven. Pracovní místnosti měly být vytápěny párou a osvětleny elektřinou. Musela být zřízena dostatečným způsobem žumpa. Pokud bude voda ze studny využívána k pití, je nutno ji zabezpečit proti případnému znečišťování. Měla by být zřízena umývárna a šatna pro dělníky. Všem podmínkám se zdárně vyhovělo.

Se stavbou tovární budovy bylo započato 22. května 1900, dokončena byla koncem měsíce listopadu. Se stavbou domku pro vrátného se začalo 28. června 1900 a dokončen byl dne 23. srpna 1900. Domek pro vrátného se nacházel naproti nádraží. Také byl stavěn obytný jednopatrový dům naproti hostinci č. p. 295 u veřejné cesty, ta k němu však nepřiléhala, jelikož dům byl od ní vzdálen 6 metrů, prostor vyplněný zahradou. Jednopatrový obytný dům byl očíslován a to číslem 304 3. července 1900. Dne 21. ledna 1901 podává stavitel Tomáš Veselský dobrozdání, které se týká továrního komína textilky. Komín měřil 46 m a na základě výpočtu stability se určilo, že komín požadavkům bezpečnosti vyhovuje.

Dne 20. června 1900 firma Feuerstein žádala městský úřad o povolení postavit dům pro vrátného na svých pozemcích. Povolení bylo uděleno 28. června 1900. Dům pro vrátného byl postaven na základě plánu zhotoveného 19. června 1900 ve stavební kanceláři Karla Šťastného v Hořicích. Na plánu je znázorněn v měřítku 1:100 pohled na průčelí, půdorys

[111] *Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska*. Polička, 1900, XIX., č. 2., str. 22.

[112] Emanuel Feuerstein (1840-1909) průmyslník, vedoucí společnosti. Dle kronikáře J. Řeháka byl Feuerstein hodný žid, který žil více v Hořicích než ve Vídni. Jeho manželka Thekla Feuerstein (původně Hirsch) byla štědrá k chudým. Po jeho smrti zůstávají synové Atrhur, Egon a synovci Hugo a Richard Straussové z Vídně – následně firma Feuerstein a spol vyráběla bavlněné tkaniny hladké i vzorované.

[113] Archiv stavebního úřadu města Poličky, čp. 304 hpř.

domu, příčný řez a vazba krovu. Přízemní budova se sedlovou střechou obsahující tři místnosti – vstupní síň a dva pokoje. V síni se nacházel záchod a také schodiště vedoucí na půdu. U domu je vaznicový krov se stojatou stolicí, která podpírá hřebenovou vaznici. Stolice je z každé strany podpírána šikmou vzpěrou. Naplocho položené pozednice, spodní vaznice, jsou umístěné na pilířích nízké půdní nadezdívky. Vazné trámy jsou uloženy pod podlahou.

Dne 20. dubna 1901 na základě předložené žádosti firmy Em. Feuerstein a spol. č. j. 536 městská rada udělila povolení k stavbě továrního skladiště obsahujícího zároveň místnost sloužící k ohřívání, které se bude nalézat poblíž místní dráhy Svitavy - Skuteč.[114] Celou stavbu zkontroloval architekt R. Niklíček[115] a co se týče skladiště, bylo provedeno přesně podle plánů uložených v archivu Stavebního úřadu Poličky a zhotovených stavební kanceláří Karla Šťastného v Hořicích dne 27. března 1901, kde je znázorněn řez, pohled a půdorys v měřítku 1:200. Skladiště představuje dlouhá přízemní budova ve tvaru obdélníka s nákladní rampou a sedlovou střechou. Z půdorysu je patrných sedm sloupů podpírajících strop v největší místnosti s přízí, dále ve skladišti byla situována místnost na škrob, ohřívárna a také tří místnosti na odpadky – bílé, černé a na papír. Tyto tři místnosti byly opatřeny segmentovou klenbou. U budovy skladiště se využil krov bez hambalků, krovke byly osedlány na vaznice nesené sloupky vzepřenými šikmými vzpěrami do vazného trámu, mezi vaznicemi byla rozpěra.

Městská rada k tomu udělila, ze dne 27. června 1911, povolení stavby dvaceti dvojitých dělnických domů.

Dne 9. května 1912 okresní hejtmanství v Poličce schválilo vybudování místnosti pro postavení akumulátorů při mechanické tkalcovně v Poličce.

O stavbě textilky se samozřejmě zmiňuje i časopis Jitřenka – „*U stavby mechanické tkalcovny je stále čilo. Stavba celková sestává ze strojírny, topírny, z přípravny, kanceláře a hlavního sálu, kde postaveny budou stroje tkalcovské. Střecha střídavě skleněná již se*

[114] Mluvíme o jedné z místních drah, které vznikly koncem předminulého století a přinesly do zapomenutých končin pokrok a rozvoj. Úplně stejně tomu tak bylo i v letech 1896 a 1897, kdy tato trať vznikla. Poličské místní zastupitelstvo, jako podnikatel stavby, svěřilo vypracování detailního plánu trati Svitavy – Polička Ing. Koldovi z Písku. V polovině roku 1896 bylo patrné, že trať Svitavy – Polička, která měřila 19, 218 km bude začátkem podzimu hotova, dokončovaly se poslední stavby a úpravy, dělníci se posouvali dále na stavbu trati z Poličky do Skutče. Dne 5. září 1896 proběhla zkouška tratě parní lokomotivou a 6. září přivezl zvláštní vlak osoby ustanovené k dopravní službě. Dne 9. a 10. září proběhla na celé trati technicko – bezpečnostní zkouška a slavnostní zahájení provozu 15. září 1896. Úsek trati z Poličky do Skutče měřící 33, 2 km byl pořád ve stavbě a na slavnostní zahájení provozu musel ještě více jak rok čekat.

[115] Stavitel z Jihlavy. V letech 1892-94 uskutečnil novogotickou úpravu špitálního kostela sv. Anny v Polné.

dohotovuje, spočívá na 208 železných sloupech. Komín, jež bude 46 m vysoký, jest téměř dohotoven. – Vedle továrny postaven jest domek pro hlídače."[116]

Mapy

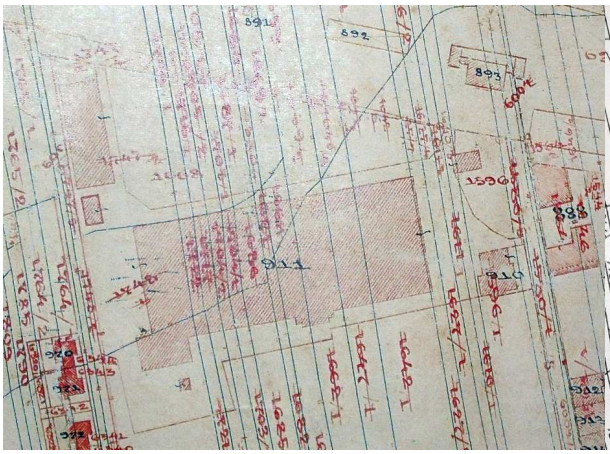

Mapa přestaveb z let 1894-1912

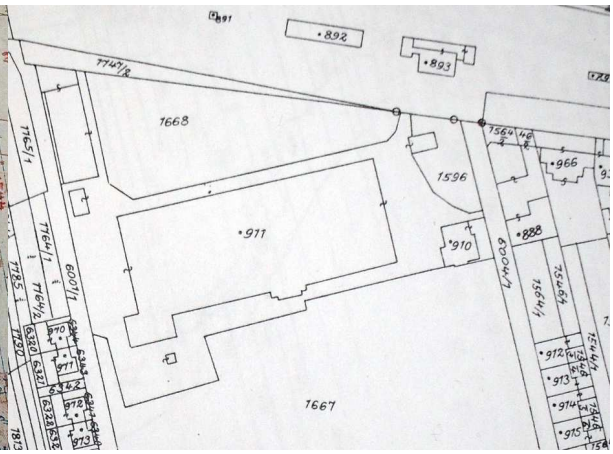

Mapa z roku 1912

Na indikační skice, císařském otisku z roku 1839 a stejně tak na mapě přestavby města z let 1839-1894 není ani zmínka o budově textilní firmy na částech pozemků č. 1596, 1620, 1622, 1627/1, 1627/2, 1641-42, 1647-48, 1660-62, 1667-69, 1680-82, 1685-87, 1698-99, 1700-05, 1716-18, 1721-23, 1722 a 1747 - 1749/1. Na mapě z let 1894 - 1912 je již na zmiňovaných parcelách budova textilky znázorněná a opatřená číslem parcely 911. U vchodu, červeně šrafované textilky, který je situován směrem k východu, vidíme domek pro vrátného a také obytný dům označený číslem parcely 910. Jihovýchodním směrem od Hedvy je umístěno skladiště. Na finální mapě z roku 1912 je již zhotovená budova textilní firmy obklopená pozemky 1668, kde je nyní umístěno autobusové nádraží, a také pozemkem číslo 1596 a 1667.

Charakteristika stavby

Ohromná jednopatrová budova z listopadu roku 1900 ležící rovnoběžně se Smetanovou ulicí. Jádrem budovy je dlouhá stavba ve tvaru obdélníka, ve štítu nad hlavním vchodem je umístěn nápis Hedva. Střecha je plochá, ze které vybíhají prosklená okna ve tvaru trojúhelníků, které iluzivně člení celou budovu. U vchodu se nachází menší budova, dřív pro vrátného z roku 1900, s plochou střechou. Za hlavní budovou mechanické tkalcovny se nachází skladiště z roku 1901, které je situováno kolmo k hlavní budově. Uvnitř již nejsou stroje mechanické tkalcovny, ale zařízení firmy Ravensburger, která se zabývá výrobou hraček. Strop ve firmě podpírají litinové sloupy (viz obr. 61), které vypovídají o době vzniku mechanické tkalcovny roku 1900, stejně jako u nádražní budovy.

[116] *Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska*. Polička, 1900, XIX., č. 15, Strana 233.

4.15. Elektrárna

Historie

Dne 24. března 1910 na základě usnesení slavného místního zastupitelstva bylo dáno na vědomí majitelům domů uvnitř hradeb a spolumajitelům velkostatku, že bude zřízena městská elektrická centrála, jež by dodávala elektrickou energii nejen pro veřejné světlo, ale i pro soukromníky. Náklad stavby by vyšel na 266 000 Kor. a byl by opatřen výpůjčkou (konkurenční cestou) ve výši 270 000 Kor., která by byla každoročně úročena z rozpočtového přebytku onoho podniku, popřípadě z části běžných ročních příjmů místní rady. Elektrárna by byla stavěna na parcelách č. 1160, 1159, 1152, 1151 v katastru města Polička, dle předložených plánů stavitele Jana Veselského.

Dne 1. a 27. dubna 1910 byly podány protesty proti stavbě elektrické centrály a hlavně proti zřízení podniku na výlohy místního velkostatku. „*Majetek náš, který jest sl. míst. zastupitelstvu k vedení svěřen tak zadlužiti si nedáme, to se státi nesmí, by tak lehkovážně statisíce na elektrické osvětlení vydány byly, a sám p. Křižík z Prahy – České Třebové, která se jej tázala ohledně zařízení světla elektrického v tamním městě, sdělil, že jim to neradí, jelikož městu, které alespoň nejméně 12 000 obyvatel nečítá, elektrické světlo se nevyplácí, zvláště tam, kde se postrádá vodního pohonu.*”[117] Nesouhlasící měšťané podali odvolání a díky tomu byly všechny práce i výpůjčka zakázány.

Starosta Jan Filipi města Poličky neváhal a napsal firmě Františka Křižíka v Karlíně, jestli je pravdivé tvrzení, že pan Křižík doporučil České Třebové, aby si nezřizovala elektrárnu. František Křižík odpověděl, že tvrzení je naprosto nepravdivé. Firma do té doby provedla celou řadu elektrických centrál ve městech, která neměla zdaleka 12 000 obyvatel a ve většině pokládá podniky za ziskové.

Pan Jan Filipi následně poukazuje na to, že vodovod a osvětlování ročně stojí 12 000 Korun a zřízením elektrické centrály všechny tyto poplatky odpadají. S tím měšťané rezolutně nesouhlasí, příkladem uvádějí také vodovod, jeho postavení bylo nutné, avšak veškeré příjmy z tohoto podniku sotva vynáší na topiče. Proto prosili zastupitelstvo, aby vše vzalo v úvahu a nedovolilo výpůjčku na místní velkostatek.

Nakonec na základě usnesení městské rady, z 18. března 1909, se doporučovalo, aby slavným obecním zastupitelstvem bylo odpovězeno c. k. okresnímu hejtmanství: obec zdejší vítá zřízení elektrické centrály a neshledává žádné námitky z policejního ohledu a nevidí žádné překážky k zavedení elektrické centrály.

---

[117] *Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska*. Polička, 15. říjen 1909, XXVIII., 20. Zdroj: SOKA Litomyšl, AMP III., karton č. 404.

Dále městská rada navrhovala, aby bylo dáno již dříve povolených 500 Korun na osvětlení toto, k tomu se musí podotknout, až bude podnik aktivní, místní úřad tuto částku může obci slevit. Také si mělo obecní zastupitelstvo zvolit zástupce ze svého středu, kteří budou dohlížet na dislokaci lamp.

Na městskou radu reaguje obecní zastupitelstvo schválením ročního příspěvku na elektrickou centrálu ve výši 500 K. Zároveň tímto všechny diference a požadavky vůči osvětlování mezi městem a obcí měly být pokládány za vyřízené. [118]

Ze strany sousedů Marie Popelková proti zavedení elektrárny nic neměla, pouze žádala, aby byla postavena 4 m od její parcely. Druhá sousedka Františka Ševčíková prohlásila, že proti stavbě elektrárny nic nenamítá, pouze žádá, aby cesta vedoucí podél této stavby v případě poškození byla uvedena do patřičného stavu.

Dne 28. května 1910 městská rada vydala žádané povolení k postavení elektrické centrály na pozemcích s číslem parcely 1160, 1159, 1152, 1151.

Ke kolaudaci provedené stavby bylo přikročeno 24. listopadu 1911. Komise se odebrala na místo stavby, prohlédla si stavební plány a porovnala je se skutečným provedením stavby.

Technický znalec architekt Otakara Nekvinda uznal, že stavba byla provedena bez razantních změn, dodržela své projektové rozměry podle plánů uložených v archivu Stavebního úřadu města Poličky zhotovených v měřítku 1:100 stavitelem Janem Veselským. Na plánech jsou znázorněny základy, první patro a vazby krovů, řez středním traktem a strojovnou, pohled přední, pohled od strany západní. Pouze v přízemí byly zjištěny následující menší změny: v kanceláři nebyly provedeny dveře do skladiště, ve strojovně byla vypuštěna suterénní prostora pro čerpadla. Vynechaly se oba výfuky, projektované mimo strojovnu, nyní umístěné uvnitř strojovny. Prostora rozvaděčů byla oddělena od chodby zděnou příčkou, v níž se nacházely dveře. V I. patře byla shledána změna pouze v bytě správce: projektovaná předsíň za kuchyní nebyla provedena a místo ní vznikla místnost s dvěma okny.

Díky plánu Jana Veselského se dá určit, že ve strojovně byl využit krov, který se objevoval u industriálních objektů převážně z doby kolem poloviny 19. století. Toto období je ve stavební činnosti charakteristické nástupem nových materiálů a konstrukcí, které se využívaly především na technických stavbách. Ve strojovně poličské elektrárny byl využit vaznicový krov s páry kleštiny, litinovými styčníky a ocelovými táhly, které byly utahovány šroubováním.

[118] Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 350 hpř.

František Bazoni, městský lékař, podává následující zdravotní dobrozdání. Z hlediska zdravotního lze vytknout pouze to, že u bytu v prvním patře nejsou projektovány žádné záchody, kterých je zapotřebí, aby obyvatelé tohoto bytu nemuseli chodit až do přízemí. Žumpy záchodové musí být úplně nepropustné a z budovy nesmí vytékat žádné nečisté vody.

Následně starosta pan Jan Filipi opravil chybu zdravotního referenta ohledně záchodu v prvním patře, jelikož záchody v patře byly v plánu řádně zakresleny.

Sousedky Marie Popelková a Františka Ševčíková proti zavedení elektrárny nic nenamítají.

Městská elektrárna vyhověla všem požadavkům a mohla být schválena stavebním úřadem.

V elektrárně bylo zpočátku k výrobě elektrické energie využíváno parních strojů. Postupem času se přešlo v elektrárně k lokomobile pohánějící dynamo, která byla pořízena za nízkou cenu a nevyžadovala tolik obsluhy. Vše bylo obstaráno Elektrotechnickým závodem Františka Křižíka v Praze.[119]

V Jitřence z 15. prosince 1911 je shrnut rok užívání elektrárny. Za tuto dobu bylo provedeno celkem 130 domovních instalací, z nichž 30 provedla místní elektrárna a 100 firma Františka Křižíka.[120]

Mapy

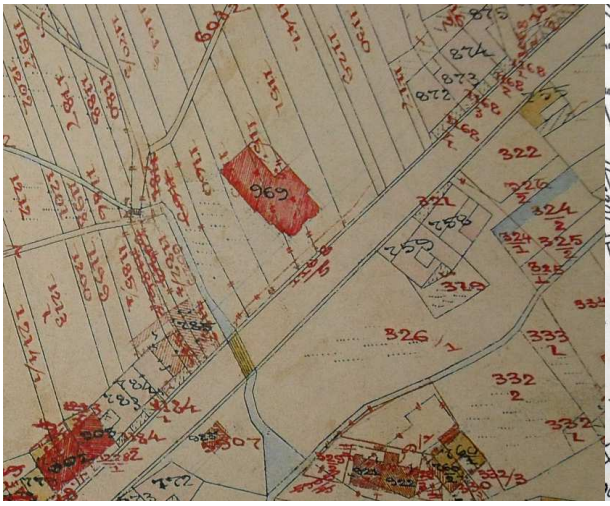
Mapa přestaveb z let 1894-1912

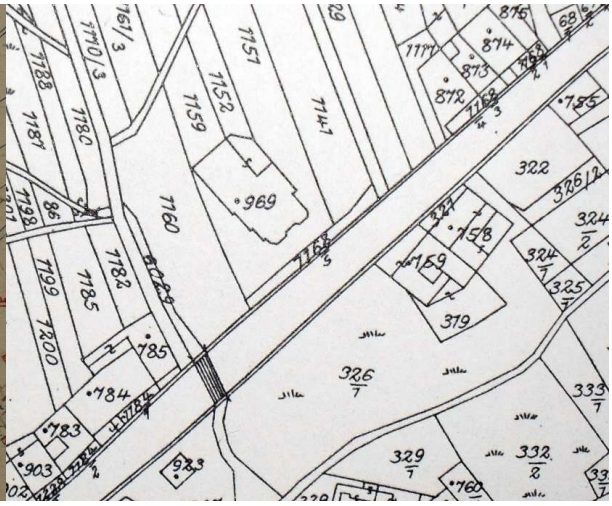
Mapa z roku 1912

Na indikační skice a císařském otisku z roku 1839 není na pozemcích č. 1159, 1151, 1152 žádná budova. Pozemek s parcelním číslem 1159 je vybarven sytě zelenou barvou, na ostatních dvou jsou pole vybarvená okrovou barvou. Parcely horního předměstí v těchto

[119] SOKA Litomyšl, AMP III. karton č. 404.
[120] *Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska*. Polička, 1911, XXX., č. 24, str. 391.

místech jsou zcela prázdné. Stejně je tomu tak na mapě přestaveb z let 1839 – 1894. Mapa zaznamenávající úpravy města z let 1894 – 1912 již zobrazuje danou budovu elektrárny, která je zde zakreslena tmavě červeným šrafováním a s označením 969. Na finální mapě je budova elektrické rozvodny s již zmiňovaným parcelním číslem 969 rozkládající se na parcelách č. 1159, 1151 a 1152 a k ní přiléhá chodník č. 1168.

Charakteristika stavby

Stavba obdélníkového půdorysu s mansardovou střechou (viz obr. 66), která je postavena kolmo k Hegerově ulici. Jedná se o spojení budov, kdy první směrem od silnice se spíše podobá novorenesanční faře, o čemž zcela vypovídá fara v Ronově nad Doubravou.[121] Bílá fasáda byla členěna žlutými lizénami, které byly uprostřed domu přepaženy vlnkovitě zdobenou římsou. Nad vchodovými dveřmi je umístěn balkon se zaoblenými dveřmi. Po stranách hlavního vchodu jsou trojdílná okna stejně tak v prvním patře, avšak nad okny v přízemí jsou vytvořeny trojúhelné zdobené frontony. Zaoblení a fasáda nad balkonem navozují pocit slunečných paprsků. Pod hlavní římsou se nachází bohatě zdobený vlys. Budova je protažena směrem dozadu, kde se nacházely další budovy se sedlovou a plochou střechou a v nich byly umístěny přístroje pro výrobu elektrické energie.

4.16. Stavba dělnických domů firmou Feuerstein

Mechanická tkalcovna v Poličce poslala 20. června 1911 starostenskému úřadu města Poličky žádost o schválení stavby dvou řad dvaceti dvojitých dělnických domků na vlastních pozemcích v ulici za nemocnicí (viz obr. 67). Mechanickou tkalcovnu zastupoval sám její ředitel František Brádl. Stavbou měl být pověřen architekt M. Vystavěl. Dvojdomky stojí v dnešní ulici Betlém a další řada tvoří dnes jednu stranu Havlíčkovy ulice.

Na základě vykonaného místního šetření bylo uděleno 27. června 1911 povolení k stavbě 20 dvojitých dělnických domků. Samozřejmě musely být dodrženy jednotlivé podmínky, především se musely přesně dodržovat rozměry vyznačené v plánech. Svod dešťové vody ze střechy i ze dvorků měl být u dvojdomků řešen tak, aby při získání pravého či levého domu jednotlivcem nebyly mezi sousedy spory. Podél domů měl být zřízen chodník o šířce 1,2 m. Stavba musela být zcela ohnivzdorně provedena.

Další informace o stavební činnosti mechanické tkalcovny máme až z roku 1924, kdy továrna dostala povolení k postavení čtyř dělnických domů 7, 8, 9, 10. Všechny domy byly ve všech řezech úplně stejné a nelišily se ani do půdorysu ani do výšky. V každém domě měl být

[121] ŠTĚPÁN, Luděk. *Chrudimsko: utváření venkovských sídel*. Chrudim: Okresní úřad, 2001, 136 s. ISBN 80-902-2576-4.

podkrovní byt. Balkonů ani arkýřů nebylo u domů využíváno. Budova sloužila především k obývacím účelům a měla v podkroví dvě místnosti. [122]

4.17. Dům čp. 212 – Dolní předměstí

Dne 26. března 1926 vydala městská rada Poličky provizorní povolení pro zřízení jednoho většího a jednoho menšího dvojdomku na stavebních parcelách číslo 1900/3, 1900/4, 1900/5 a 1900/6. Provizorní proto, že se nejprve musely prodat zmiňované pozemky a společně s kupními smlouvami bylo vydáno platné povolení.

Následně manželé Tomáš a Anna Kysílkovi, původně bytem v Trhonicích, koupili od stavitele Viléma Bandoucha z Poličky novostavbu domu na pozemku č. 1900/5. Odchýlili se od původního plánu domu tím, že z přední obytné místnosti upravili krám s vchodem z průčelí a žádali povolení této menší změny. 11. června 1926 byly schváleny ony menší úpravy.

Městská rada dne 3. září 1926 schválila novostavbu na pozemku s parcelním číslem 1900/ 5 a udělila povolení k obývání s číslem popisným 212 Dolního předměstí.

Stavební plán

V archivu Stavebního úřadu města Poličky se dochoval stavební plán z roku 1926 architekta Viléma Bandoucha, který znázorňuje pohled na dům od cesty a půdorys přízemí, na němž přední část tvoří krám, který je vysunut do ulice a je s ní rovnoběžný. Na levé straně je zasunutý hlavní vchod do samotného domu a nad ním je menší balkon s dveřmi. Uprostřed, směrem z cesty, je vchod do krámu a vpravo od něj okno. Za hlavními vchodovými dveřmi je umístěna předsíň, ze které se dá vejít na schodiště do prvního patra, do lázně a krámu. Z krámu se dalo vstoupit do obytné kuchyně.

4.18. Dům čp. 213 – Dolní předměstí

Pan Abraham Himel žádal dne 26. srpna 1926 o kolaudaci novostavby na pozemku s parcelním číslem 1900/6. Stavitelem byl Vilém Bandouch. Stavební komise se 2. září 1926 odebrala na místo a shledala, že vše bylo provedeno podle doloženého stavebního plánu, tudíž nečinila žádných námitek proti novostavbě. Následujícího dne 3. září byla novostavba schválena a bylo uděleno povolení k obývání budovy š číslem popisným 213 Dolního předměstí.

Stavební plán

V archivu Stavebního úřadu města Poličky se zachoval plán z roku 1926 architekta Viléma Bandoucha, který v měřítku 1:100 znázorňuje půdorys přízemí, pohled na průčelí

[122] Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 351 hpř.

domu, krov, detail vikýře a situační nástin v měřítku 1:720. Z pohledu na dům je patné, že pravá část je opět vysunuta do popředí, kde jsou situována dvě okna, nad kterými se ve střeše vyskytuje vikýř. V levé části domu se nachází zasunuté vchodové dveře a nad nimi balkon.

Hlavními dveřmi směrem z Havlíčkovy ulice se vešlo do síně, na schodiště, na záchod, do lázně nebo kuchyně, ze které vedly další dveře do pokoje. Ze síně se dá také vejít zadními dveřmi na zahradu či dvůr se studnou a žumpou a v zadní části s dřevníkem. U domu je využit vaznicový krov s obvyklými stojatými stolicemi a vikýřem směrovaným do ulice.

Dnešní domy v Havlíčkově ulici se od původních liší pouze tím, že místo dvou oken na každé straně bylo využito jedno čtyřdílné.

5. Závěr

Bakalářská práce s názvem Architektura a urbanismus města Poličky v letech 1845-1914 se zaměřila především na vytvoření katalogu vzniklých staveb v tomto období.

Polička, město ležící na pomezí Čech a Moravy, se velmi dlouho vzpamatovávala po požáru roku 1845. Jednotný vzhled města byl zcela smazán. Začalo se značnými rekonstrukcemi, pro které byla typická úprava fasád domů uvnitř města v historizujícím slohu, což dokládají především domy v dnešní Riegrově ulici. Ty byly opatřeny novou střechou, kde byl zpočátku využíván hambalkový krov. S postupem času se plynule přecházelo ke krovu vaznicové soustavy. Uvnitř města se nacházely dvoupatrové domy, kde v přízemí býval obchod a v prvním patře obytné místnosti. Většina plánů vypovídá o tom, že u domů uvnitř hradeb byla využívána placková klenba. Naproti tomu domy na předměstí byly pouze přízemní, což dokládala dnešní Heydukova ulice.

Kvůli požáru velkou změnu zaznamenal také symbol města, kostel sv. Jakuba, který dostal zcela nový krov a podobu novorenesanční haly. Kostel je dokonce signován samotnými staviteli, z nichž dominuje jméno Františka Schmoranze, a to nad jedním z oken uvnitř věže.

Pro pomalu se rozšiřující město se stávala čím dál více potřebná budova nemocnice. Díky osobě Dr. Jana Nepomuka Eiselta došlo k jejímu založení a za Dr. Moritze Prudiče byla rozšířena. Své místo nemocnice našla v Eimově ulici.

Období mezi koncem 19. století a počátkem 20. století znamenalo pokrok pro poličské vzdělávání, jelikož byla stavěna mohutná budova učitelského ústavu, která podle mapy obsadila místo na rohu mezi dnešní ulicí Československé armády a silnicí podél Synského rybníka. Učitelský ústav s sebou do města přináší první vlnu secese v podobě ozdob na historizující fasádě a také je u ní využita kombinace kleneb – segmentová, necková a

klášterní. Z důsledku zvyšujícího se počtu dětí byla také rozšířena o druhé patro dívčí škola na náměstí Bohuslava Martinů. Velkou změnou pro vzhled města byla úprava východního cípu Synského rybníka, kde byl vytvořen v průběhu let 1902-1912 městský park s řadou cest a altánem. Významným počinem v rozvoji veřejného života ve městě byla také stavba sokolovny.

Prvním průmyslovým objektem založeným v Poličce byla budova pivovaru, která byla umístěna na Dolním předměstí. Pivovar vznikl již v 60. letech 19. století a procházel potřebným rozšiřováním v letech 1865-1912, přesto však nebyl tou hybnou silou, která odstartovala rozvoj průmyslu ve městě.

Industrializace města Poličky byla značně opožděna, a to především kvůli pozdnímu zavedení železniční tratě. Polička ve velké míře zaostávala za průmyslovějším městem Svitavy. Napojení na železniční trať znamenalo rozvoj industrializace a s ní spojenou urbanizaci města. Díky trati zakládá František Pražan parní pilu poblíž železničního nádraží. Budova nádraží i vila pana Pražana u pily si do dnešní doby zachovaly pouze původní podobu střechy, kterou dokládají pohlednice a plány z doby vzniku obou staveb. Budovy jinak zcela podlehly moderním opravám. Na základě zřízení trati také vznikla mechanická tkalcovna Feuerstein, s hlavním vedením v Hořicích. Ta se nacházela blízko nádraží, čistě z praktických důvodů.

Velkým přínosem pro Poličku bylo zavedení elektrické energie, zpočátku do pouličních lamp a následně i do samotných domácností. Výstavba poličské elektrárny se na počátku setkala s nevolí některých obyvatel města, ale to bylo včas vyřešeno a došlo k samotné stavbě budovy na Horním předměstí.

Firma Feuerstein, vlastnící mechanickou tkalcovnu, v roce 1911 odstartovala velkou výstavbu řadových domů pro své zaměstnance v dnešních ulicích Betlém a Svépomoc. S výstavbou řadových domků se pokračovalo také ve 20. letech 20. století v Havlíčkově ulici. Domy značně zaplnily prázdné místo na mapě města Poličky.

Celkově v rámci let 1845-1914 byl značně změněn vzhled města, jak uvnitř hradeb, tak za nimi, což dokládají mapy z let 1839-1912.

6. Resumé

The Bachelor´s thesis called Architecture and urbanism of Polička in 1845 – 1914 aims to create a catalogue of the buildings built during the period mentioned above.

Polička, the city on the boarders of Bohemia and Moravia, had been recovering from the fire in 1845 for a long time. The city as a whole was affected and extensive reconstruction works were needed. The typical feature was the reconstruction of facades in a historicist style, which is still visible on the houses in Riegrova Street. At first, they were given new collar beam roofs, and afterwards, purlin roof framing replaced it in use. In the city centre, there existed two-floor houses, in which there was a shop downstairs, while upstairs there were living rooms. Majority of the building plans show that houses inside the city walls used the technique of flat arch. On the other hand, houses in the suburbs had a single ground floor only, such as houses in today´s Heydukova Street.

St. Jacob church, a symbol of the city, was heavily affected by the fire and it was necessary to reconstruct the trussing. At the same time, a new Neo-renaissance hall was added to the complex. The church is even signatured by the architects, who were involved in its reconstruction, one of them being František Schmoranz. His signature can be found above one of the windows in the tower.

The city that was gradually growing was in need of a hospital building. With help of Dr. Jan Nepomuk Eiselt the hospital was established in Eimova Street and it was further enlarged in the times of Dr. Moritz Prudič.

A monumental school building began to be built at the turn of the 19th and 20th centuries in the Street of Czechoslovak Army, that was adjacent to the road along Synský pond. This project was connected with the development of education in Polička and the teaching institute brought the first wave of Art Nouveau into the city. It became evident in the decoration of facades and in the combination of various types of arches, such as segmental arch, monastic arch or its subtype built over a rectangle base. The girl school in the square of Bohuslav Martinů gained another floor due to the increase of pupils. A modification of the eastern surroundings of Synský pond was considered as a significant change concerning the shape of the city. Between the years 1902 – 1912, a city park with a number of pathways and a

summerhouse were established there. Building of a gymnasium played an important role in the improvement of the city life as well.

The first of the industrial units built in Polička was the building of brewery situated in the Lower suburbs. The brewery was founded in the 1860s and was constantly extended during the years 1865 – 1912, and yet it was not the decisive driving force that would have prompted the industrial development of the city.

Industrialization of Polička was delayed due to late introduction of railway to the city. The near city of Svitavy, which was more industrial at that time, caused the slowdown in the development of Polička. The railway expansion, however, meant the progress of industrialization and increasing urbanisation for Polička. A steam sawmill was established be František Pražan near the railway station. The buildings of the station and of the house of Pražan, standing in the close connection to the sawmill, retained only the structure of the roof from the original appearance, as show the images on the contemporary postcards and the plans. The rest of the buildings have undergone several reconstructions. A mechanic weaving mill called Feuerstein, with the head office in Hořice, was also created near the railway station.

The city of Polička benefited to a great extend from the introduction of electricity at first to the street lamps only, and afterwards to the housholds. Construction of a power station in Polička did not meet with the approval of all of the citizens, the disagreements were, however, solved soon and the building itself grew in the Upper suburbs.

The company Feuerstein, who was in charge of the weaving mill, began with major building works connected with houses for their employees in 1911. These housing estates were located in present day Betlém Street, Svépomoc Street and Havlíčkova Street. Construction of this kind continued until the 1920s. Useful houses thus filled the empty spaces in Polička.

Generally, the face of the city of Polička underwent a significant change between the years 1845 – 1914, both inside and outside the city walls, which is clear from the maps created within the period of 1839 – 1912.

7. Prameny a literatura

Prameny:

Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 37 m, 38 m, 60 hpř., 67 dpř., 69 dpř., 210 hpř., 95 m, 213 hpř., 304 hpř., 315 hpř., 350 hpř., 351 hpř.

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, AMP III., karton č. 309, 382, 404, 405, 406, 407

Periodikum:

Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska. Polička, 1900, XIX., č. 15, 17, 19.

Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska. Polička, 1909, XXVIII., č. 15, 20.

Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska. Polička, 1902, XXI., č. 17.

Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska. Příloha: Místní oznamovatel. Polička, 1890, č. 14.

Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska. Příloha: Místní oznamovatel. Polička, 1897, č. 3.

Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska. Polička, 1911, XXX., 1911, č. 3, 24.

Jitřenka: Časopis pro zájmy východočeska. Polička, 2002, LXXVI., č. 4.

Poličský zpravodaj, září 1976.

Literatura:

1. *100 let železniční trati: Svitavy - Polička (1896-1996), Polička - Žďárec u Skutče (1897 - 1997)*. Městské muzeum a galerie Polička, 2002.
2. *Architektonické dílo a památkářská činnost Františka Schmoranze st. na Chrudimsku a Pardubicku.* Pardubice, 2010. Diplomová práce. Univerzita Pardubice. Vedoucí práce Mgr. Pavel Panoch, Ph.
3. BORSKÝ, Pavel – JUNEK, David – MUCHOVÁ, Martina. *Polička: Kostel sv. Jakuba*. 1. vyd. Ilustrace David Junek. Polička: Městské muzeum a galerie, 2005, 48 s. ISBN 80-865-3302-6.
4. CUPAL, Jan Alois. *Polička: Její památnosti a výtvarné umění*. Polička: Jan Popelka, 1934.
5. DVOŘÁK, Josef. *Stodvacet let poličského pivovaru*. Městské muzeum a galerie Polička.
6. EISELT, Jan Nepomuk. *Královské české věnné město Polička: Před, během a po požáru 10. července 1845*. Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli: Stanislav Konečný, 2004.
7. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. 1. vyd. Praha: Academia, 2004, 761 s. ISBN 80-200-0969-8.
8. GLOSER, Jaroslav Jan. *Polička: městem krok za krokem*. 1. vyd. Praha: Argo, 2003, 230 p. ISBN 80-720-3552-5.
9. *Gymnázium Polička 1919 - 2004*. Polička, 2004.
10. HÁJEK, Václav. *Architektura: klíč k architektonickým slohům*. 1. vyd. Praha: Grada, 2000, 229 s. ISBN 80-716-9722-2.
11. HAMANN, Brigitte. *Habsburkové: životopisná encyklopedie*. 3. vyd. Praha: Brána, 2010, 403 s. ISBN 978-80-7243-455-8.
12. HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. Pardubice: Tvorba s. r. o., 1994.
13. JUNEK, David. *Polička: Barokní a gotická radnice*. 1. vyd. Polička: Městské muzeum a galerie, 2004, 48 s. Památky (Městské muzeum a galerie Polička). ISBN 80-865-3301-8.

14. JUNEK, David. *Polička: Gotické opevnění města*. 1. vyd. Polička: Městské muzeum a galerie Polička, 2003, 39 s. ISBN 80-902-4597-8.

15. JUNEK, David. *Polička: Klasicistní vyřezávaná vrata a dveře*. 1. vyd. Polička: Městské muzeum a galerie Polička, 2008, 48 s. Památky, 6. sv. ISBN 978-808-6533-087.

16. KOLEKTIV UČITELŮ GYMNÁZIA V POLIČCE. *70 let gymnázia v Poličce*. Polička: SRPŠ, 1989.

17. KOLOMÝ, Radoslav - STEJSKAL, Pavel. *100 let trati Svitavy-Polička-Žďárec u Skutče*. Česká Třebová: Společnost železniční, 1997.

18. KONEČNÝ, Stanislav - POPELKA, Iša. *Polička: Východočeské město na pomezí Čech a Moravy*. 2., přeprac. vyd. Polička: Město Polička, 2009, 27 s. Památky, 6. sv. ISBN 978-80-254-4977-6.

19. KONEČNÝ, Stanislav - RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička: Věnné město českých královen*. 2., přeprac. vyd. Litomyšl: Ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli vydal Stanislav Konečný, 2010, 244 s. Památky, 6. sv. ISBN 978-80-254-8663-4.

20. KONEČNÝ, Stanislav. *O zakládací listině města Poličky*. 3. mírně upravené vydání. Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli., 2008.

21. LÍBAL, Dobroslav - REML, Lubomír. *Polička: Historický a architektonický vývoj královského věnného města a okolí*. Praha: Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, 1961.

22. MACEK, Jan. *Nemocnice v Poličce 1831 - 1951*. 1974.

23. *Poličská pila: 100 let práce a osudů rodů Pražanů*. Polička, 1997.

24. *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. 1. vyd. Praha: Argo, 2008, 245 s. ISBN 978-80-7203-896-1.

25. RŮŽIČKA, Jindřich; KRUŠINA, Josef. *Dějiny města Poličky I. díl: Šest století feudálního řádu*. Hradec Králové: Kruh, 1968.

26. ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. 1. vyd. Praha: Argo, 2003, 395 s. ISBN 80-720-3548-7.

27. ŠTĚPÁN, Luděk. *Chrudimsko: Utváření venkovských sídel*. Chrudim: Okresní úřad, 2001, 136 s. ISBN 80-902-2576-4.

28. ŠVÁCHA, Rostislav - RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička: Moderní architektura 1900-1950*. 1. vyd. Ilustrace David Junek. Polička: Městské muzeum a galerie, 2007, 48 s. Památky 6. sv. ISBN 978-80-86533-04-9.

29. VINAŘ, Jan. *Historické krovy: Konstrukce a statika*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 270 s. ISBN 80-716-9575-0.

30. *Vlastivědný sborník okresu Svitavy*. 1986. Okresní muzeum dělnického hnutí ve Svitavách a okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli. Poskytlo Muzeum a galerie v Poličce.

31. VYBÍRAL, Jindřich. *Česká architektura na prahu moderní doby: devatenáct esejů o devatenáctém století*. 1. vyd. Praha: Argo, 2002, 331 s. ISBN 80-720-3475-8.

32. WIRTH, Zdeněk - MATĚJČEK, Antonín. Česká architektura 1800-1920. Praha: Jan Štenc, 1922.

Internetové zdroje:

[online]. [cit. 2012-11-27]. Dostupné z:
http://archivnimapy.cuzk.cz/ISAR/Data/Popisy/B2/B2.htm

[online]. [cit. 2012-11-28]. Dostupné z:
http://freepages.genealogy.rootsweb.ancestry.com/~prohel/names/bach/hirsch.html

8. Seznam obrazové přílohy

Obrázek 1 - Císařský povinný otisk mapy stabilního katastru z roku 1839 in. číslo B2/a/6/5985. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru v Praze.

Obrázek 2 - Originální mapa stabilního katastru z roku 1839-1894 in. číslo B2/a/4/ 5666. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru v Praze.

Obrázek 3 - Vyřazená katastrální mapa z let 1894-1912 in. číslo B2/a/14/5985. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru v Praze.

Obrázek 4. - Katastrální mapa (její pozdější otisk se stavem k roku 1912) z roku 1912 in. číslo B2/a/13/5985. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru v Praze.

Obrázek 5 - Kresba poličského náměstí od Josefa Šembery z roku 1825. JUNEK, David. *Polička: barokní a gotická radnice*. 1. vyd. Polička: Městské muzeum a galerie, 2004, 48 s. ISBN 80-865-3301-8.

Obrázek 6 - Královské věnné město Polička v noci 10. července 1845. EISELT, Jan Nepomuk. *Královské české věnné město Polička: Před, během a po požáru 10. července 1845*. Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli: Stanislav Konečný, 2004.

Obrázek 7 - Pohled na průčelí domu čp. 37 na stavebním plánu z roku 1918. Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 37 m.

Obrázek 8 - Pohled na průčelí domu čp. 37 m. dnes. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 9 - Půdorys přízemí a prvního patra na stavebním plánu z roku 1918, architekt Matěj Vystavěl. Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 37 m.

Obrázek 10 - Řez schodištěm na stavebním plánu z roku 1918, architekt Matěj Vystavěl. Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 37 m.

Obrázek 11 - Původní stav fasády na stavebním plánu z roku 1909, architekt Matěj Vystavěl. Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 38 m.

Obrázek 12 - Nový stav fasády na stavebním plánu z roku 1909, architekt Matěj Vystavěl. Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 38 m.

Obrázek 13 - Nynější stav fasády čp. 38 m. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 14 - Pohled na průčelí roku 1914 na stavebním plánu z roku 1914, architekt Matěj Vystavěl. Archiv Stavebního úřadu v Poličce, čp. 67 dpř.

Obrázek 15 - Pohled na průčelí čp. 67 dpř. dnes. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 16 - Nově zřízený krov na stavebním plánu z roku 1914, architekt Matěj Vystavěl. Archiv Stavebního úřadu v Poličce, čp. 67 dpř.

Obrázek 17 - Půdorys starého, nového stavu přízemí a krov na stavebním plánu z roku 1914, architekt Matěj Vystavěl. Archiv Stavebního úřadu v Poličce, čp. 67 dpř.

Obrázek 18 - Původní průčelí 1913 na stavebním plánu z roku 1913, architekt Matěj Vystavěl. Archiv Stavebního úřadu v Poličce, čp. 69 dpř.

Obrázek 19 - Původní krov, stavební plán z roku 1913, architekt Matěj Vystavěl. Archiv Stavebního úřadu v Poličce, čp. 69 dpř.

Obrázek 20 - Nová úprava domu po požáru roku 1914, na stavebním plánu z roku 1914, architekt Matěj Vystavěl. Archiv Stavebního úřadu v Poličce, čp. 69 dpř.

Obrázek 21 - Pohled na průčelí čp. 69 dpř. dnes. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 22 - Plán kostela od Antonína Wacha, 1852. Půdorys novostavby (červeně), staré zdivo (černě). BORSKÝ, Pavel – JUNEK, David – MUCHOVÁ, Martina. *Polička: kostel sv. Jakuba*. Polička: Městské muzeum a galerie, 2005, str. 29. ISBN 80-865-3302-6.

Obrázek 23 - Půdorys novostavby dokončené r. 1865. Červeně gotické zdivo (pata kněžiště), oranžově novogotická stavba. BORSKÝ, Pavel – JUNEK, David – MUCHOVÁ, Martina. *Polička: Kostel sv. Jakuba*. Polička: Městské muzeum a galerie, 2005, str. 28. ISBN 80-865-3302-6.

Obrázek 24 - Plán kostela r. 1852 - řez novostavbou - dobře je patrná proměna gotické baziliky v novogotickou halu. BORSKÝ, Pavel – JUNEK, David – MUCHOVÁ, Martina. *Polička: Kostel sv. Jakuba*. Polička: Městské muzeum a galerie, 2005, str. 30. ISBN 80-865-3302-6.

Obrázek 25 - Plán 1852 - podélný řez kostelem - pohled na severní stranu boční lodi. BORSKÝ, Pavel – JUNEK, David – MUCHOVÁ, Martina. *Polička: Kostel sv. Jakuba*. Polička: Městské muzeum a galerie, 2005, str. 31. ISBN 80-865-3302-6.

Obrázek 26 - Konstrukce krovu nad lodí kostela sv. Jakuba. Foto prof. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.

Obrázek 27 - Nápis nad oknem ve věži kostela. Foto prof. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.

Obrázek 28 - Rumpál ve věži kostela. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 29 - Světnička pověžného ve věži. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 30 - Zleva hlavní nemocniční budova, přístavek z roku 1890 a budova z roku 1926. *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. Praha: Argo, 2008, str. 148. ISBN 978-80-7203-896-1.

Obrázek 31 - Hlavní budova nemocnice dnes. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 32 - Nemocniční budova z roku 1913 dnes. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 33 - Jednopatrová budova dívčí školy r. 1899. Archiv stavebního úřadu města Poličky, čp. 95 m.

Obrázek 34 - Dvoupatrová budova dívčí školy dnes. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 35 - Plán na zvýšení dívčí školy, řez A-B. Archiv stavebního úřadu města Poličky, čp. 95 m.

Obrázek 36 - Příčný řez budovou dívčí školy. Archiv stavebního úřadu města Poličky, čp. 95 m.

Obrázek 37 - Plán původní budovy padagogia v Poličce. *Gymnázium Polička 1919 - 2004*. Polička, 2004.

Obrázek 38 - Půdorys přízemí z roku 1899. Městské muzeum a galerie v Poličce – plán H-m-129-1.

Obrázek 39 - Krov dnešního gymnázia. Foto prof. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.

Obrázek 40 - Gymnázium dnes. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 41 - Schodiště s litinovým zábradlím. Foto prof. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.

Obrázek 42 - Panoramatická pohlednice městského parku z roku 1909. *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. Praha: Argo, 2008, str. 33. ISBN 978-80-7203-896-1.

Obrázek 43 - Pavilonek (altán) s přístavištěm loděk z roku 1910. *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. Praha: Argo, 2008, str. 131. ISBN 978-80-7203-896-1.

Obrázek 44 - Průčelí sokolovny z roku 1918. *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. Praha: Argo, 2008, str. 134. ISBN 978-80-7203-896-1.

Obrázek 45 - Pohled na sokolovnu dnes. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 46 - Průčelí sokolovny dnes. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 47 - Nahoře sokolovna z bočního pohledu a dole interiér s cvičenci. *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. Praha: Argo, 2008, str. 135. ISBN 978-80-7203-896-1.

Obrázek 48 - Původní plán pivovaru z roku 1864, nakreslil Gustav Smola. Archiv poličského pivovaru.

Obrázek 49 - Plán pivovaru z roku 1895, znázorňující novou varnu. Archiv poličského pivovaru.

Obrázek 50 - Plán hospodářského zázemí z roku 1893. Archiv poličského pivovaru.

Obrázek 51 - Pohled na průčelí a řez domem pro vrátného. Archiv poličského pivovaru.

Obrázek 52 - Pohlednice s celkovým pohledem na nový pivovar na Dolním předměstí, starou sladovnu u městských hradeb a nádvoří nového pivovaru. *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. Praha: Argo, 2008, str. 160. ISBN 978-80-7203-896-1.

Obrázek 53 - Pivovar dnes. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 54 - Průčelí nádražní budovy roku 1895. *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. Praha: Argo, 2008, str. 154. ISBN 978-80-7203-896-1.

Obrázek 55 - Průčelí nádražní budovy dnes. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 56 - Pohled na nádraží roku 1905. *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. Praha: Argo, 2008, str. 153. ISBN 978-80-7203-896-1.

Obrázek 57 - Parní pila Františka Pražana roku 1903. *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. Praha: Argo, 2008, str. 156. ISBN 978-80-7203-896-1.

Obrázek 58 - Pražanova vila roku 1909. *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. Praha: Argo, 2008, str. 93. ISBN 978-80-7203-896-1.

Obrázek 59 - Pražanova vila dnes. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 60 - Pohled z názdražní budovy na domek pro vrátného a tkalcovnu firmy Feuerstein 1909. *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. Praha: Argo, 2008, str. 155. ISBN 978-80-7203-896-1.

Obrázek 61 - Tkalcovna dnes - interiér s dobovými sloupy. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 62 - Tkalcovna dnes, pohled od brány. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 63 - Dům pro vrátného dnes. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 64 - Pohled na elektrárnu z východní strany, plán z roku 1910. Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 350 hpř.

Obrázek 65 - Řez strojovnou elektrárny, plán z roku 1910. Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 350 Hpř.

Obrázek 66 - Pohled na elektrárnu z východní strany dnes. Foto Jana Krpálková.

Obrázek 67 - Vpředu domy stavěné firmou Feuerstein a za nimi dvojdomky v Havlíčkově ulici. *Pozdrav z Poličky: Album 390 pohlednic královského věnného města Poličky z let 1897-1948, zachycujících život a proměny města a jeho obyvatel*. Praha: Argo, 2008, str. 78. ISBN 978-80-7203-896-1.

Obrázek 68 - Pohled na průčelí domu čp. 213 v Havlíčkově ulici. Archiv Stavebního úřadu města Poličky, čp. 213 hpř.

Obrázek 69 - Pohled na průčelí domu čp. 213 v Havlíčkově ulici dnes. Foto Jana Krpálková.

9. Obrazová příloha

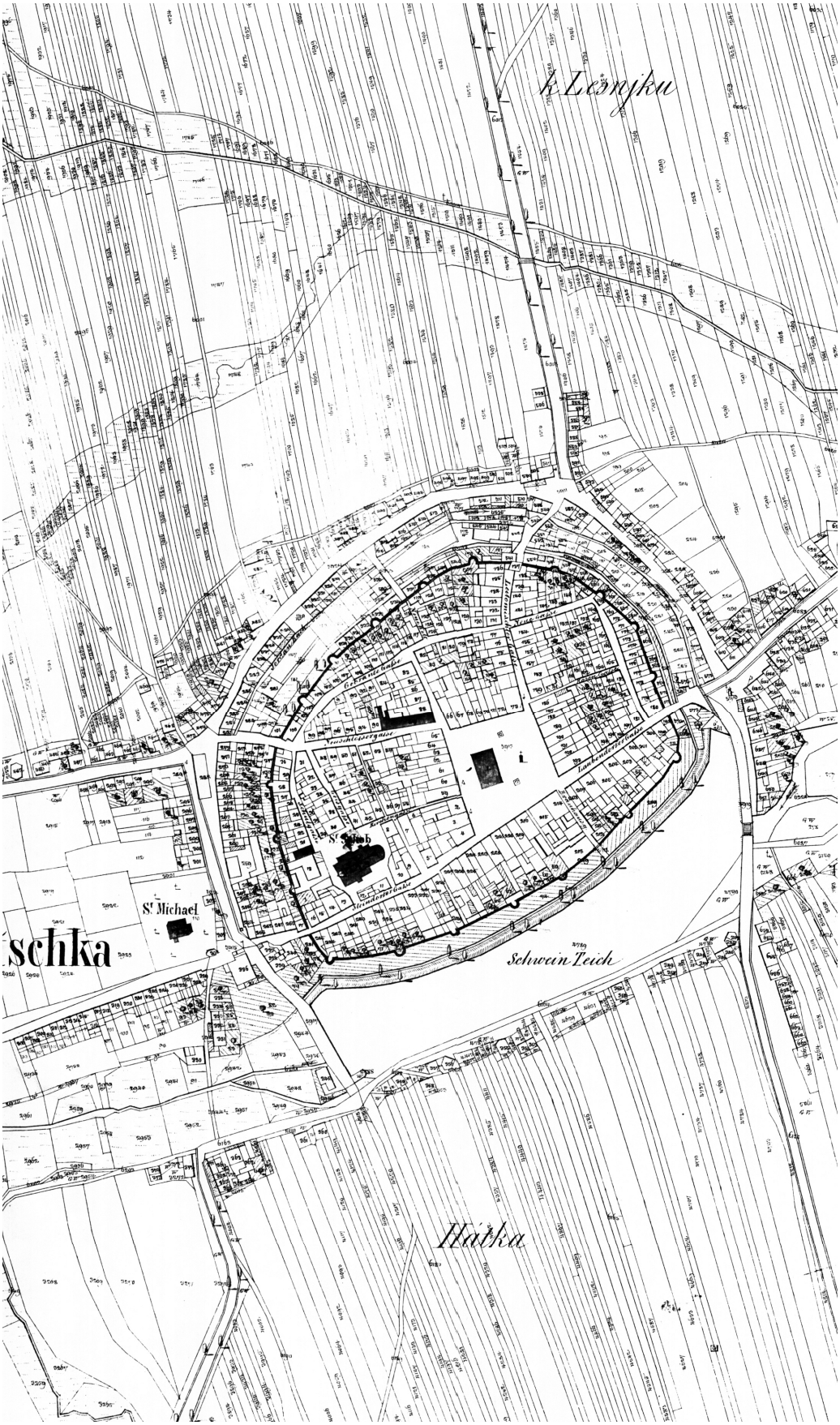

Obrázek 1 – Císařský povinný otisk mapy z roku 1839.

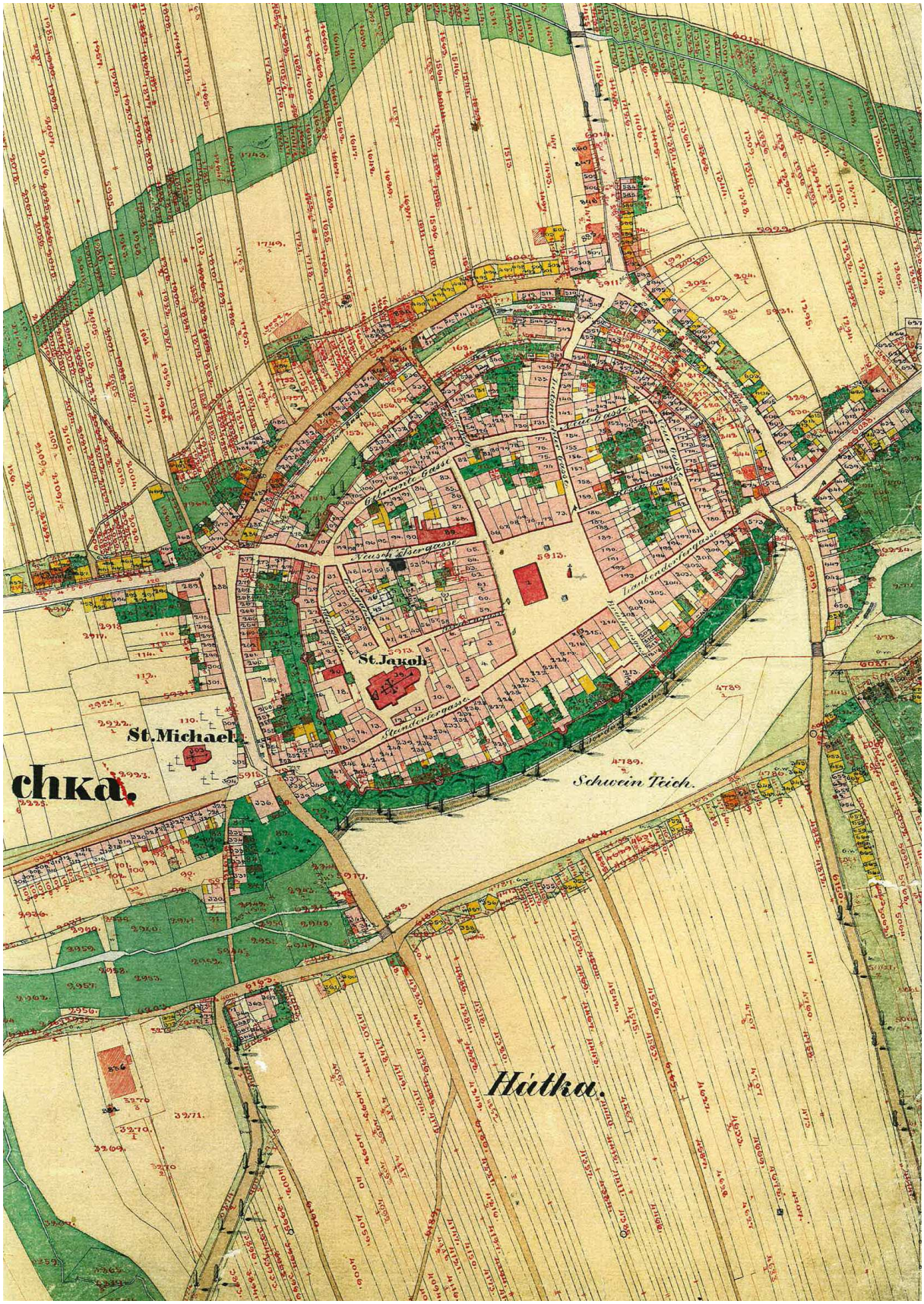

Obrázek 2 – Originální mapa stabilního katastru s úpravami města z let 1839-1894.

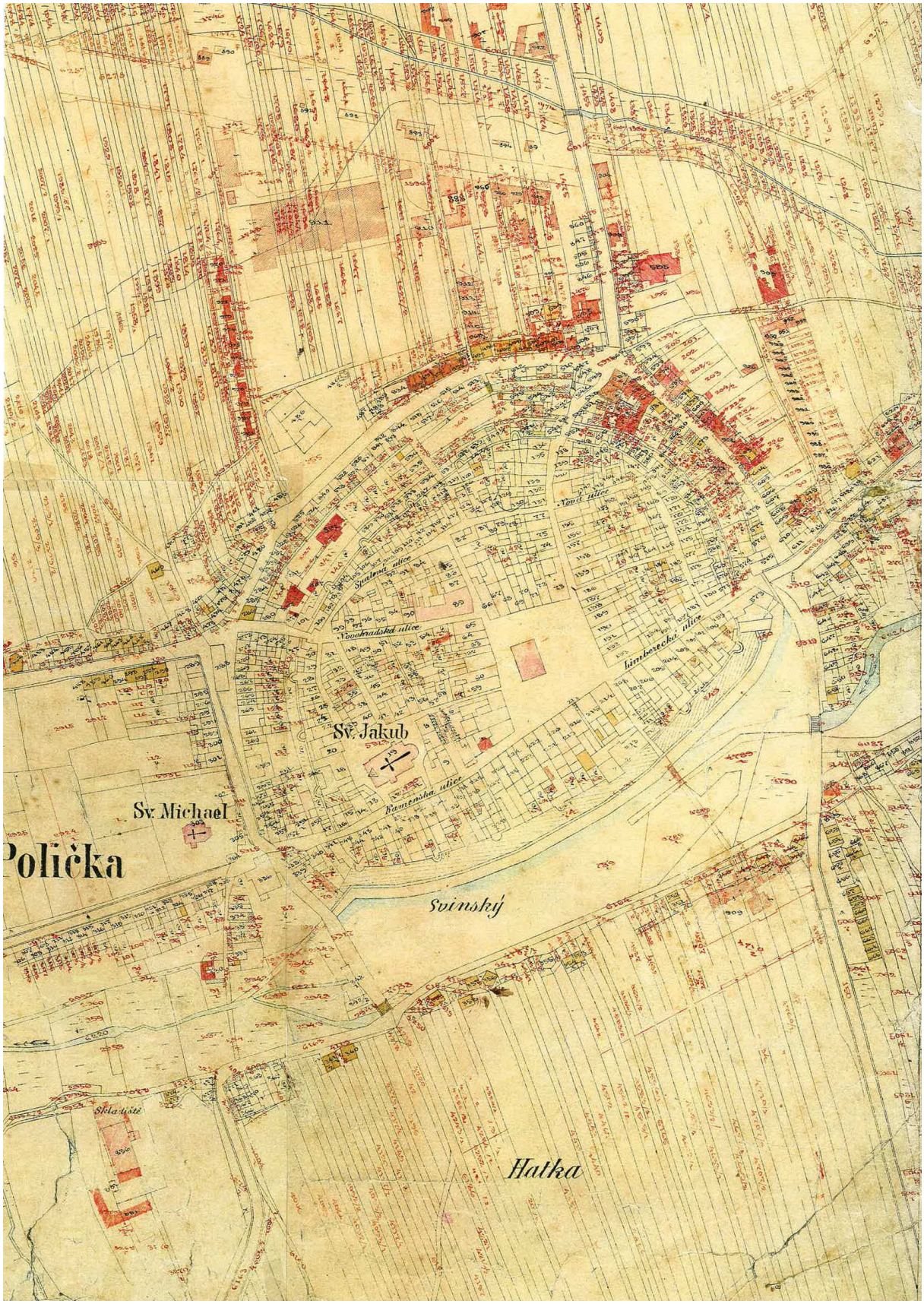

Obrázek 3 – Vyřazená katastrální mapa s úpravami města z let 1894-1912.

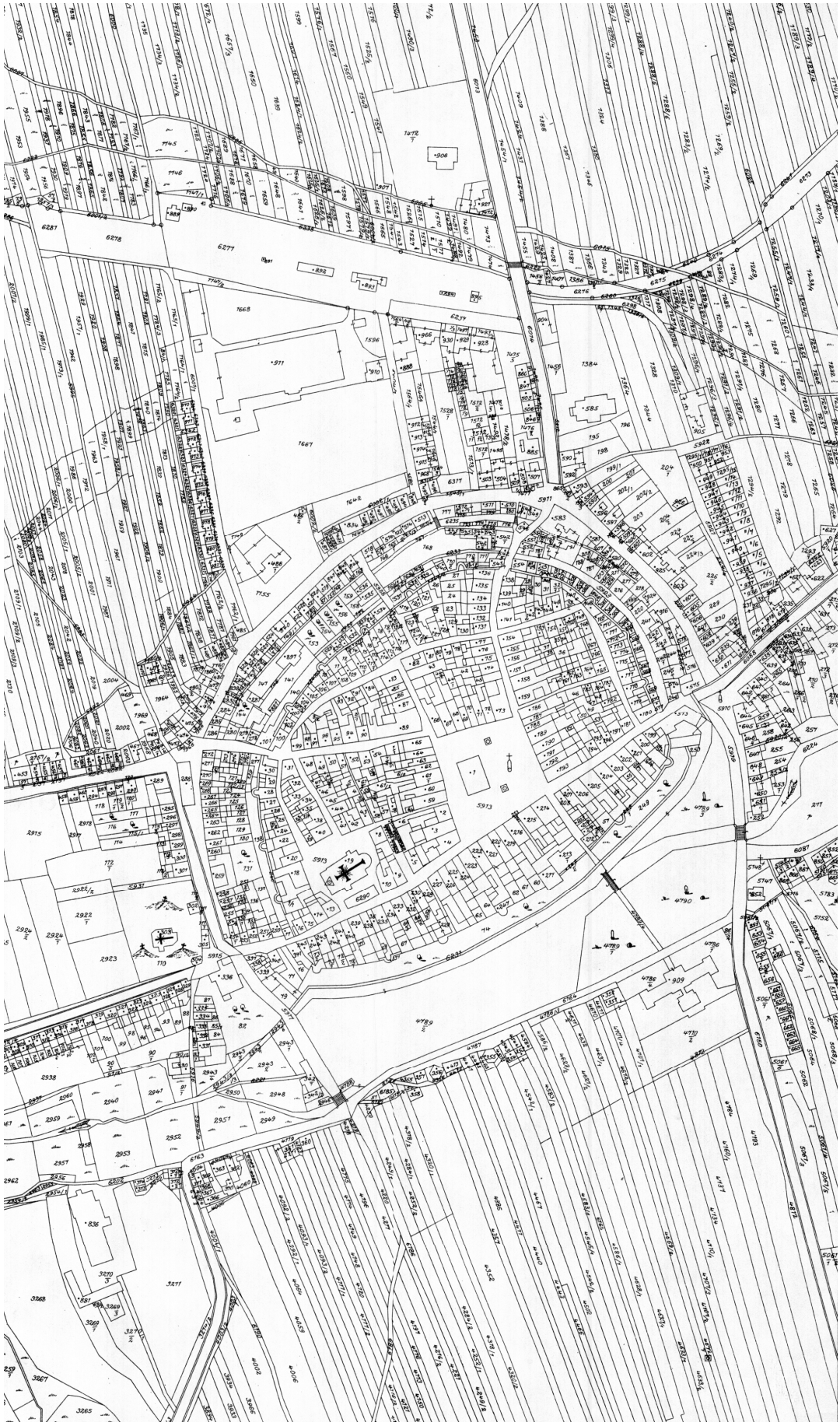

Obrázek 4 – Katastrální mapa z roku 1912.

Historie

Obrázek 5 – Kresba poličského náměstí od Josefa Šembery z roku 1825.

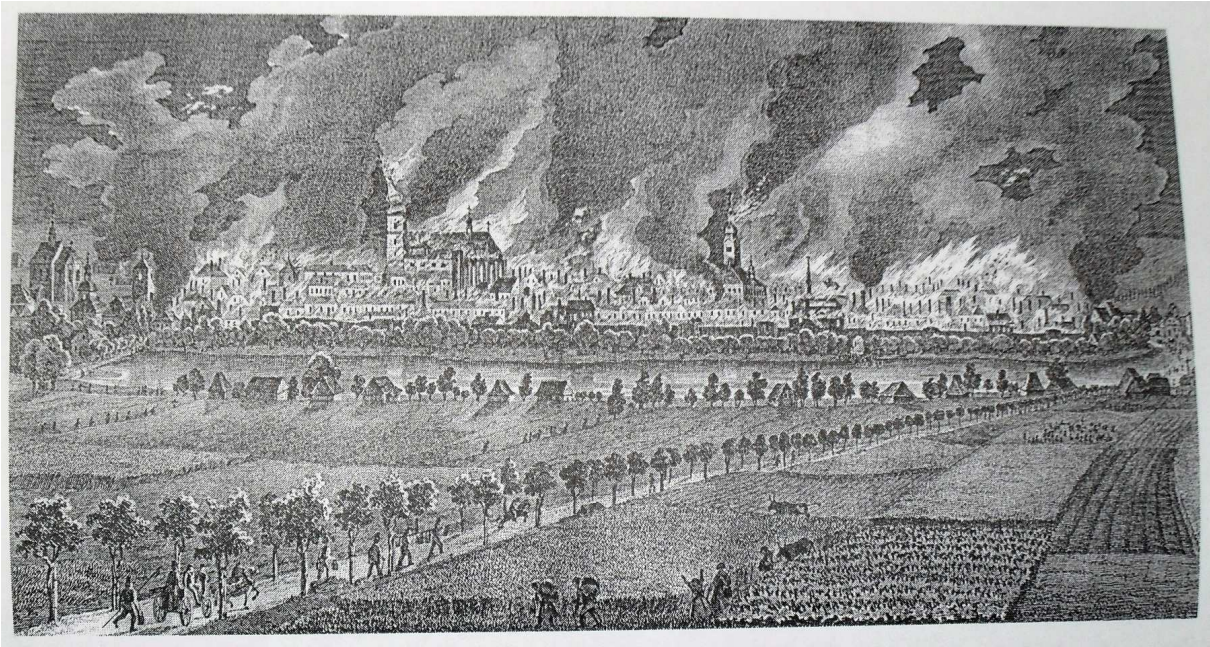

Obrázek 6 – Královské věnné město Polička v noci 10. července 1845.

Číslo popisné 37 - město

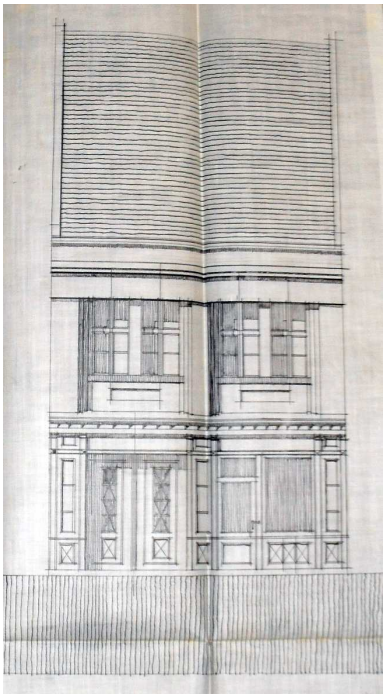

Obrázek 7 – Pohled na průčelí roku 1918.

Obrázek 8 – Pohled na průčelí dnes.

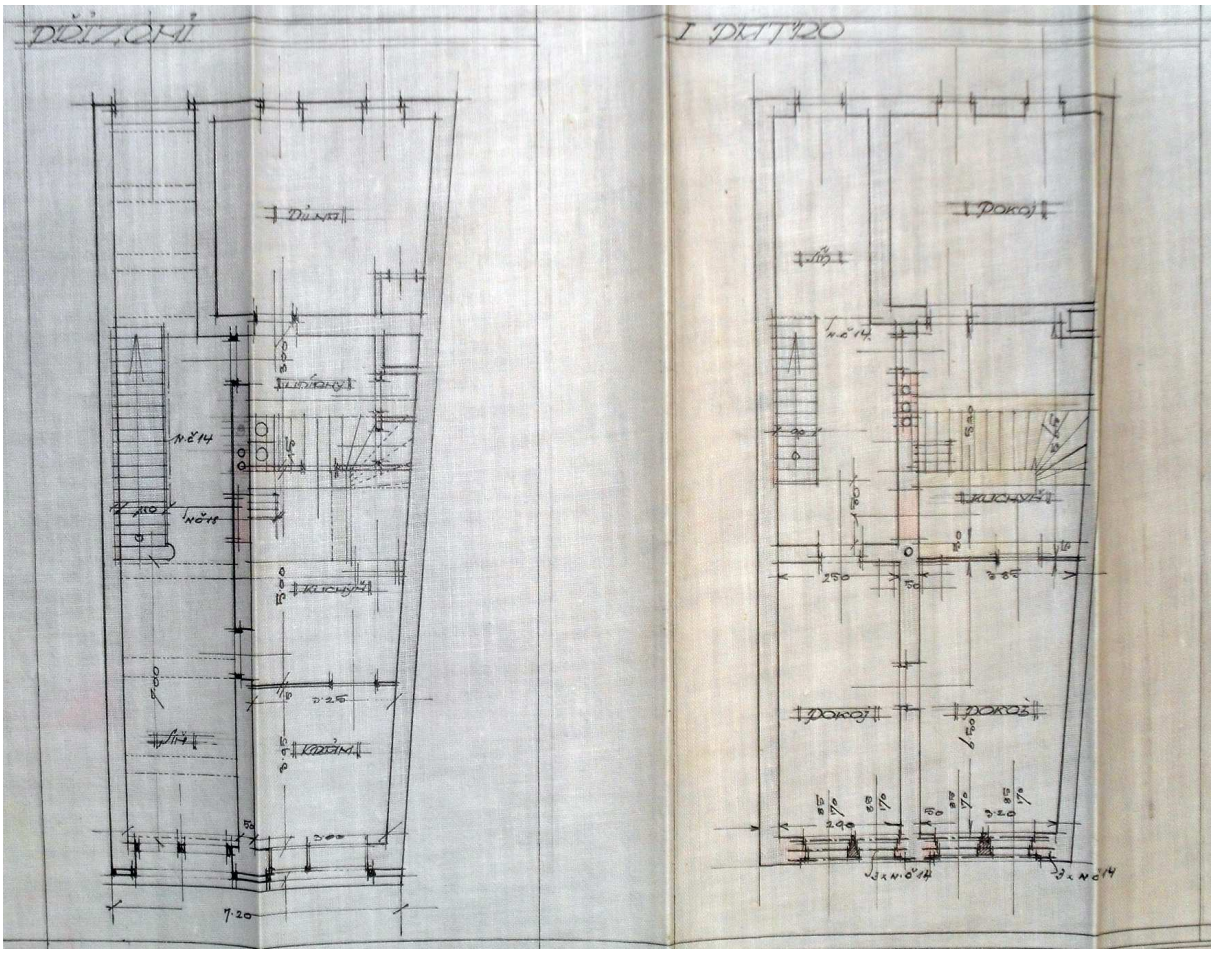

Obrázek 9 – Půdorys přízemí a prvního patra.

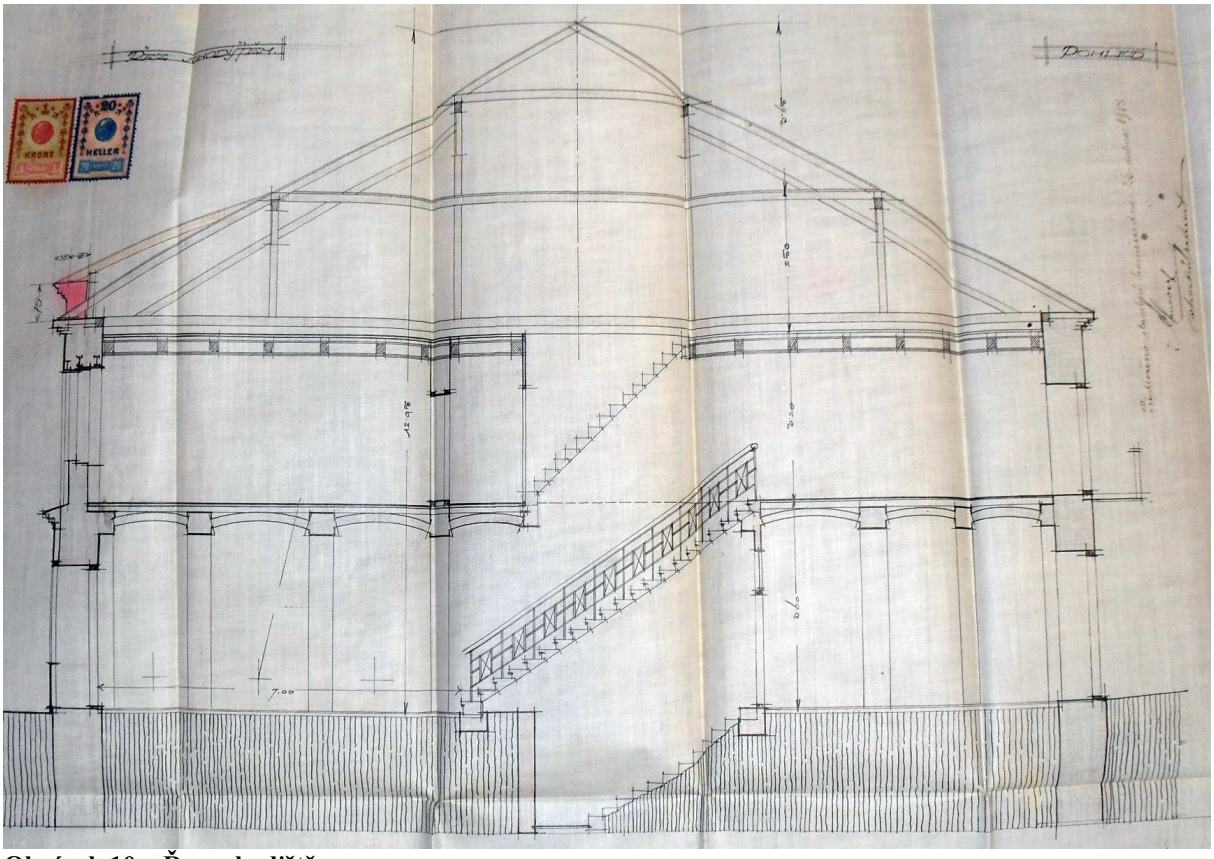

Obrázek 10 – Řez schodištěm.

Číslo popisné 38 - město

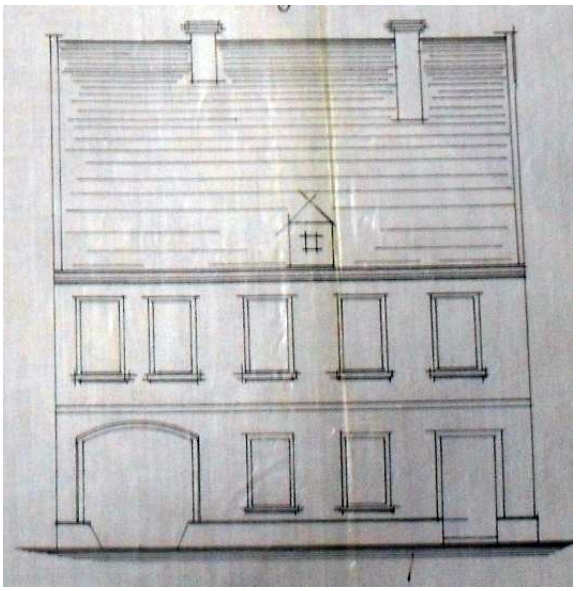

Obrázek 11 – Původní stav fasády.

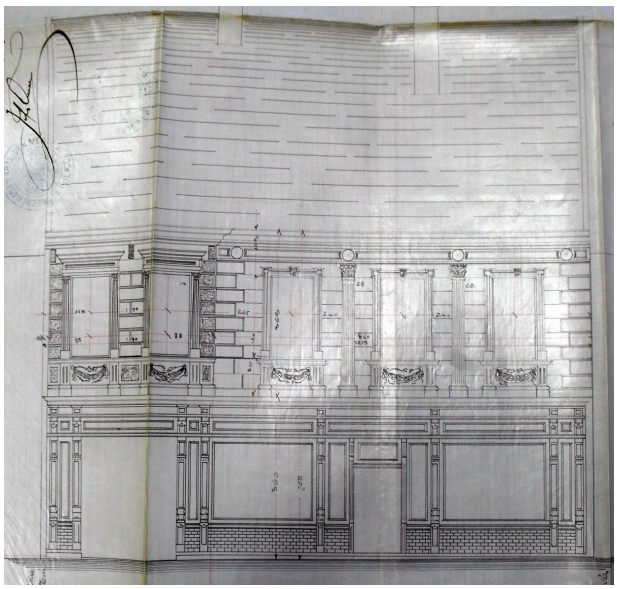

Obrázek 12 – Nový stav fasády.

Obrázek 13 – Nynější stav fasády domu čp. 38 m.

Dům čp. 67 - Dolní předměstí

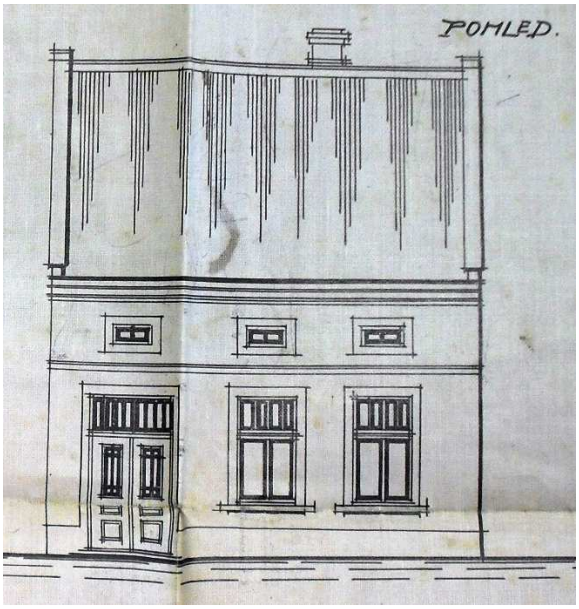

Obrázek 14 – Pohled na průčelí roku 1914.

Obrázek 15 – Pohled na průčelí dnes.

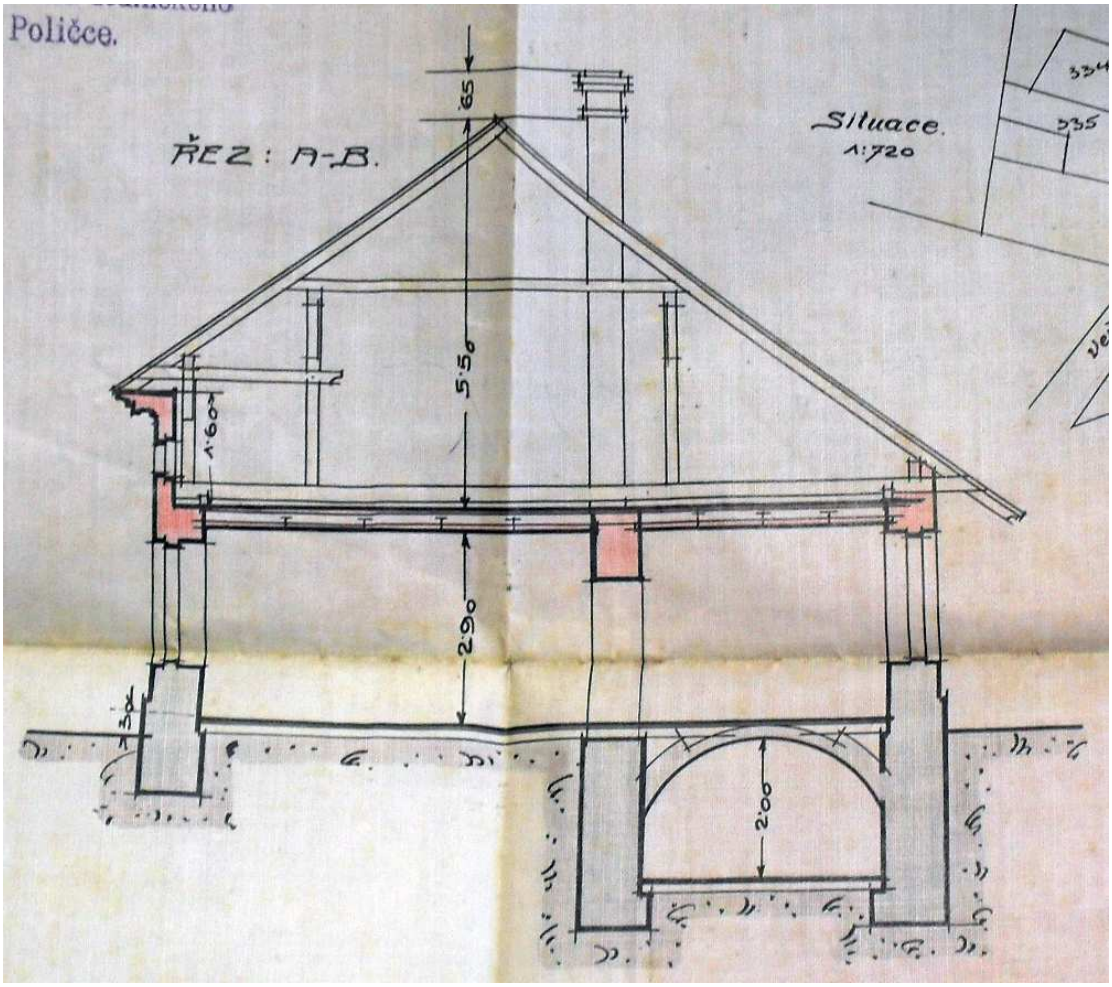

Obrázek 16 – Nově zřízený krov.

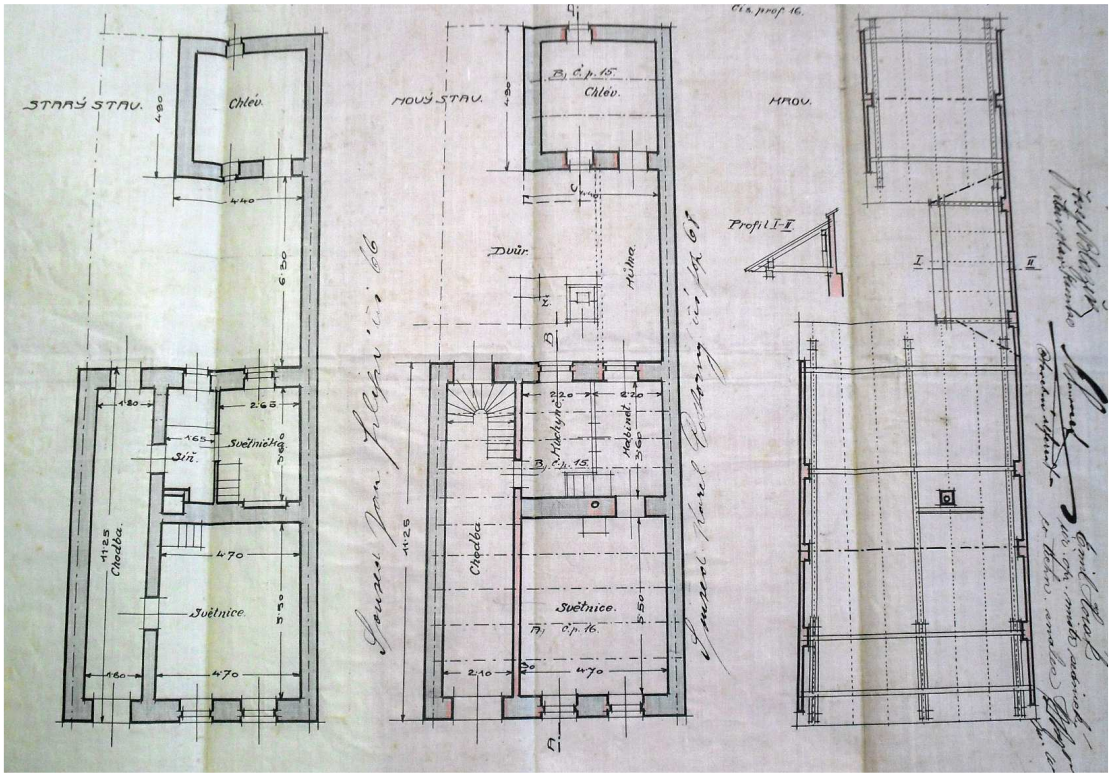

Obrázek 17 – Půdorys starého, nového stavu přízemí a krovu.

Dům čp. 69 - Dolní předměstí

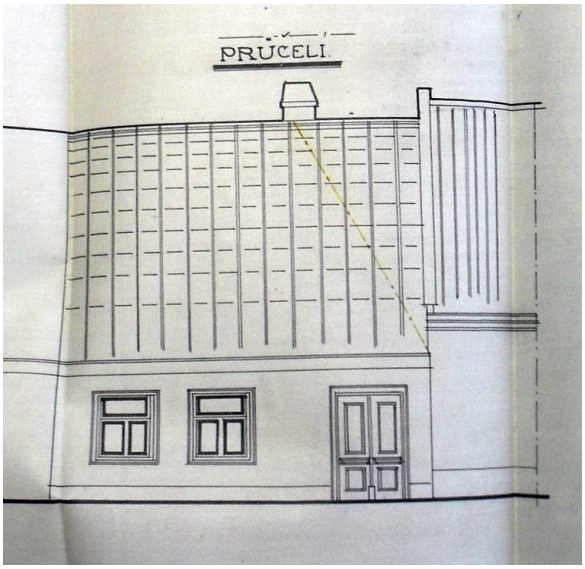

Obrázek 18 – Průčelí domu z roku 1913.

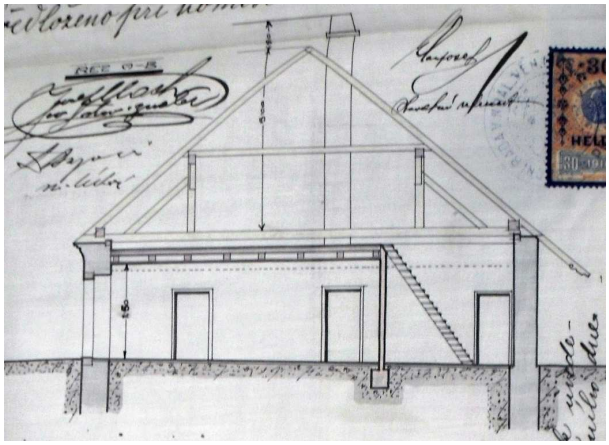

Obrázek 19 – Původní krov z roku 1913.

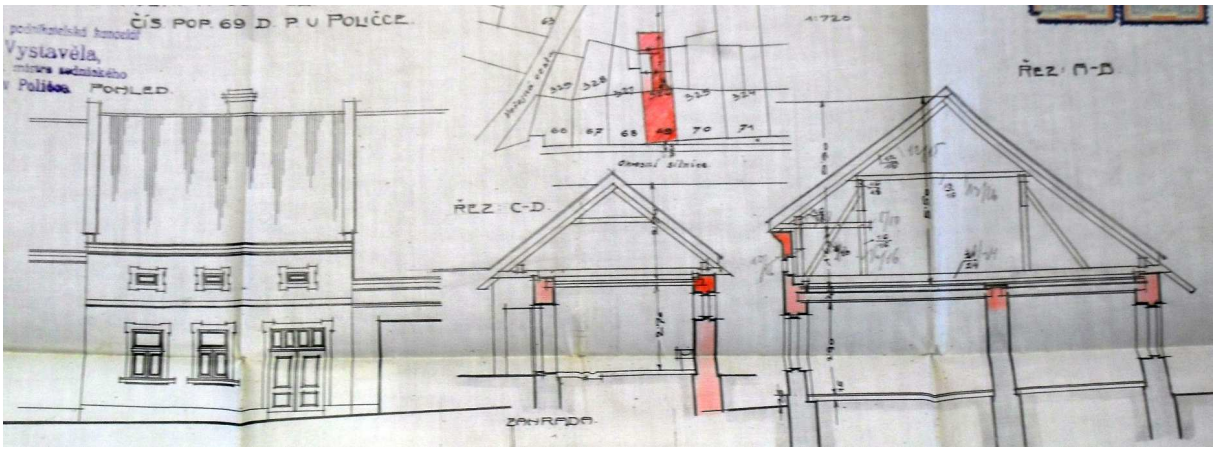

Obrázek 20 – Nová úprava domu po požáru roku 1914.

Obrázek 21 – Pohled na průčelí dnes.

Kostel sv. Jakuba

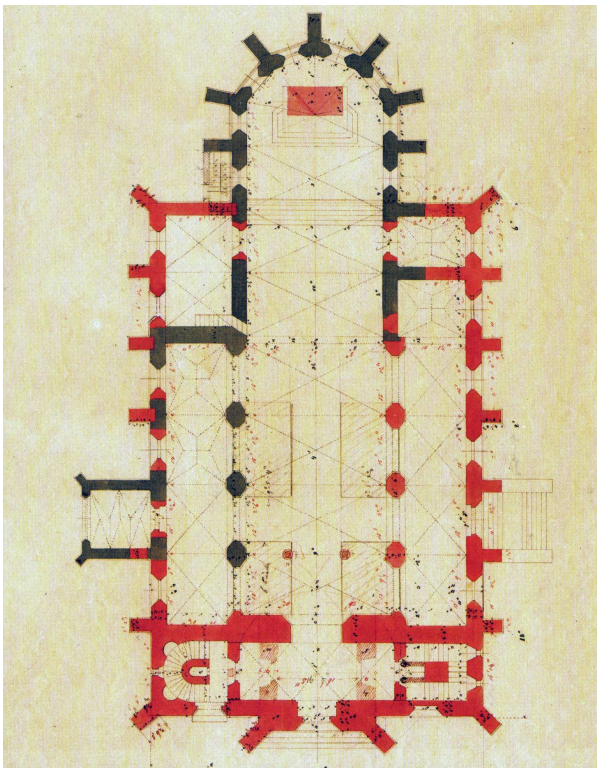

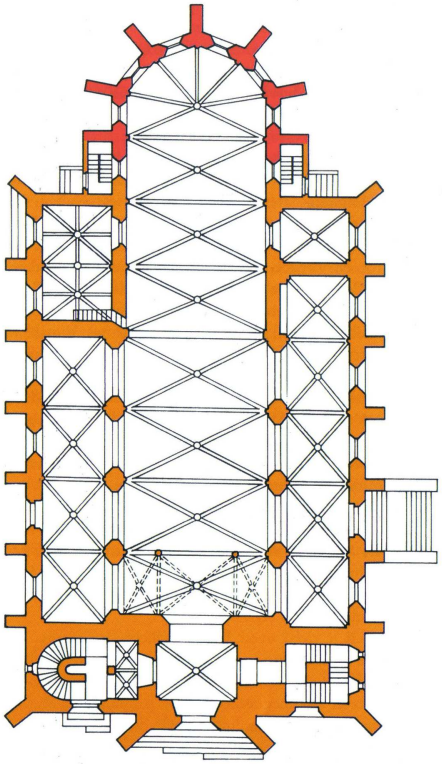

Obrázek 22 – Plán kostela od A. Wacha, 1852. **Obrázek 23 – Půdorys novostavby dokončené r. 1865.**

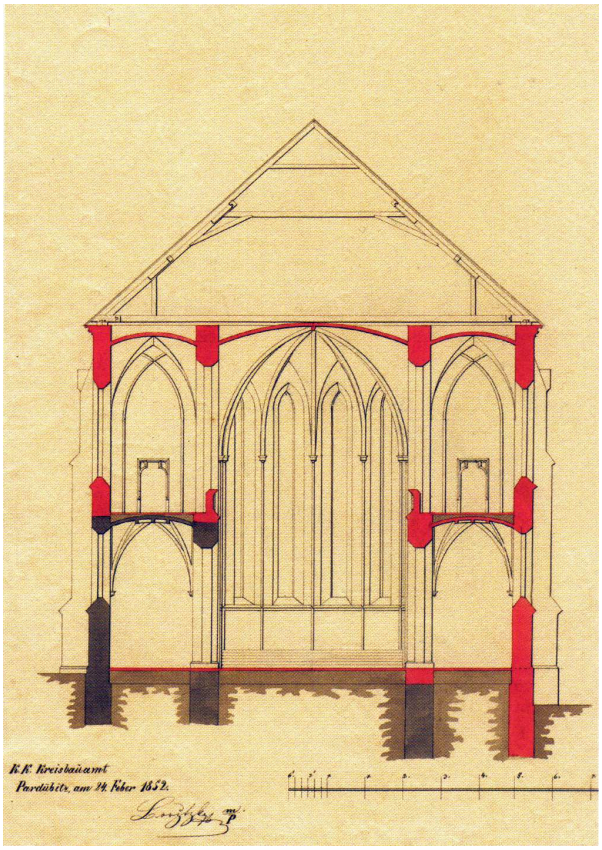

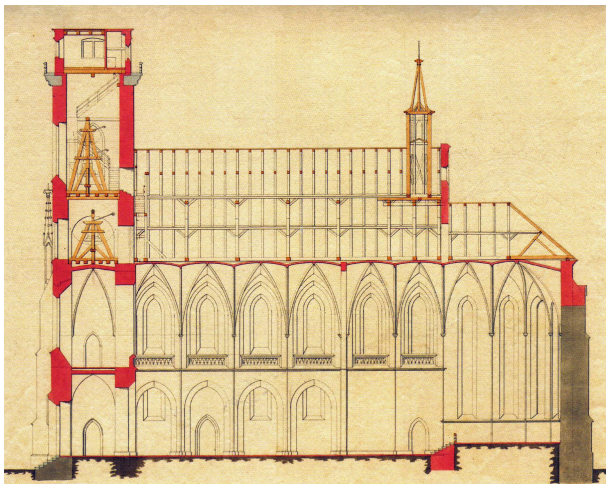

Obrázek 24 – Plán kostela r. 1852 - řez novostavbou. **Obrázek 25 – Plán 1852 - podélný řez kostelem.**

Obrázek 26 – Konstrukce krovu nad lodí kostela sv. Jakuba.

Obrázek 27 – Nápis nad oknem ve věži kostela sv. Jakuba.

Obrázek 28 – Rumpál ve věži kostela.

Obrázek 29 – Světnička pověžného ve věži.

Nemocnice

Obrázek 30 – Zleva hlavní nemocniční budova, přístavek z roku 1890 a budova z roku 1924.

Obrázek 31 – Hlavní budova nemocnice dnes. **Obrázek 32 – Nemocniční budova z roku 1913 dnes.**

Dívčí škola

Obrázek 33 – Jednopatrová budova dívčí školy r. 1899. **Obrázek 34 – Dnešní dvoupatrová škola.**

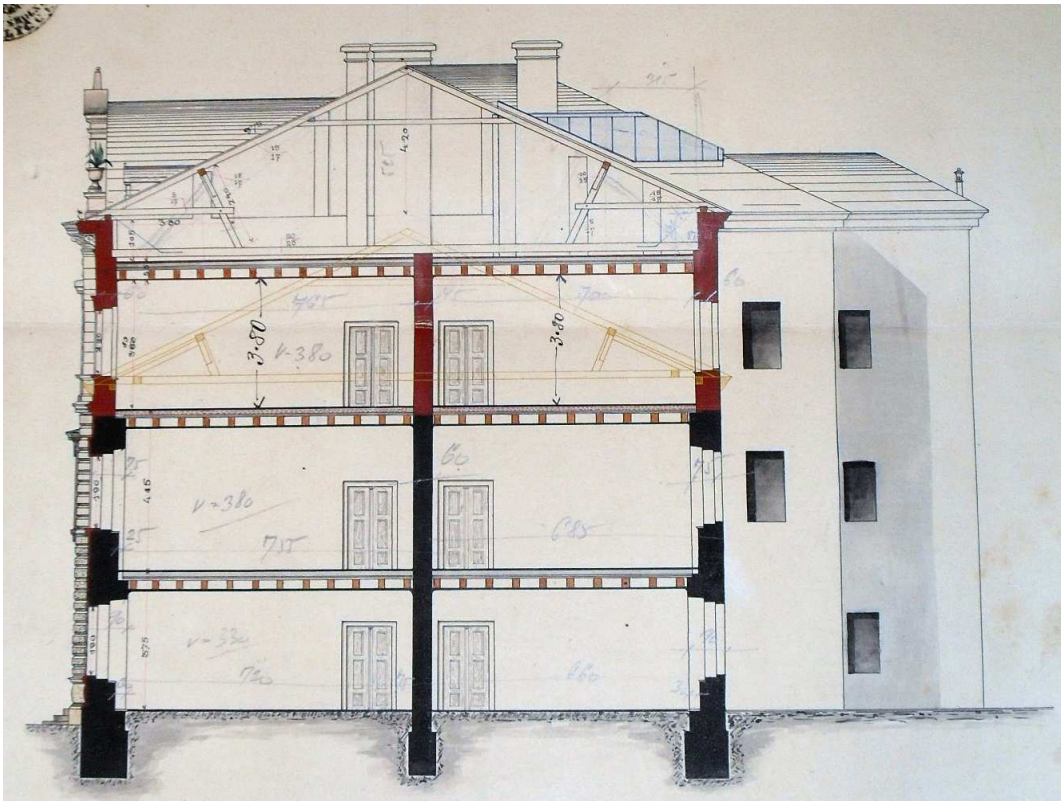

Obrázek 35 – Plán na zvýšení dívčí školy, řez A-B.

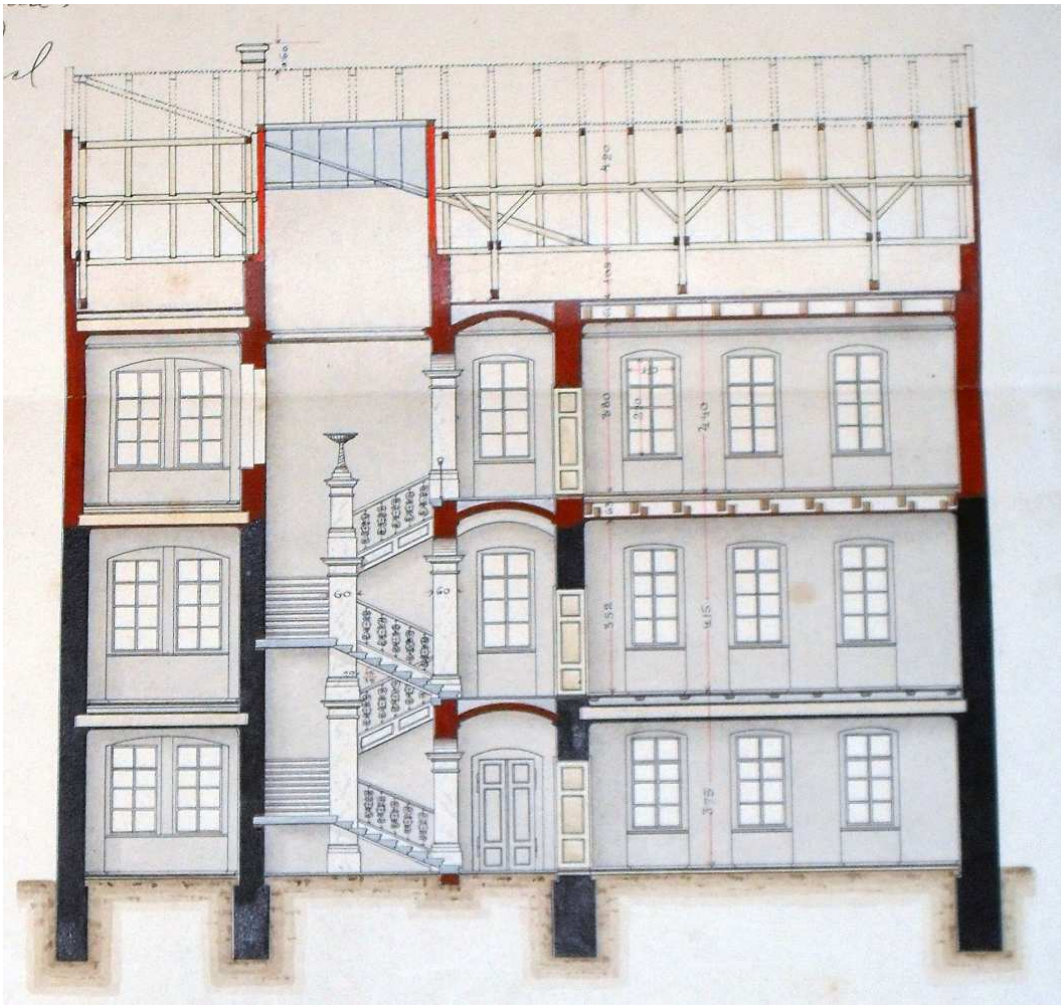

Obrázek 36 – Příčný řez budovou.

Gymnázium

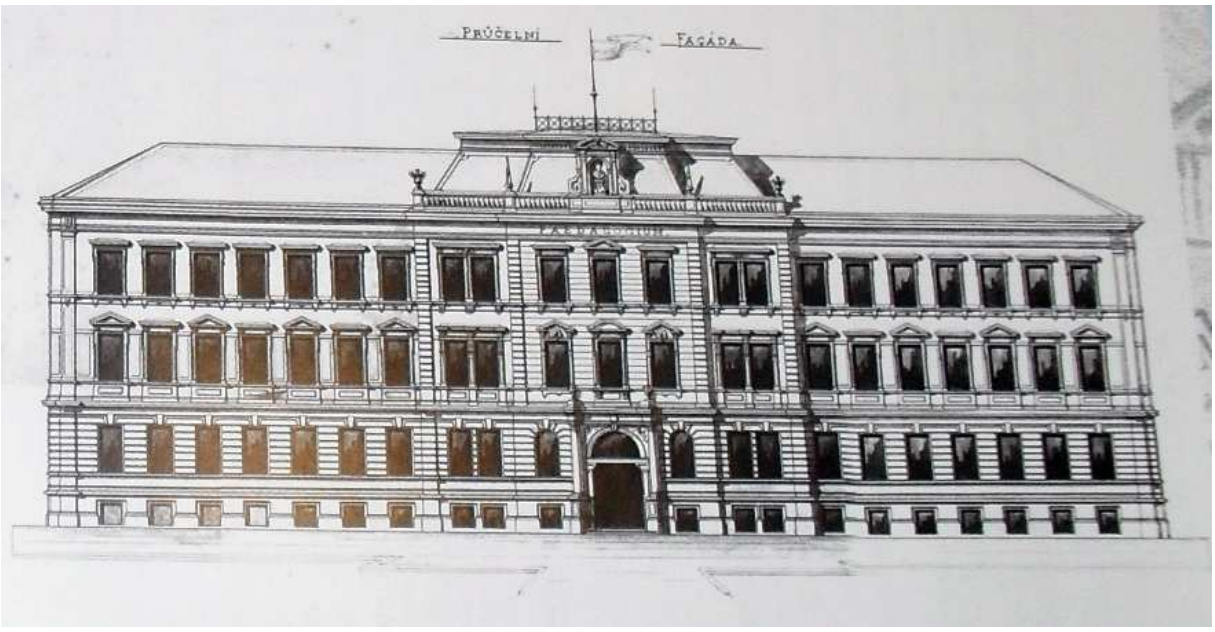

Obrázek 37 – Plán původní budovy padagogia v Poličce.

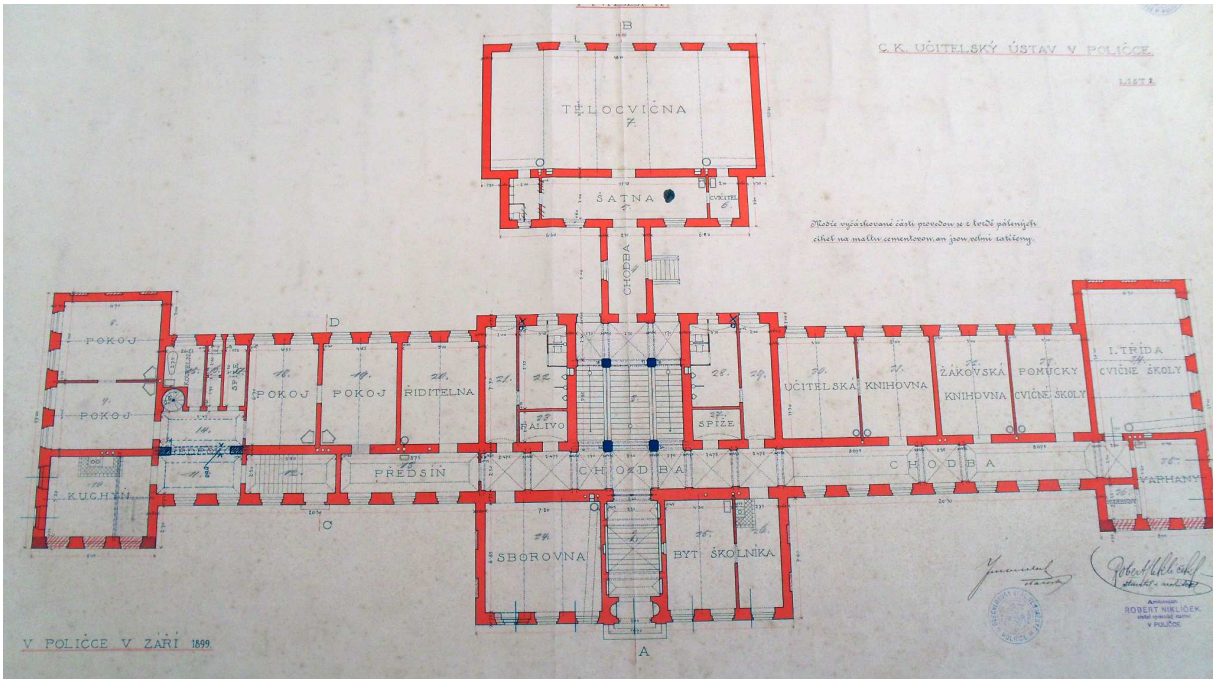

Obrázek 38 – Půdorys přízemí z roku 1899.

Obrázek 39 – Krov dnešního gymnázia.

Obrázek 40 – Gymnázium dnes.

Obrázek 41 – Schodiště s litinovým zábradlím.

Městský park

Obrázek 42 – Panoramatická pohlednice městského parku z roku 1909.

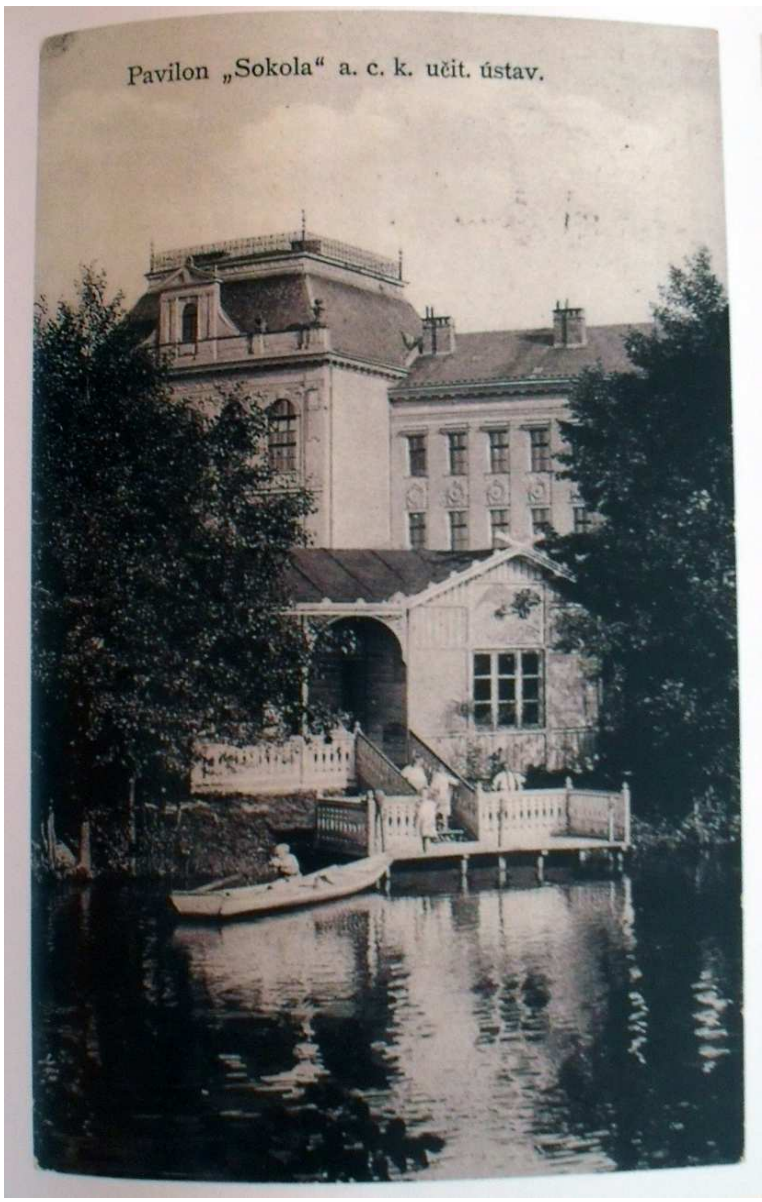

Obrázek 43 – Pavilonek (altán) s přístavištěm loděk z roku 1910.

Sokolovna

Obrázek 44 – Průčelí sokolovny roku 1918.

Obrázek 45 – Pohled na sokolovnu dnes.

Obrázek 46 – Průčelí dnes.

Obrázek 47 – Nahoře sokolovna z bočního pohledu a dole interiér s cvičenci.

Pivovar

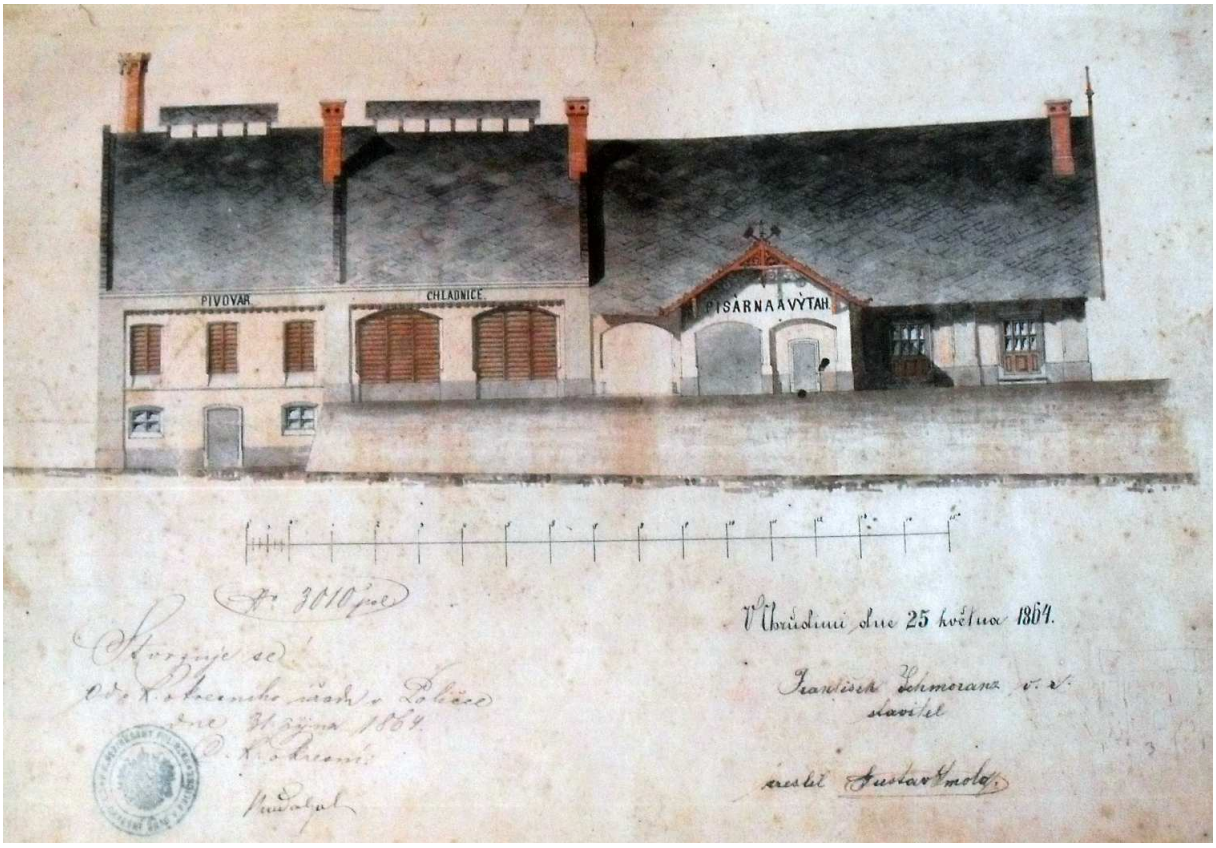

Obrázek 48 – Původní plán pivovaru z roku 1864, nakreslil Gustav Smola.

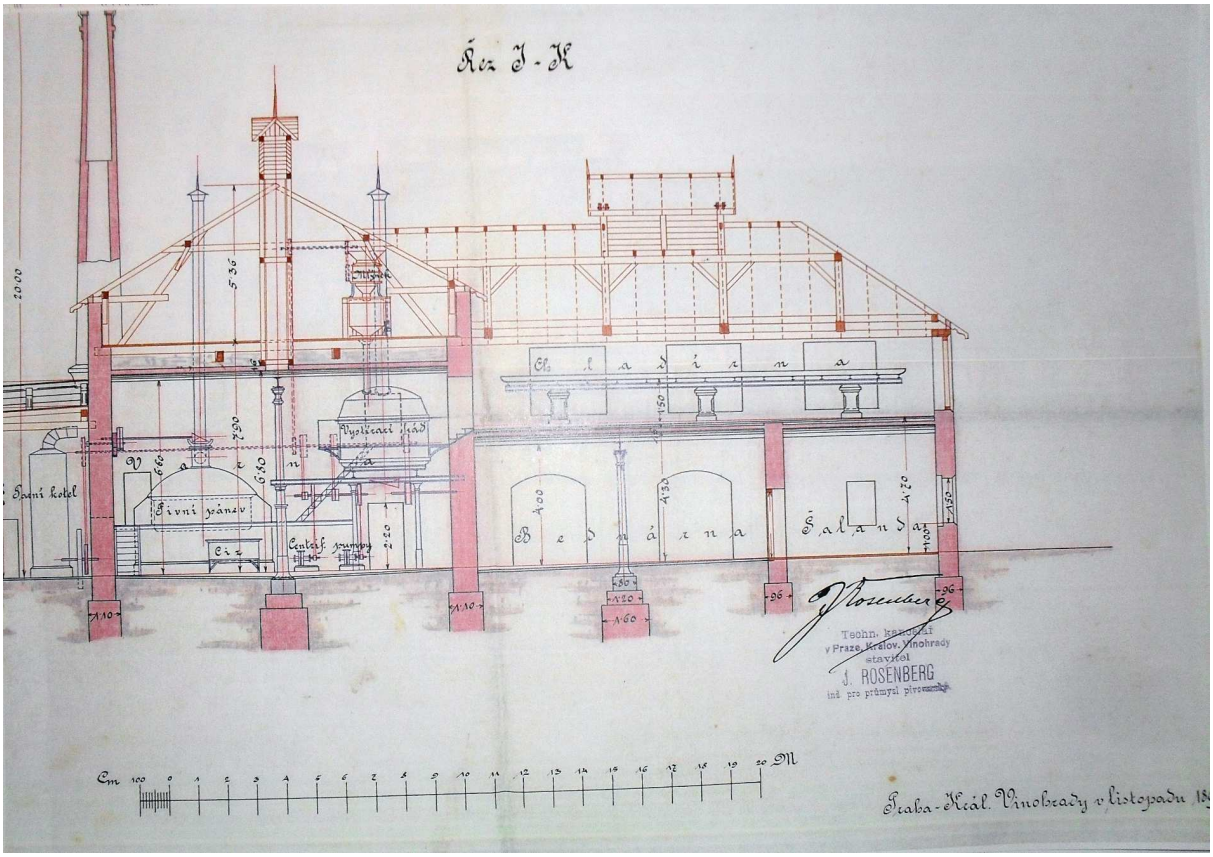

Obrázek 49 – Plán pivovaru z roku 1895, znázorňující novou varnu.

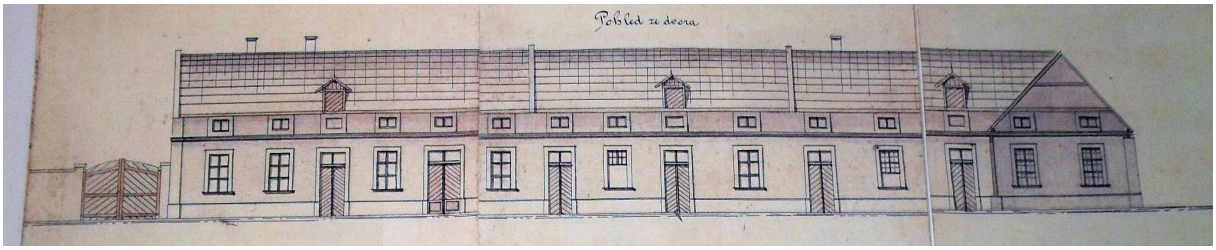

Obrázek 50 – Plán hospodářského zázemí z roku 1893.

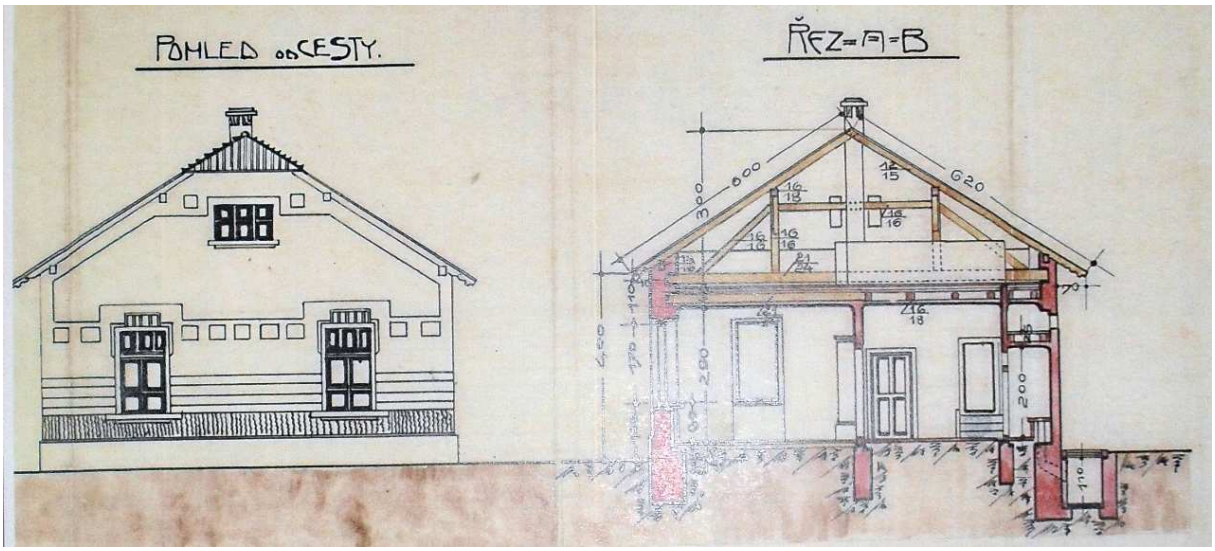

Obrázek 51 – Pohled na průčelí a příčný řez domem pro vrátného.

Obrázek 52 – Pohlednice s celkovým pohledem na nový pivovar na Dolním předměstí, starou sladovnu u městských hradeb a nádvoří nového pivovaru.

Obrázek 53 – Pivovar dnes.

Železniční budova

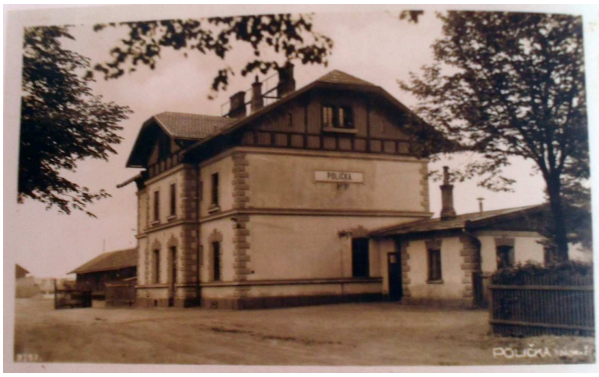

Obrázek 54 – Průčelí nádražní budovy roku 1895.

Obrázek 55 – Průčelí nádražní budovy dnes.

Obrázek 56 – Pohled na nádraží roku 1905.

Poličská pila

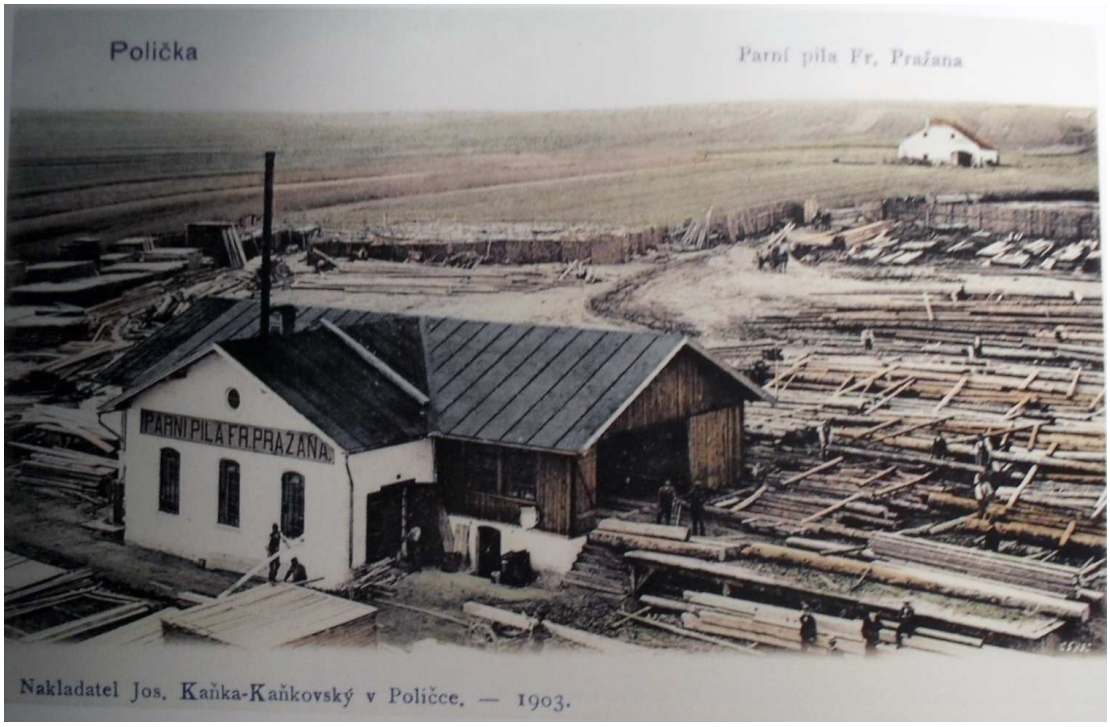

Obrázek 57 - Parní pila Františka Pražana roku 1903.

Obrázek 58 – Pražanova vila roku 1909.

Obrázek 59 – Pražanova vila dnes.

Mechanická tkalcovna

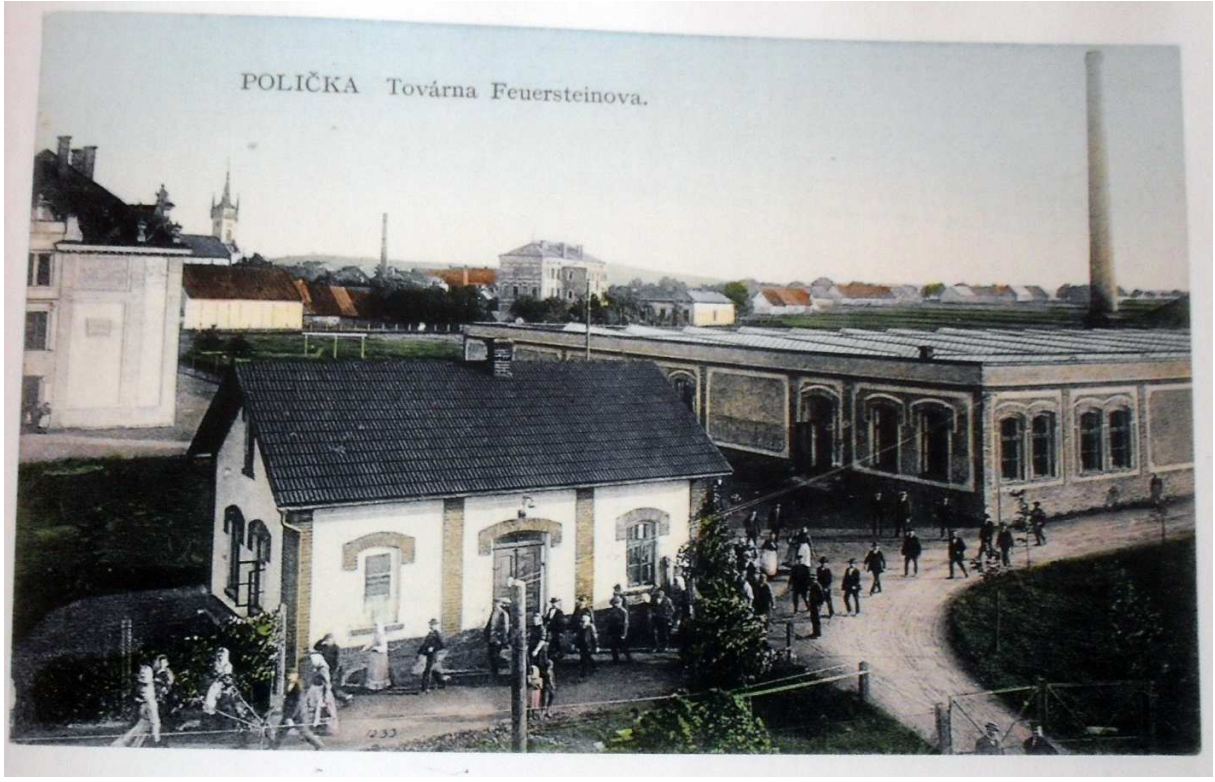

Obrázek 60 – Pohled z nádražní budovy na domek pro vrátného a tkalcovnu firmy Feuerstein r. 1909.

Obrázek 61 – Tkalcovna dnes – interiér s dobovými sloupy.

Obrázek 62 – Tkalcovna dnes, pohled od brány. **Obrázek 63 – Dům pro vrátného dnes.**

Elektrárna

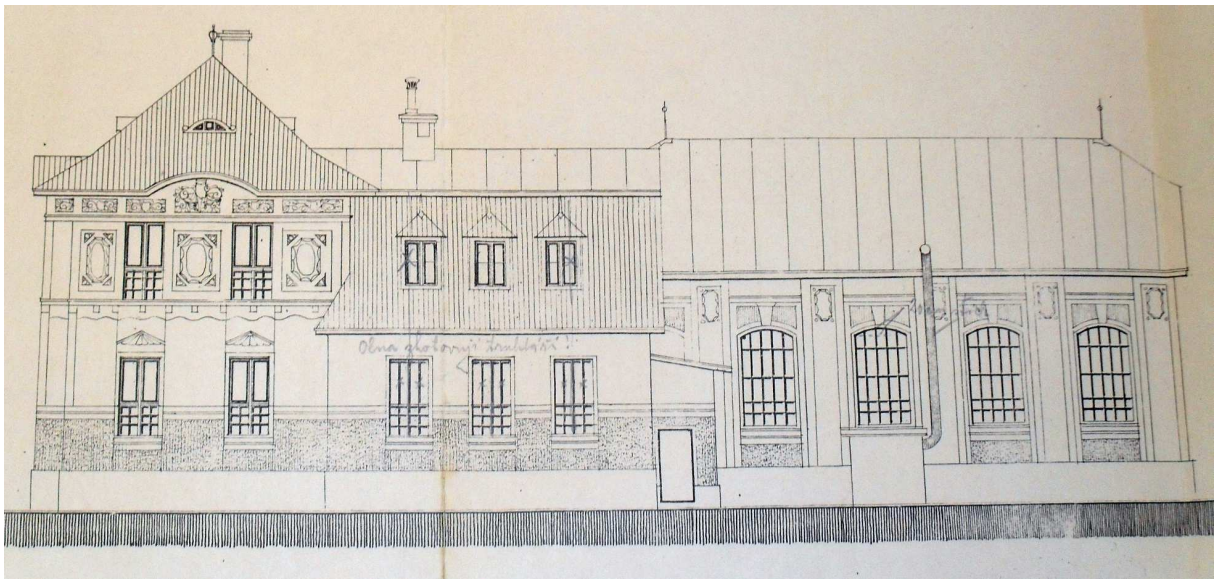

Obrázek 64 – Pohled z východní strany, plán roku 1910.

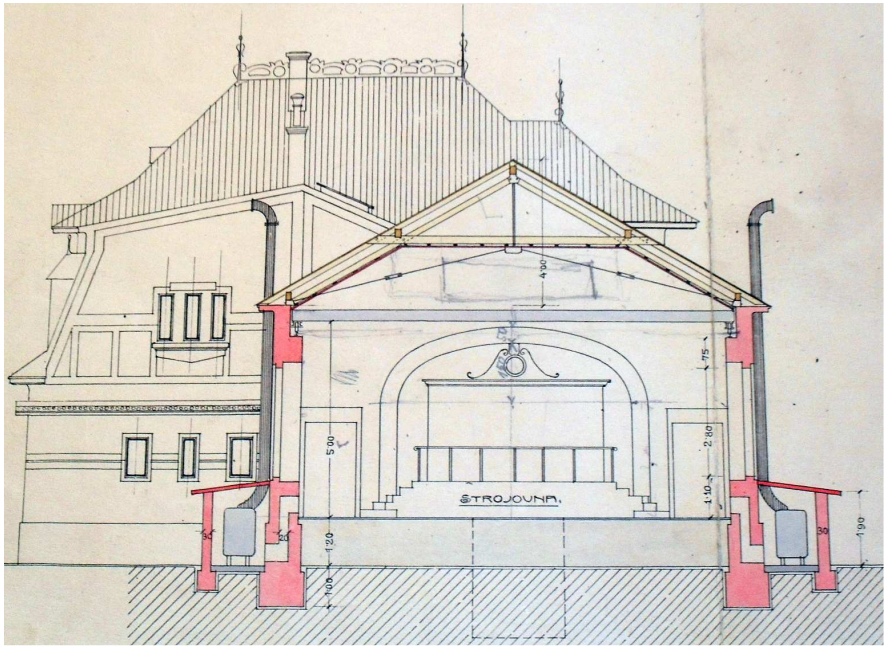

Obrázek 65 – Příčný řez srojovnou, plán roku 1910.

Obrázek 66 – Pohled z východní strany dnes.

Řadové domy

Obrázek 67 – Vpředu domy stavěné firmou Feuerstein a za nimi dvojdomky v Havlíčkově ulici.

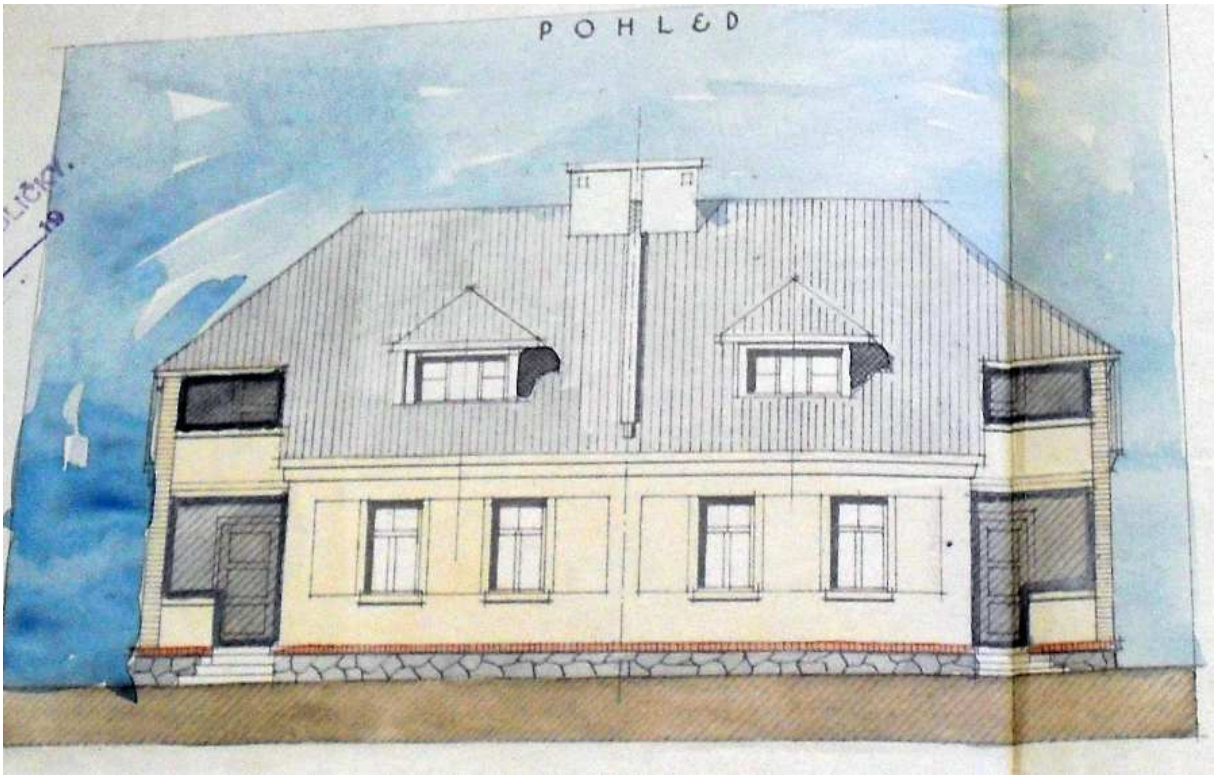

Obrázek 68 – Pohled na průčelí domu čp. 212 a 213 v Havlíčkově ulici.

Obrázek 69 – Pohled na průčelí domu čp. 212 a 213 v Havlíčkově ulici dnes.